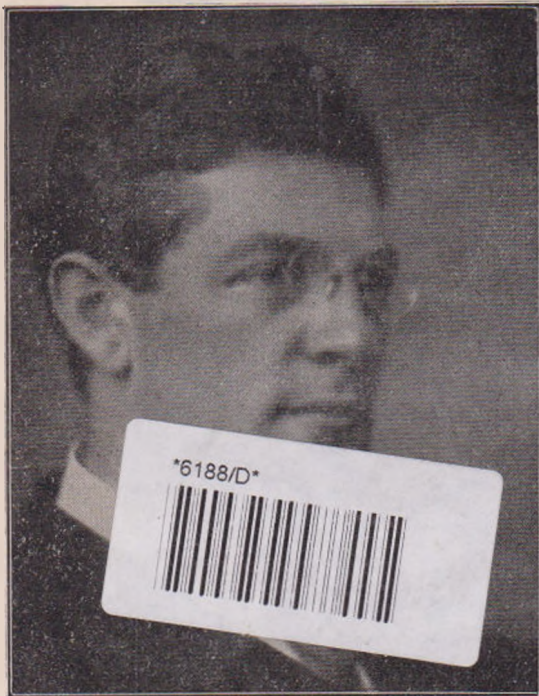

Pictorul Gheorghe A. Matheiu.

Din sânul poporului nostru obidit în desvoltarea lui culturală, deși încet, dar răsar mereu talente, cari învederează însușirile lui artistice. Mulți se smulg din atmosfera acestei țări cutropite de nedreptăți brutale, iau calea

pribegeii și caută, prin luptă îndărătnică, să ajungă a-și face o educație sufletească visată de dânsii; se duc în țări străine și, când izbutesc să-și cucerească primele triumfuri în cariera lor, își aduc aminte și de căminul părintesc. Se întorc acasă să arete roadele muncii lor încordate.

Dintre aceștia face parte și pictorul Gheorghe A. Matheiu, pe care-l prezintăm publicului nostru în acest număr.

D-l Matheiu e din Sibiu (născ. în 13 Sept. 1884), fiu de negustori, veniți, pe vremuri, din Macedonia. Primele studii și le-a făcut la școala reală săsească din Sibiu, de unde, după ce a trecut examenul de maturitate, s'a dus la Budapesta, ca să învețe arhitectura, primind spre acest scop o bursă din fundațiunea Gojdu. În metropola acestei nefericite țări, tânărul student n'a găsit ceea ce căută. Ungurii făloși, lipsiți de înclinațiuni superioare artistice,

orașul parvenit și sec, l-au alungat, după două luni, la Graz, unde, poate determinat de niște echouri atavice, ce-i răsăriseră o clipă în suflet, a învățat un an întreg științele comerciale la academia de acolo. Inclinațiunile artistice înăbușite nu l-au lăsat, însă, în pace. În vremea, când studiă academia comercială din Graz a făcut cunoștință cu actorii teatrului și a început să joace și el. Jucă teatru, ca să-și mulțumească un îndemn sufletească, ce-l mână spre orizonturile largi și senine ale artei.

După ce a terminat comercialele din Graz, a început hoinăria simpatcă și grea de actor. Cinci ani a cutrierat orașele din Germania (Paderborn, Göttingen, Kiel, Stuttgart și Berlin), jucând pe scenele diferitelor teatre.

În timpul liber, ca o recreație sufletească, se îndeletnicea cu pictura. Nu învățase dela nimeni meșteșugul acestei arte. Zugrăvia ceea ce-i spunea sufletul de visător și de iubitor al frumosului. Întâmplarea a voit ca o parte dintre lucrările de pictură ale actorului Matheiu să fie văzute de arhitectul Peter Behrns, care a observat că tânărul pribeag are un real talent de pictor. Și-a făcut o faptă bună, de care sufletul german e mai des capabil, ca al altor neamuri. A intervenit să fie primit la Muzeul de arte industriale din Berlin, unde s'a așternut pe studii serioase. A muncit din greu, și cu entuziasm călăuzit de credința în triumf. Arhitectul Behrns nu s'a înșelat. Actorul Matheiu era destinat să fie pictor. În curând a obținut o bursă din Kronprinz Friedrich-Stiftung, cu ajutorul căreia a studiat 3 ani în Berlin, iar câteva luni la Düsseldorf, învățând practic pictura decorativă.

În 1911 a reușit să facă prima expoziție în Eberswalde-Berlin, care i-a adus o nouă bursă, cu ajutorul căreia, în 1912, a făcut o călătorie de studii în Norvegia, dând o deosebită atențiune artei industriale.

Întors din călătorie, în acelaș an, a aranjat o nouă expoziție specială, Nordlandfahrt, în Muzeul de arte industriale din Berlin, care a atras atenția cercurilor mai largi asupra lui. Astăzi își continuă studiile în Berlin.

G. T. U. R. A.
D. E.
S. A. L. A.

6188

După cele dintâi succese, gândul i-a sburat acasă, în Sibiiu. Într'o zi din Octomvrie ne-am pomenit c'un tânăr neamț, care abiă o rupeă românește, că ne învită la o expoziție de

nerea ce i-am făcut-o de a aranjă o expoziție la București. Voiam să vadă capitala României, să se convingă că avem și noi arta noastră, că sunt străduințe serioase

Gh. A. Matheiu: Cădere de apă în Carpați.

pictură, de arte grafice și de reclame artistice, aranjată în pavilionul de patinaj. Școala germană și mediul în care a trăit l-a înstrăinat de noi. Aici, în Sibiiu, s'a prezentat ca un pictor german, dar stând de vorbă cu el am simțit că în sufletul lui a rămas român. A primit, fără să se gândească mult, propu-

de a creă o artă industrială românească. Voiam să se trezească în sufletul lui mândria de Român și dorința de a-și cuceri un loc în arta românească. În București a fost primit cu simpatie și bunăvoință. La Casa Școalelor a aranjat, la repezeală, o mică expoziție, rămânând ca, în Ianuarie 1914, să

aducă la București toate lucrările lui și să le expună la Ateneu.

Eră o plăcere să-l vezi pe pictorul nostru, cum se însuflețește de vioiciunea vieții bucureștene, de atmosfera scăpărătoare a capitalei românești și de minunatele motive de

școalei germane moderne. În timpul cât a stat în Sibiu a lucrat „Căderea de apă din Carpați“ (Viștea), una dintre cele mai bune pânze ale expoziției din Sibiu. E un peisagiu fermecător din munții noștri, lucrat în oleiu, în care contrastul dintre picurile îndreptate

Gh. A. Matheiu: Început de primăvară.

inspirație ce le-a descoperit în vechea noastră artă bisericească și în arta noastră poporală.

Să nădăjduim că am recucerit un suflet.

*

Arta d-lui Matheiu e încă a unui pictor, care își caută cărările. D-l Matheiu e un pictor impresionist, care întrebuințează factura

spre cer, coastele împădurite de brădet și apa ce se sbate în spume printre stânci, dovedește un ochiu ager și o îndemânare artistică remarcabilă. Tabloul ar merita să ajungă între colecțiile unei instituții românești.

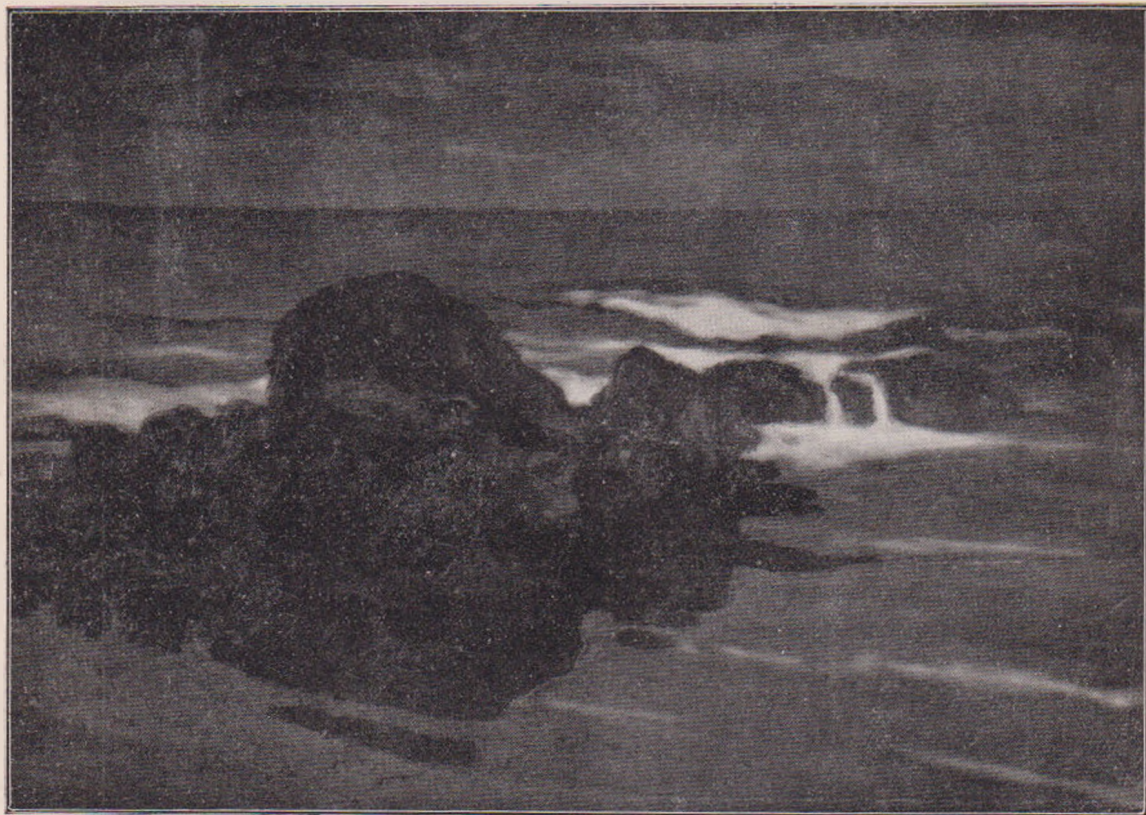
Un studiu temeinic al naturii dovedesc și peisagiile, lucrate în tempera, cum sunt,

de pildă, „Început de primăvară“ și „Mesteceni“.

Cea mai mare parte dintre tablouri sunt schițe și studii din Norvegia. Poezia mistică și atmosfera severă a Nordului sunt zugrăvite cu o vădită simpatie de pictorul nostru. Se pare că ceva din sufletul lui melancolic trăește în aceste pânze cu colori când întunecate, când de-o vioiciune violentă. Fineța

cepție superioară și o compoziție îngrijită. În unele lucrări de acest fel se simte influința spiritului greoiu german, care nu se împacă cu fineța și vioiciunea spiritului nostru latin. D-l Matheiu, trăind în Germania, a lucrat, bineînțeles, după gustul publicului de-acolo, dar cu toate acestea în câteva lucrări se simte originea lui latină. Uitați-vă la cele două din urmă pe cari le reproducem.

Gh. A. Matheiu: Stânci pe coastele Norvegiei.

și studiul conștient și în aceste tablouri, făcute mai mult în vederea artei decorative, în care s'a specializat d-l Matheiu. Între tablourile expuse găsim un proiect pentru un geam de sticlă, de un efect coloristic original și puternic.

D-l Matheiu a mai expus o mulțime de coperte pentru cărți și reviste, apoi reclame artistice. Acest gen decorativ se pare că-l atrage mai mult, care, mai ales la noi, e foarte neglijat. Lucrările d-lui Matheiu dovedesc o fantazie bogată, invențioasă, o con-

Acum, când d-l Matheiu a cunoscut mai deaproape și arta noastră decorativă, suntem siguri că o va studia mai deaproape și ne putem aștepta să ne surprindă cu lucrări noi în domeniul artei decorative. Dacă se va putea hotărî să se întoarcă acasă, în sânul neamului său, nădăjduim că va da un nou avânt acestui ram neglijat al artei românești.

Il așteptăm cu drag și, după puterile noastre, îi făgăduim tot sprijinul.

Oct. C. Tăslăuanu.

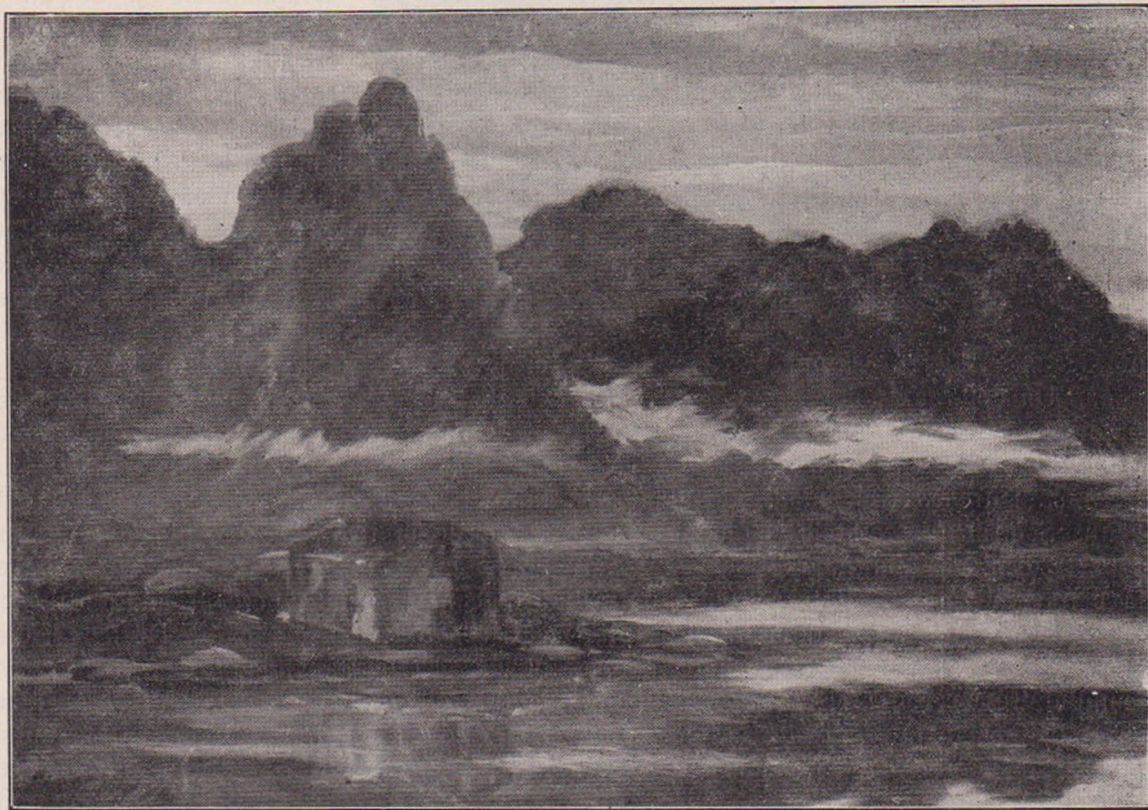

Adevăratul părinte.

Nu eră mulțumire sufletească mai mare pentru profesorul-critic, decât să dea sfaturi tinerilor, ba chiar și bătrânilor scriitori, cum trebuie să scrie, și nu gustă momente mai fericite, decât atunci când făcea îndreptări în manuscrisul lor.

pe la mine... E bine, ca înainte să-l dai la tipar, să consultăm manuscrisul împreună... Cine știe, poate ai scăpat ceva din vedere... Sau se poate întâmpla să ai ceva de prisos... Niciodată, un artist nu-și vede, singur, greșele..."

Gh. A. Matheiu: Ploaie în Raftsund (Lofoten, Norvegia).

Îndreptări în manuscris!... Cu câtă grabă puneă mâna pe condei și cu câtă pasiune ștergeă rândurile ca să le înlocuiască cu altele, — cu cele țîșnite din logica și învățătura lui. Inclinarea asta a lui se schimbă, cu timpul, într'o adevărată damblă.

Cum făcea cunoștință cu un scriitor, ori unde s'ar fi întâmplat să se găsească, îl luă la descusut:

„Am auzit că ai de gând să scoți un volum nou?”

Dacă răspunsul eră afirmativ, se bucură:

„Bravo, bine faci!” — Apoi bătându-l pe umeri, adăugă stăruitor: „Ar fi bine să treci

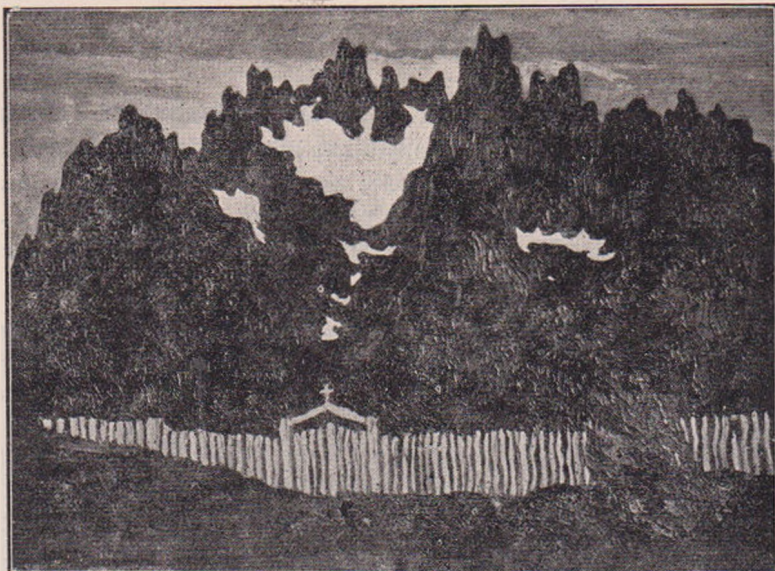
Dacă se întâmplă să dea de un adevărat artist care îi respinge propunerea, ca fiind înjositoare, căută să-l convingă:

„De ce te superi?... Ce are a face?!... Vezi, așa sunteți dumneavoastră artiștii... Crezi că Eminescu își tipăria vreo poezie, până ce nu trecea prin mâna lui Maiorescu... Și Eminescu... eră doar Eminescu!...”

Și cum nu-l putea convinge nici cu argumentul ăsta, eră sigur dinainte că scriitorul eră un nedisciplinat, care niciodată nu va scoate un volum demn de o critică mai serioasă.

Deși găsiă destui cari să-i primească, ba încă cu bucurie, propunerea, totuș n'aveă

Gh. A. Matheiu: Cimitir în Lofoten.

întotdeauna prilej să-și mulțumească damblaua. Un epigramist îi veni în ajutor, sfătuindu-l să scoată o revistă literară. Găsi sfatul epigramistului — genial. În chipul ăsta, putea să-i treacă prin mână tot felul de manuscrise; și din capitală și din provincie și chiar de peste munți. Apoi, ca să poată da sfaturi și cu cuvântul, a trimis poftiri la „ciaiuri literare“. De douăori pe săptămână, seara, veneau musafiri, spre marea nemulțumire a servitoarei căreia, nedându-și seama de însemnătatea acestor șezători, i se părea o adevărată corvadă să fiarbă la apă până după miezul nopții.

Gh. A. Mathelu: Raftsund în Lofoten (Norvegia).

Ceaiu să fie, că literați, slavă Domnului! Casa profesorului se prefăcu îndată într'un adevărat templu al artei. Nu erau atâtea scaune ca să adăpostească atâtea talente literare cât au răspuns la chemare. Și poeți și prozatori au venit să-i soarbă învățămintele și ceaiul. O jumătate pachet „Popov“ și două kilograme de zahăr îl costă, pe critic, o singură șezătoare. Dar nu-i părea rău de loc. Tăia și cârpiă la stihuri până ce-i amorția antebrațul. După fiecare șezătoare, trebuia să-și facă fricțiuni cu spirt de hrean, sau, cum îi zicea savantul

critic: „spiritus fornicum“.

„Sfătuiri“ eră titlul revistei și revista asta nu publică decât numai perlele șlefuite de mâna domnului director. Dacă le-ar fi șlefuit numai! Pe unele însă le desfigură într'atât, încât, de multeori, posesorul nu-și mai cunoștea juvaerul. Lucru ăsta, la urma-urmelor, a început să cam supere pe unii dintre acei cari se credeau mai răsăriți. Deși în fiecare număr al revistei, directorul avea grija să-și laude colaboratorii, totuș într'o bună dimineață cei mai mulți l-au părăsit, lipsindu-se și de reclama revistei și de sfaturile și de ciaiurile lui literare, spre marea mulțumire a servitoarei care, în nepriceperea ei, nu-și dădea seama, — sărmana, — cât pierdeă literatura română de pe urmele acestor dezertări!

Directorul, simțind că în curând va rămâne fără manuscrise și cu „spiritus fornicum“ în sticlă, a început să sfătuiască pe cei rămași să se apuce de scris romane, ba chiar și piese de teatru.

Cel dintâi care i-a ascultat sfatul a fost un băiat slăbuț, timid și anemic. Un biet student sărac, cu capul așa

de mic, încât când îl ținea înghemuit în gulerul paltonului, mai că nu se mai vedeă.

Într'o seară, pe când criticul se chinuia să descifreze poemul în versuri al unui elev din școala comercială, studentul cel sărac se apropie de masa lui. Lungindu-și gâtul subțire își scoase din guler, — ca dintr'un cuib de pasăre, — capul lui de pui de vrabie, golaș. Abia suflând, șopti:

„Domnule profesor... Am scris o piesă istorică!...”

Nu întinde vulturul ghiara asupra pradei mai repede de cum își întinse criticul degetele ca să 'nhațe manuscriptul din mâna tânărului autor.

Noaptea aceea și-o pierdă cetind cele patru acte lungi, nesfârșit de lungi. A doua zi, când veni dramaturgul ca să afle ce e cu opera lui, fû primit de critic într'un chip mai deosebit de cel de alt'dată.

„Piesa dumitale e... bună... Eu îți spun!... E bună de tot, dar păcat că n'ai scris-o în versuri... Trebuie s'o scrii în versuri!... E un subiect care cadrează... S'o prefacem împreună... Țin mult ca opera asta să vadă lumina rampei, în forma cea definitivă... Uite, chiar aseară, am început să versific câteva pasajii, aproape scena I-ia întregă...”

Și, spre marea mirare și bucurie a viitorului autor dramatic, criticul începă să recite, cu patos, câteva strofe.

„Așa că-ți place?... Hai, scoate-ți paltonul și la... lucru, băiete!...”

De patruzeci de zile, profesorul critic n'a mai ținut un singur curs la universitate. Chiar și șezătorile literare le-a ridicat pentru câțva timp. Se pusese pe lucru cu atâta patimă, că începuse chiar să slăbească. În schimb, studentul cel anemic prindea puteri din zi în zi, deoarece bunul critic îl opreă la masă și la prânz și seara.

Când ultimul act fû isprăvit, criticul îl întrebă pe tânărul dramaturg:

„Ce zici?... Îți place sfârșitul ăsta? Crezi că ar fi bine să mai adaug ceva?”

Studentul, care în tot timpul transformării piesei lui nu-și dăduse nici o părere, îi răspunse:

„Mai trebuie...”

Gh. A. Matheiu: Mesteceni.

— Ce mai trebuie?!“ se uită nedumerit criticul, oarecum enervat că discipolul aveă aerul să-i dea sfaturi.

Dar tânărul îl linișți îndată:

„Nu trebuie decât un singur cuvânt?”

— Care cuvânt?

— Cortina... Atâta trebuie să scrieți:

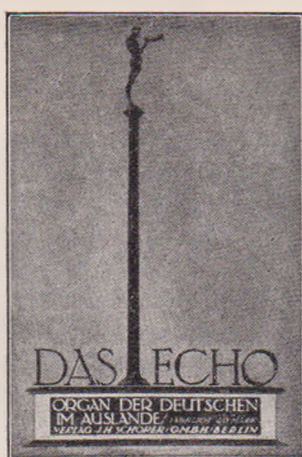
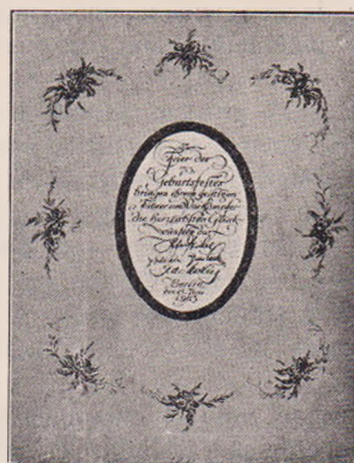
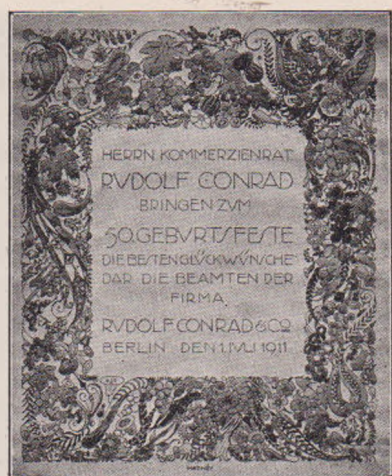
„Cortina“, încheie studentul, arătând, cu degetul, locul unde trebuie scris ultimul cuvânt.

„Ai dreptate! — răsuflă criticul. — Ți-am spus eu că cunoști bine tehnica teatrală.“

Gh. A. Matheiu: Amurg de soare în Raftsund.

Gh. A. Matheiu: Reclame, coperte de cărți și reviste.

Strângând manuscriptul la sân ca pe un odor neprețuit, profesorul alergă la directorul Teatrului Național.

„Am descoperit un geniu!... În sfârșit vom avea și noi o operă clasică menită să treacă hotarul...”

Deși directorul nu prea puneă preț pe laudele profesorului-critic, totuși, având oarecare prețuire pentru culoarea lui politică, i-a făcut pe plac.

Până la reprezentarea piesei, criticul eră într'o enervare care începū să îngrijoreze pe cei din jurul lui. Și în revista sa și prin alte publicațiuni scriă articole întregi asupra piesei tânărului autor, fericindu-se cu norocul că lui i-a fost dat întâi să descopere acest „extraordinar talent”. Niciodată n'a lăudat pe cineva cu atâta căldură, cum îl lăudă acum pe necunoscutul autor dramatic.

În seara reprezentației, publicul, nesocotind o înțeleaptă zicătoare românească, a alergat grămadă la „pomul lăudat”.

Răceala cu care a fost primită piesa l-a înghețat pe critic în scaunul său din loja

Direcțiunei. A plecat dela teatru, cu inima grea, cu un sentiment de scârbă pentru lipsa de simț critic a publicului bucureștean. Iar a doua zi dimineața, când celi criticele din ziare cari atacau Direcția teatrului că montează astfel de „elucubrațiuni”, îl prinse o desnădejde mare. Toată munca lui, toate studiile lui critice, toate povețele, toate îndreptările, și revista și ciaiurile lui dispărură par'că înghițite de o prăpastie întunecoasă. Aruncând deoparte gazetele căzū într'un fo-toliu, aproape sdrobit.

Când auzi sgomotul unui pas, își șterse repede ochii ca să nu dea cumva pe față durerea lui tainică.

La cafenea, tânărul autor făcea gălăgie... Bucuros, întru câtva, de sgomotul ce se făcuse în jurul numelui său, și mai ales gândind că va încassă „tantiema premierei”, se lăudă:

„Bine... Asta am scris-o în fugă!... E prima mea încercare... Las', veți vedeă la anul cu ce o să mă prezint!”

N emvrie 1913.

Al. Cazaban.

Cântec.

Ca rândunica 'n sbor departe,
În zare sufletu-mi străbate.
L-așteaptă ochii tăi, l-așteaptă
Cu dulcea lor seninătate?

Acolo eu te văd, în cuibul
Nădejdirilor nemuritoare,
La geamul poleit de focul
Mărețului apus de soare.

Gh. A. Matheiu: Reclamă.

Ce tainică înfiorare
Spre suflet și s'a abătut?
Din ochi pe crinii mânei tale
Un strop de rouă a căzut.

O, nu lăsă să curgă și-alții
Să se fărîme 'n van așa. —
Cu fiecare strop se stinge
O stea din diadema mea!...

I. U. Soricu.

Pe câmpia Dramei.

23 Octomvrie 1912.

Ciocnirea dela Beaz Ciflic a sămănat dealungul câmpiei cadavre și ruine, iar în sufletul soldaților bulgari biruința a îmbrățișat întreaga lor ființă închinată patriei-mame slavone. Însuș comandantul, entuziasmat de bravura ce au arătat-o pedestrii îndemânateci în „na noj“ — la baionete —, îi chemă și-i felicită cu vorbele:

„Băieți, v'ați luptat ca niște adevărați fii ai patriei, ba ceva mai mult, ca niște eroi. Voi sunteți aurora renașterii la vieață a Bulgariei.“

Poposim printre fânețe și ca Iacob .. ne culcăm pe bulgări de țărână. Văzduhul e umed, iar norii în amurgul de toamnă par niște bolte de granit ținute în înfinit de o mână nevăzută. Un miros de foi de tutun împrăstie vântul pimpregur ca un farmec adormitor de năcazuri. Pe-alocuri, ploaia din ajun a înghebat bălți cu ape liniștite, moarte. Se aud țârări duiose de greieri ce s'ascund în găurile lor ca 'n niște tainițe de inimă dorurile târzii.

Soldații răsuflă în sânul câmpiei ca o caravană nesfârșită de mauri cu fețe întunecate, porniți să înfrunte potopul tabărilor păgâne. Unii mai întârzie pe la răspântii în așteptarea vr'unui tovarăș, iar alții călăresc movilele în sărituri și pier în umbra vrejurilor de tutun ca niște fantome înaripate. Cavalerii, înalți și pieptoși ca niște spahii din Senegal, slobozându-și sirepii la pășunat, adastă în grupuri pe lângă fântâni distribuirea pâinii. Mai mulți voluntari cu capetele descoperite, lăsând să-și fluture toată peruca unor plete negre, stau întinși în apropierea unui sat turcesc cu case mărunte și întunecoase ca niște celule și beau țuică chiuind în cântecul bachical:

Napâlni, mome, da piam,
Da piam da se napiam.

Rom.: Umpic, fată, ca să beau,
Ca să beau să mă îmbăt.

Un caporal le toarnă mereu în paharele lor de aramă și deschizând un plidopinac

— un fel de cutie ovală de lemn — îi os-pătează cu brânză și cu slănină. Iuvanes, un armean voinic și spătos ca un Hercule, cu mustățile umbroase și cărunte ca niște mițe de lână, cercetându-și baioneta își întreabă tovarășii:

„Câți Turci ați străpuns până acum, voinicilor?“

— Par'că i-am numărat“, răspunde unul, care tolănit în capota lui sfășiată de gloanțe își sorbiă ponciul în înghițături gâlgâitoare.

„Mie... nu știu cum, mi s'a tocit baioneta de-atâta ferestruire“, adăugă Armeanul și un râset sgomotos se smulse în rostul glumei barbare.

Întreaga ceată păru că se însuflețește. Erau toți flăcăi cu veșmintele muiate în sânge, ba chiar unii purtau pe brațe sau pe picioare pecetea morții trimise prin oțele fulgerătoare, de-aveai impresia că vezi în ei sufletele primitive, răsbunătoare ale strămoșilor lor ce s'au revărsat altă dată ca o furtună pe câmpul istoriei din care au răsărit ei, urmașii rășboinici și neînfrânți.

În vremea aceea, sub o coastă de măceși se auzi un foșnet ca de frunze moarte. O sentinelă obosită de-atâta străjuire, scurmând prin întunec, dete peste un cadavru inamic și crezând că a descoperit nepăsătorul tovarăș care-l lasă atâta vreme să se lupte cu Morfeu, se aplecase să-l trezească. Se cutremură însă îndată ce cadavrul îi strecură în suflet prin simțurile degetelor fiorii morții și-și duse mâna la frunte. Voievodul Ceno-peief, gâcindu-i taina și recunoscându-l, îi strigă:

„Măi Ducof, ți-e frică de cadavre?“

— Eu fricos“, răspunse sentinela ascunzându-și nedumerirea; „doar știu să mă bat cu o sută de Arabi fără ca să feresc înapoi la asvârlirea hamgerurilor lor.“ Apoi, smulgând din sân un pumnal cu mânerul de sidef, îl arată zicând:

„Vezi?... am jurat să mor cu el în mână.“

Voievodul, mângâindu-și plăcile de argint ce-i acoperiau pieptul de părea îmbrăcat în zale, îl atinse cu mâna pe umăr și glăsu:

„Băietel!... Tu ești cel mai scump patriei. De-aș avea o sută ca tine, eu singur aș curceri Bizanțul în douăzeci și patru de ceasuri, iar „cina cea de glorie“ aș face-o la Ildiz-Chiosc.“

Abiă sfârși aceste cuvinte și în fața cortului unde odihneau ofițerii se auziră șoapte ascuțite de femei. Mai multe mame bulgăroaice de prin Lom-Palanca sosiseră să afle vești despre feciorii lor. Mai toate erau oacheșe, cu profiluri de creole îndurerate, sbuciumate toate de acelaș dor nemărginit ce numai o mamă îl păstrează copilului său. Imi părû că văd pe cei mai blânzi îngeri ai iubirii ce duc în vieață povara cea mai sfântă — grija neadormită a născuților lor. Unele păreau liniștite și statornice în dorul unei bucurii neșterse. Numai Penca Buciova, o bătrână palidă cu privirea rătăcită, înghiția noduri de suspine. Pasă-mi-te... poate aflase nefericita poveste a unicului ei flăcău și inima-i gemea ca o mare ce chiamă furtuna. Lângă dânsa, cu mâinile prinse în spate, sta în picioare colonelul Boțef și cuvântă:

„Ascultă, mamă bătrână! Au venit aici feciori ce-au salutat moartea cu frunte senină. Au venit, s'au luptat și... au biruit.

— Dacă nu mai sunt, răspunse nemângăiata mamă, dacă nu se mai întorc pe la căminurile lor să înveselească pe veci cu laurul biruinței pe cei ce plâng și-i doresc! Dacă nu mai sunt...

— Nu mor cei ce cad pe câmpul de luptă, adăugă ofițerul netezind fruntea bătrânei. Ei trăiesc în gândul nostru, cu noi, în amintirea eternă a neamului lor. Ferice de cei ce știu să-și aleagă o astfel de moarte.“

Bătrâna Penca nu mai rosti nimic. Învinsă de-atâta durere, își plecă fruntea spre țărână și... în aiurarea ei netălmăcită, părea o miroносиță ce plânge pe-un mormânt din noaptea căruia mortul nu mai învie. Pentru dânsa... vieața trăsesse zăvorul suferinței la ușa bucuriilor, iar mângâierea bătrânețelor sale se stinsese poate pentru totdeauna...

Noaptea, ca o mamă îndoliată, tot mai puștie își așterneă pe câmp pânzele umbrelor sale, ca niște înfășurături de iad ce 'mbracă pacea singurățăților necercetate de lună. De parte... ca printr'o negură, în lagărul inamic,

se deslușesc la lumina focurilor aprinse caravane de cămile și patrule de arabi ce se strecoară ca niște șopârle pe după corturile lor. Și... înfășurați în capote vinete, ofițeri turci trec la pândă cu săbiile în mână. Când... deodată, de după niște fânețe înalte și neștrăbătute ca tufișul unor ramuri de răsură, două proiectoare fosforescente își plimbară flăcările cercetătoare în noapte, spionând popasul Bulgarilor. Văpaia lor dură o aureolă de lumină între cele două tabăre vrăjmașe și apoi se stinse cu licăriri palide ca jocul unor licurici de foc.

Îndată din sânul câmpiei se smulseră ecouri de freamăte oțelite. Ofițerii bulgari, cu mijlocul încins de un colan împletit în fire de aur, ca niște smei surprinși în visul lor făuritor de glorie, se împrăștiară prin mulțimea tabărilor. În curând apare și comandantul îmbrăcat în veșminte de paradă. Din toate colțurile răsar în fața lui sergenți cu pasul sprinten ca la cerbi și soldați cu suflete sărbătorite de îndemnul luptei.

„Voinicilor! Înainte ca inamicul să ne atace, e bine ca noi să luăm ofensiva; iar tunurile noastre, las' să salute ele cele dintâi adâncul pustietății“, exclamă comandantul împresurat de credincioșii patriei sale.

„Da jivee svobodata na porobenite — trăiască libertatea subjugăților!“ — izbucniră entuziasmați soldații și cu mâinile pe arme se depărtară răsărând. În urma lor, comandantul privește însuflețit și cuvântează:

„Așa băieți, pășiți cu credință tot mai înainte, spre țara lui Biza, și nu uitați că voi sunteți hristoșii patriei, cari deși nerăstigniți, pătimiți ca și Dânsul!... Trupele dela Demirhisar s'au dus să cuprindă Salonicul și... poate Hasan Pașa, eroul Turcilor, să cucească deși rob, dacă nu palatele Sofiei... temnițele sale.“

Pe când însă Bulgarii se pregăteau să atace dușmanul, dinspre Doxat, mai multe sute de cavaleri Curzi năvăliră asupra cavaleriei bulgare ca o vijelie stârnită din adâncul pustietăților. În mână strângeau măsdracuri și veniau pe caii lor înșpumați ca niște strigoi scăpați din platourile Curdistanului. Ei știu să îndârjească sirepii prin chiote sălbatice și scrășnesc din dinți ca niște șacali flămânzi

în nopțile de vară. Bulgarii însă îi adăstară voinicește și se bătură timp îndelungat ca niște eroi. Când... în vârtejul luptei, săbiile se împletiră în scăpărarea loviturilor de moarte și îndrăzneala acestor „suvari“ Curzi păși hotarul eroismului, atunci cavalerii bulgari fură siliți să ferească în lături cu jertfe însemnate.

Printre nimicita ceată de cavaleri apare în cele din urmă și generalul bulgar, călare pe un cal negru ce-l jucă în frâul său galben. El singur vrea să-și încerce acum norocul cu acești uriași spahii și orânduindu-și flăcăii dă semnal de năvală. Înzadar ofițerii îl rugară să nu rămâie printre rânduri, căci el a răspuns:

„Nicoi ot gheroite, nicoi ot bâlgarite comandanti ne-i umrel vî creveto-mu osfen vî boinotopolè. — Nici unul dintre eroi, nici unul dintre comandanții bulgari n'a murit în patul său ci... pe câmpul de luptă.“

Apoi, poruncind pedestrilor să atace pe Turci din aripi, porni cu tovarășii săi de luptă, în galopul cailor cu coamele mătăsoase. Lupta

însă nu dură mult, căci Turcii se retrăseseră nefugăriți dincolo de Drama, întovărășiți de alaiul familiilor mohamedane ce părăseau satele — ca să nu se mai întoarcă.

Pe la ivirea zorilor am fost în orașul Drama. Ca pretutindenea și aici trupele victorioase sunt întâmpinate cu flori și cu cântece naționale. Fetele — cele mai svelte și patrioate — prind pe pieptul soldaților buchete și panglici, iar câte vreo bătrână, scârbită de jugul unei vieți de tirănie, prinde pe câte vr'un flăcău soldat și de-atâta drag și simpatie îl sărută lacrimând. E ceva natural la mai toate națiile Macedoniei hrănite cu otrava năcazurilor nepotolite, ca în fața unei bucurii renăscătoare ca aceasta, să descopere unui frate în Hristos dacă nu în sânge, toată goliciunea sufletească. E ceva natural și-apoi... poporul e simplu și atât de încrezător în toate! Peste puțin... orașul fu un cuib de fericire nouă, în care soarele cerului oriental își împletia razele binefăcătoare cu noui scăpărări de vieață.

Salonic.

P. Papazissu.

De departe.

Cum urmăresc pribegii de pe ape
Îndrumătoarea stelelor mișcare
Și tremură și se 'ngrozesc sau cântă
La ori și ce 'ndoelnică schimbare,

Tot astfel ochii mei, pribegi de-apururi,
Spre tine-și au privirea îndreptată,
Se bucură, când dulcea auroră
Răsare în privirea-ți fermecată

Și plâng și se 'norează, când fiorul
Al umbrei vâl pe frunte ți-l așază. —
Ah, ochii mei din nimbu-ți de zeiță
Culeg cucernici rază după rază.

Din farmecul ce 'n jurul tău plutește
Ei și-au cules și mai culeg într'una
Comori ce nu pot furii să le fure
Și nici să le împrăștie furtuna.

Și te-am cules duioasă și senină,
Te-am așezat în inima sârmană,
Liman și sprijin gândurilor mele
Și cântecelor magică icoană.

Când ochii tăi, în zări îndepărtate,
Împart cereasca, sfânta lor lumină,
Tu nici nu știi ce gânduri o adună
Și 'n fața ta s'apleacă și se 'nchină.

Când somnul dulce fruntea ți-o mângăie,
Lăsând pe ochi a genelor perdele,
Tu nici nu știi ce basm îți povestește
Ascunsul graiu al gândurilor mele.

Și nu știi că-mi vorbești și că mă turbur
Că prea se duce iute noaptea 'ntreagă.
Și nu știi, căci tu n'ai să poți cuprinde,
Cum nu pot nici eu, cât îmi ești de dragă!

I. U. Soricu.

Rabindranath Tagore.

Vestea că premiul Nobel pentru literatură a fost dat, anul acesta, poetului indian Tagore a pus într'un fel de „embarras intelectual” pe mulți cunoscători în ale literaturii. Un poet așa de mare de care să nu fi auzit măcar! Presa franceză și în mare parte și cea germană s'a mulțumit să reproducă o prefață pe care a scris-o misticul poet irlandez, Jeats, primului volum de cântece „Gitanjali”, pe care Tagore l-a publicat în englezește.

Se spune, în această prefață, că Rabindranath Tagore este cel mai mare poet al Indiei și că nimeni, în Europa, nu se poate compara cu el. Și ca să dovedească lucrul acesta, poetul irlandez care scrie prefața ne asigură că aceste vorbe le-a auzit dela un doctor din Bengal! Să se convingă dar cine va voi.

Opera lui Tagore nu putea fi judecată întru cât abia apăruse cel dintâiu volum de cântece, o sută trei la număr, într'o limbă europeană și el trecuse aproape neobservat de critică. Doar cercul poezilor mistici și tineri, am putea adăuga: din Anglia, în frunte cu d-l Jeats, se entuziasmaseră de aceste cântece. Când a apărut al doilea volum, „The Gardener”, verdictul academiei suedeze trebuie să fi fost dat, întru cât sunt abia câteva săptămâni de când el a fost dat publicului.

Tagore a fost comparat cu Psalmistul, cu sf. Augustin, cu Francisc d'Assis. Înțelege dar ori și cine că e vorba de opera unui poet mistic. Misticismul religios însă, așa cum se manifestă în opera lui, apare mult mai nelămurit decât în psalmi bunăoară. Ceeace caracterizează cântecile lui Tagore e forma în care sunt scrise, expresiunile pentru traducerea cărora se riscă prea mult, muzicalitatea, delicatețea neobicinuită felului de a cugeta al scriitorilor europeni. Dacă însă cineva a înțeles puțin glasul „Vedelor”, va simți îndată că aceste imnuri sunt niște floricele mici, transparente, ca o ușoară închegare a spumei Oceanului fosforescent din Orientul fierbinte, că vieța acestor floricele izvoresc din vieța Vedelor. Iată cântul 57

din Song offrings sau Gitanjali ¹⁾ al lui Tagore, a cărui asemănare nu e greu de găsit:

„Lumină, lumina mea, lumina care inunzi lumea, lumina care săruți ochii, lumina care umplii inima de gingășie.

„Ah, lumina pâlpâe, iubitul meu, în centrul vieții mele. Lumina-mi înstrunează, iubitul meu, coardele de pe cari zboară cântecul iubirii mele. Cerul se deschide. Vântul se deslănțuește și peste lume trece un surâs.

„Fluturii vâslesc spre marea de lumină. Crinii și iasomiile adorm pe spuma valurilor de lumină. Lumina e pulberea de aur cernută peste nori, iubitul meu, și 'n tremurări, ea se revarsă prin haos.

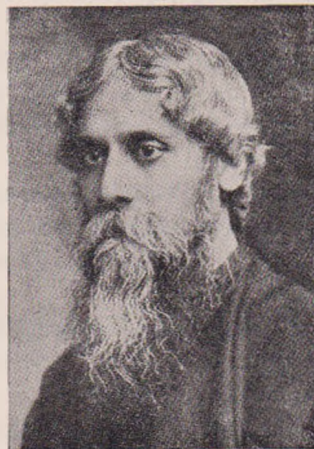
„Bucuria svonește din frunză 'n frunză, iubitul meu și se aprinde delirul veseliei. Râul cerurilor și a rupt zăgazul și a năvălit popoul bucuriei.”

Cântecile acestea, acompaniate de melodii — căci Tagore e și muzicant — trebuie să fi producând un efect ca acele „madrigale”, cântate de un violonist virtuos, pe care însă le uiți ușor. Tagore nu așteaptă moartea ca suprema fericire pe care i-ar putea-o trimite Brahma, ci ca ceva foarte natural.

„Iubesc vieța, deci voiu iubi și moartea tot așa de mult” încheie el un cântec din Song offrings. Admiratorii lui îi atribuie meritul cel mai mare de a se fi ridicat mai presus de concepția despre vieța a filozofilor budiști. „Copilul plânge când e luat dela țâța dreaptă, dar va fi îndată mulțumit la cea stângă.” Așa socotește el despărțirea de vieța aceasta.

În cântul 86, din aceeași carte, adaugă:

¹⁾ Gitanjali (Song offrings). Macmilan et co, London.

„Vreau să cinstesc pe trimisul tău, moarte, cu o strângere de mână și cu lacrimi; vreau să-l cinstesc punându-i la picioare comoara inimii mele.“

Pentru acest vizionar, Ființa supremă e responsabilă de toate acțiunile omenești, bune, ca și rele, lucru foarte comod de altfel pentru mulțumirea conștiinței celor greșiți.

„Ai făcut din mine un infinit, cum ți-a fost pe plac. Și de nenumărateori goleşti vasul acesta fragil și fără de încetare îl umpli iar cu viață nouă.“

Fluerașul acesta de lemn de trandafir, tu l-ai adus și l-ai purtat peste văi și coline și sufletul tău a făcut să răsună în el melodii veșnic noi.

Și nemuritoarele mângăieri ale mânilor tale fac ca neînsemnata mea inimă să se topească în bucurie și să închege vorbe cari nu se pot rosti.

Darurile tale, nesfârșit de multe, mi le pui în mâinile astea, atât de slabe, cari se întind mereu spre tine.

Vârstele zboară și fără de încetare tu mă cinstești cu darurile tale; dar niciodată vasul nu e prea plin ca să curgă jos.“ (Gitanjali.)

Și în tristele zile ploioase ale lui Iulie, în tăcerea nopții, în licăritul unei scânteii, în risipirea unui nor, Tagore vede pe însuș Părintele naturii:

„Prin negura deasă, în zilele ploioase ale lui Iulie, tu treci cu pași de umbră, tăcut ca noaptea, ocolind străjerii.“

Astăzi, dimineața și-a închis ochii, nepăsătoare la strigătele vântului sgomotos din răsărit și un voal gros s'a întins peste neadormitul cer albastru.

Pădurile și-au conținut cântările și la fiecare casă sunt ușile închise.

Doar tu ești singurul drumeț pe calea pustie. O, singurul meu prieten, cel mai iubit și drag, porțile casei mele îți sunt deschise; nu trece pe dinaintea lor ca un vis.“ (Gitanjali.)

„N'ai auzit pașii lui tăcuți?“

Vine, vine, vine mereu. În fiecare clipă, la fiecare vârstă, noaptea și ziua, vine, vine, vine mereu.

În zilele pline de miresme ale lui April cel scaldat în soare, trecând prin adâncul pădurilor, el vine, vine, vine mereu.

Și am cântat mulțime de cântece, precum a fost firea schimbătoare a inimii mele, dar toate cântecile au răsunat: vine, vine, vine mereu.

În carul furtunos, prin întunecul ploios al nopților lui Iulie, el vine, vine, vine mereu.

În suferințele mele cari mereu se reînnoesc, pașii lui îmi apasă inima; și atingerea aceasta dumnezeiască a picioarelor lui e izvorul suferinței mele fericiri.“ (Gitanjali.)

Și în acest ton minor sunt scrise toate cele 103 cântece cari alcătuiesc volumul Gitanjali sau Song offrings. Ele sunt o culegere din toată opera lui Tagore și traduse de el însuș în englezește.

Operile cu caracter mistic sunt destul de greu de clasat. Se pot aproba sau nega pur și simplu. A căuta argumente pentru sau împotriva lor pare o inutilitate. De altfel, însuș cuvântul „mistic“ (μυστικόν) = „cu gura închisă“ pare a interzice orice încercare critică.

Dar, dacă în această operă a lui Tagore, care e cea mai originală, se aude glasul tainic din Mahabharata, în cea de-a doua „The Gardener“, care abia a apărut, se simte șoapta lui Swinburne și Shelley și cântul lămurit și plin de patimă al lui Keats.

Acești poeți ai Angliei fac pe mistic să rupă puțin contactul cu Cel atotputernic și să privească în jurul lui. Iubirea pătimașă care a instruit liricele lor, Tagore pare a regreta amarnic că n'a cunoscut-o mai din vreme. S'ar părea chiar că ar voi să rupă cu totul legăturile cu „Domnul vieții lui“. Femeia însă îi apare ca ceva decorativ, ca o ființă ale cărei podoabe „i le-au dat poezii, pictorii, aurul și diamantul, florile grădinei, perlele mărilor, dorințele nebune ale bărbatului“. Turburările și prefacerile adânci pe cari iubirea le produce în sufletele alese nu se resimt în „The Gardener“, care e totuș o colecție de poezii lirice.

Tagore a scris mult. Cântecele lui sunt cunoscute în Indii, piesele de teatru se joacă la Calcuta și nu vor întârziă, de sigur, să apară și pe scenele europene. Romanele lui, de asemenea, sunt gustate, după cum spun cei mai recentți biografi ai săi, iar muzica pe care își cântă versurile ar fi având aceeași

acțiune ca și melodiile de harpă ale Psalmistului asupra sufletelor omenești.

Pictorul Rothenstein care l-a cunoscut mai întâiu și putem zice că l-a descoperit — i-a desemnat un potret — în fruntea volumului Gitanjali — în care l-a făcut să semene cu Hristos sau cel puțin cu un profet. Profetul

unei credințe noi în Indii — unde conduce chiar o școală pentru a-și forma discipoli, — Tagore poate să fie; profetul unei poezii nouă în Europa, nu credem să ajungă niciodată. Continentul acesta e prea sceptic și nu mai crede încă de multă vreme în profeți.

Londra, 1913.

D. N. Ciotori.

Cântece.

I.

Plâng copacii în pădure
Frunze moarte pe cărare,
Una câte una pică
Tremurând de 'nfiorare.

Frunze moarte! Frunze moarte,
Plângeți din pădurea toată,
Astăzi vreau să plângeți toate
Și să mor cu voi odată.

II.

Mi-a 'necat simțirea, gândul,
Doi ochi negri ca păcatul
Două vorbe ne'nțelese
Mă colindă azi tot satul.

Arătați-vă în cale,
Dragi ochi negri ca păcatul,
Că de când vă caut urma
Doar nebună-mi zice satul.

Maria Dragu.

De ziua Olympiei . . .

De ziua ta în fiecare floare
Trăește chipul tău înseninat...
Aprins de-a ta privire rătăitoare
Aștern pe ochii tăi un sărutat.

Castanii plâng pe-aleele ursuze
Invidiind a noastră 'ndrăgostire;
Cu fiecare-apropiat de buze
Ard inimile noastre 'ntr'o iubire...

Frumoase primăveri de feciorie
În visuri dulci de tine legănatel...
De farmecul splendoarei voastre știe
Septemvre-amantul nopților cântate.

Împodobesc făptura ta divină
Cu verdele ghirlandei de stejar,
Pe păr ți-aștern olimpică regină
Sărutu-mi cald — al buzelor nectar!

Ce fericite sufletele noastre
Vor colindă prin țările de Nord!
Înviorați de-aceleași zări albastre
Și oglindiți pe-o margine de fiord.

Vom preamări în lunile de vară
Un cuib divin, cu mine 'n el să stai,
Ca soarele mai roșu să-mi apară
Sub chipul tău cel dulce și bălai...

Ne vom iubi — iubire 'nălțătoare,
Neturburați de plânsuri de castani,
Iar pașii rătăci-vor pe covoare
Imense de zăpezi și ani de ani.

Ne vom iubi așa cum se iubiră
Nebunii 'namorați de-acelaș cult.
Din inima ta, Wanna, fac o liră,
Din vocea ta, oracol — să-l ascult!...

Gheorghe Duma.

ROMANUL REVISTEI „LUCEAFĂRUL“

Arhanghelii

de
I. Agârbiceanu.

(Urmare.)

Notarul îl ascultă din ce în ce cu mai mare atențiune. Îi păru ciudat cum vorbește de ușor, zâmbind mereu cu zâmbetul acela palid, omul ăsta îmbătrânit de răutate par'că. Dar simția că are de-a face c'un om care e gata să se priceapă la orice, care iată descoperise și gândul cel mai plăcut, care încălzise de multă vreme inima notarului. El știă deci la ce țintește Pruncul, totuș îi zise:

„Vor luă de unde au mai împrumutat!

— Nu, vor împrumută de unde le va fi mai aproape și unde vor fi cametele mai ușoare“, răspunse repede Pruncul. „Au lipsă de bani: cei cari au să le împrumute!“

Notarul nu-și putu ascunde un zâmbet.

„Și cine-s cei cari au, după părerea dumneitale?“ întrebă el.

„Eu și dumneata“, răspunse rece Pruncul.

„Noi amândoi?“

— Nu, suntem patru: domnul Coriolan Popescu și Gheorghe Pruncul!“ râse fostul societar dela „Arhanghelii.“

„Așa dar consiliul de administrație ar fi aproape întregit?“ întrebă notarul în glumă, dar din lumina ce-i inundase fața, din strălucirea ochilor se putea vedea că nu-și mai poate stăpâni bucuria.

„Da, domnule notar, dacă așa vă place. Trebuie să ne gândim la afacerea asta care după părerea mea e mai rentabilă ca oricare baie de azi. Dumneata nu cunoști multele neplăceri ce le aduce ocupația asta îndrăcită. (El ar fi voit să zică „multele chinuri“, dar fu fericit c'a aflat expresia „neplăceri“). Nu ești nici odată în siguranță de nimic. Cine poate vedea în sânul pământului? Apoi dela o vreme începe să-l facă pe om pățimaș, îl face să creadă în ceace nu se poate. Pe când o bancă e o afacere limpede și care nu-ți aduce nici o zdroabă. La o baie de aur toți au friguri: directorul, societarii, băieșii, hocmanii, străjile, — la o bancă cel mult — avocatul! Dar pentru el sunt friguri cari ar vrea să-l scuture cât de des.

— Bravo! domnule Pruncul, vivat!“ strigă însuflețit notarul. De pe inima lui se topise toată ghiața. Își zise: „O să mă păzesc de el mereu, dar trebuie să merg pe-un drum cu omul ăsta. E neîndurat ca un paianjen, dar un tovarăș neprețuit pentru un câștig comun“.

„Vezi, domnule notar“, începî Pruncul neatins de însuflețirea lui Popescu, „ar fi bine să ne gândim la afacerea asta. Peste un an, peste doi, poate și mai îngrabă va trebui să fie o bancă în Văleni. Dacă ne-am gândi din bună vreme s'ar putea să fie toate acțiunile în mâinile noastre. Am putea ca numai chiar pentru ochii lumii să luăm în tovarășie câțiva străini.

— O să vedem, domnule Pruncul, o să mai vedem; ideia nu e rea, numai de s'ar putea realiză. De altfel dă-mi mâna!“ sfârșî el cu seriozitate.

Cei doi bărbați își strânseseră în tăcere mâna, ca și când ar fi încheiat un târg care-i mulțumește, dar îi și pune pe gânduri.

În birtul lui Spiridon eră așa de gros fumul de tutun încât puteai tăia în el cu fuțitul, și de câteori trecea, alergând, principalul sau vr'unul dintre feciorașii cari îi ajutau, se rupea în perdele late cari se luau după ei.

În răstimpuri depărtate se iveă Nichifor când într'o cameră, când într'alta. Oamenii se strângeau roată, râdeau, hăuliau. Nichifor eră cinstit azi în toată legea: beuse peste patru pahare de vin, și, în cazuri de-acestea, rari ce e dreptul — duhul lui profetic se treziă cu atâta putere încât deși eșiă mereu din birt cu gândul să se ducă, reveniă tot deatâtea ori, începându-și alocuțiile cu aceeaș frază: „Sfântă Precestă-troiță și sfântă închinăciune...“

IX.

Gerul ținu mereu și după Crăciun. Cerul eră senin, verziu și soarele jucă în mii de străluciri din sloii, din platoșele grele de ghiață cari țineau încremenite roțile piuelor. În curtea lui Iosif Rodean stăpâneă acum aceeaș tăcere ca și în casă. Curtea eră pustie, și piatra de lângă piue părea morminte enorme învăluite în zăpadă. Nu mai intrau nici cară, nici sânni pe poartă, ale cărei fâțâni erau mereu înflorite de bură albă, înghețată. De altfel tot așa de pustii păreau și celelalte case din sat, păreau, cum erau împrăștiate pe cele trei văi, dihanii ciudate cari se lăsară domol, obosite par'că, în marea de zăpadă. Fumul vinețiu se înălță neîntrerupt, drept ca niște suluri de aburi, în văzduhul limpede.

Săniile mai treceau ș-acum pe drum, dar mai puțin. Gerul era prea mare.

Însă în curtea lui Iosif Rodean nu mai intra nici una, pentru că la „Arhanghelii“ nu mai era piatră de adus. Câtă fusese bună a fost cărată înainte de Crăciun, iar ceea ce se scotea acum se arunca pe coastă la vale: nu cercă un strop de aur. Intregul cel pământiu ținea mereu.

Și chiar dacă ar fi fost piatră bună ceea ce se scotea acum, n'ar fi fost lipsă de multe cărăi s'o ducă acasă: se scotea puțină. În săptămâna a treia de după Crăciun numai șase băieși mai lucrau la „Arhanghelii“. Încă din sărbătorile Crăciunului își văzură cei mai mulți de alte băi unde să muncească. Faptul că Iosif Rodean nu le dădu plata, fusese atât de neobișnuit încât băieșii nu se mai puteau înșela că „Arhanghelii“ nu vor mai avea viitor. Ei de-o vreme încoace presimțiră că înzadar e orice lucrare de-aici încolo la „Arhanghelii“, dar până ce-l văzură pe directorul mereu în mijlocul lor, plin de speranțe cel puțin la părere, tot nu se putură hotărî să părăsească baia asta. Cuvintele Elenușei ei le înțeleseră într'un singur chip: „Directorul n'are bani să ne plătească.“ Și adevărul acesta îi sgudui adânc, îi convinsese mai mult decât oricare altă probă, că la „Arhanghelii“ nu mai au ce căuta de-aici încolo. Cei mai mulți, deci, se angajară la alte băi, și încă a treia zi de Crăciun îl vestiră pe Iosif Rodean că părăsesc „Arhanghelii“.

Cum nici în săptămâna întâie după Crăciun, nici într'a doua, directorul nu putu să-i plătească pe cei cari rămăseseră încă, afară de șase părăsiră cu toții „Arhanghelii“. Iosif Rodean, ca și alți Valenăreni nu putură măcina: ghiața se îngroșase aproape de-un metru pe canale, pe jilipuri. Și în zadar o spargeau: apa după ce gâlgăia un restimp, se încrețea, se umplea de zoi, de bețigașe, de steluțe, cari se tot îndesau, și în vreme de-un ceas, de două înghețâ din nou.

Iosif Rodean nu mai mergea la baie, nu mai ieșea în curte, se închisese în casă ca într'un mormânt. Ii era greu și-i era rușine să se întâlnească cu cineva. Primarul Cornean îl cercetă acasă a treia zi de Crăciun și-l vesti că nu mai poate să-și țină partea la „Arhanghelii“. Primarul nu mai credea acum în vreo îmbunire, chiar dacă ar fi început lucrările în locul arătat de el. La convingerea aceasta ajunsese din ajunul Crăciunului: atunci îi sosiră din oraș provocări pentru plata alor câteva sute de zloți, — deosebite târgușuri pe cari Dochia le făcuse în cele din urmă patru luni. C'a scăpat atunci cu oasele nefrânte, femeia putea mulțumi numai ușurinții cu care în câteva clipe ajunsese în

uliță și numai faptului că în cele trei zile de sărbătoare Dochia nu s'a mai arătat pe acasă.

Directorul dela „Arhanghelii“ îl ascultă în tăcere, cu capul frânt în piept, și nu se uită o singură dată la el, chiar când primarul ieși pe ușe.

Rușinea că nu putu plăti pe băieși îi stărnă ca o baltă neagră pe conștiință, ca o baltă de un lichid magnetic care-i sorbea toate gândurile, toate simțemintele, toate privirile. Un singur plan nou de luptă nu-și mai putea face. Ședeă cu ziua de cap pe-un scaun, pe-un colț de divan, cu ochii tulburi, cu obrajii dăbalați, îmbătrâniți și plini de părăiașe. Abia sorbea dintr'o fiertură și-i părea că i se înveninează trupul întreg. Nu mai putea mânca, nu mai putea dormi. Rareori i se părea că visează un vis îngrozitor, că nimic nu-i adevărat din tot ce-i în jurul lui, în el, și atunci zâmbea. Dar erau aceste clipe numai rari fulgerări în noaptea adâncă ce-l copleșea.

Mușenia asta nu se mișcă decât foarte arareori, greoaie ca de plumb, și chiar atunci numai ca sufletul să i se umplă cu răutate. Vedeă dușmani în toți cei din jurul său, în Marina, în slujnice, în Elenuța chiar, în fetele măritate, în gineri. Ii făcea o plăcere răutăcioasă gândul că numai ei sunt de vină la nenorocirea lui. Simțea cum îi urește din ceas în ceas mai mult și cum îi face de bine ura aceasta. Și cum isvoră nenorocirea lui din oamenii și femeile acestea? Puțin îi păsă să-și explice, îi era de-ajuns senzația ce o avea și nu cercetă mai departe. Ură asemenea pe foștii tovarăși dela „Arhanghelii“, chiar pe bădicul Ionuț Ungurean, deși acesta nu părăsise baia. Bădicul tot nădăduia, și apoi faptul că mai rămăseseră numai șase băieși redusese cheltuelile foarte tare. „Unde-a mers mîia, meargă și suta“, zicea el, bucuros mai cu seamă pentru că avocatul nu-i telegrafiasse după bani nici pe sărbători.

Iosif Rodean se silea să-i vadă pe toți aceștia în colorile cele mai negre. Rând pe rând îi despoia de orice calitate bună ce vor fi avut-o, și se silea să le vadă numai părțile cele rele. Le descoperea c'o ușurință uimitoare! Iși aducea aminte de vorbe, de priviri, de gesturi de demult, pe cari atunci nici nu le luase în samă. Și tot ce descoperea rău în ei, era ridicat de ura lui la putențe înzecite, însutite. În scurtă vreme ajunse la convingerea că lumea întreagă e plină cu ticăloși de aceștia. În noaptea ce-i copleșea sufletul ticăloșii ăștia mișunau ca niște monștri în jurul lui, cercau să se apropie de el, să-l înhațe.

Marina se purtă ca o umbră prin casă. Nu mai plângea, deși era mereu istovită de

puteri. Ea începuse să se împace cu soartea, mai bine zis, ea începuse să spereze că Dumnezeu nu-i va lăsa pe drumuri acum la bătrânețe. Da, la bătrânețe, căci se simțea de-acum îmbătrânită pentru totdeauna. Ea se ruga cu smerenie, cu umilință tot mai adâncă, și se îngrozea când nu putea vedea nici o rază de lumină în privirile, în fața bărbatului său. Cum, ea o femeie neputincioasă, să fie mai tare ca uriașul acesta? Își zicea cu inima înghețată. Ea se credea tare, dar nu era decât desnădăjduită, căci toate rugăciunile sale se învăteau în jurul unui singur punct de lumină, în jurul aurului.

Și totuși avea dreptate, era mai tare ca uriașul! Ea cel puțin își știu află un razim în nenorocire, dar Iosif Rodean nu cuteza par'că nici să se miște, îi părea că ori în ce parte ar merge s'ar cufundă în prăpastii mari. Era mai mult decât ridicol să-l vezi așa de neputincios pe-un uriaș ca directorul dela „Arhanghelii“, care de atâția ani nu se temuse de nimeni, nu îngenunchiase înaintea nici unei piedeci ce i se pusese în drum. Nu mai părea omul care fusese odată condus de convingeri adânci. Nici nu se mai gândea să mai aibă o convingere, se simțea el însuși neputincios, părea că un singur simțământ îl mai ține în viață: să nu dea față cu nimeni. Avea senzația uneori că-i o grămadă enormă de carne, fără mâni, fără picioare, fără cap: numai doi ochi erau înfipti în grămada aceea fără formă, și ochii aceia pân-deau să nu-l vadă nimeni.

Era atât de neputincios încât în săptămâna a treia după Crăciun se învoi să facă o feștanie la „Arhanghelii“, la sfatul soției sale. Femeia, după ce se gândi multe zile la încercarea asta de-a câștiga mila lui Dumnezeu, intră într-o dimineață la Rodean și-i zise:

„Știi ce m'am gândit eu, Iosife?“

Uriașul abia-și întoarse capul spre ea.

„M'am gândit să facem o feștanie la baie. Să chem pe părintele Murășanu să ne facă o feștanie. Slujba sfântă poate ne-ar fi de folos“, zise Marina.

Bărbatul trăsări, o lumină ciudată îi scăpă în ochii morți.

„Să facem zise el!“

„Dar... vei merge și tu, nu-i așa?“ întrebă cu teamă notărășița.

După un răstimp de tăcere directorul se sgodul și răspunse:

„Da, voui merge!“ Și se ridică îndată să se gătească de drum.

„Încă n'am avizat pe părintele — zise Marina — dar o să-l avizez acum.“

Iosif Rodean, stors de puteri, se lăsă pe-un scaun. El ar fi voit ca să pornească numai

decât. Mai făcuse el feștanii la „Arhanghelii“, dar așa pentru ochii lumii. El disprețuia jucăria asta cu apă sfințită și cu mătăuz de busuioc. Știa că aurul se află prin izbituri de ciocane, prin pușcături, nu prin stropire cu apă. Dar ceea ce-i propunea acum Marina nu mai era de fel o feștanie obișnuită, era ceva cu mult mai însemnat, mai puternic, mai mântuitor: era cea dintâi licărire de nădejde care lumină în noaptea din sufletul lui. Se acăța de ea cu toată puterea ca omul care, amețit de valuri, nici nu-și mai dă seama că se înneacă până ce nu-l izbește în cap o bărnă de care se agață numai decât cu toată puterea. Nici nu se învoise el acum la o feștanie, ci la cea dintâi încercare de-a nu se înneacă.

Părintele Murășanu veni călare, se opri la poartă, chemă o slugă și-i spuse că așteaptă pe domnul director. Nu așteptă mult până ce ieși Iosif Rodean. Răspunse c'un fel de reverență la salutul preotului, și, plecând alături, directorul privi din când în când la popa ca la o ființă peste fire, dela care-i putea veni mântuirea. Preotul Murășanu vorbi aproape singur în cursul drumului; rar răspundea Iosif Rodean cu „da“ sau „nu“. Avea chiar atunci o tremurare deosebită în voce, un fel de teamă adâncă se vedea pe fața lui de câteori privi spre preot. Uneori avea convingerea că bărbosul ăsta o să-l mântuiască și atunci se uită la el ca la un zău, ca la o ființă sfântă.

Drumul fu destul de lung până la „Arhanghelii“, nu putură să meargă pe poteci mai scurte, pentru că erau toate troenite. Trebură să țină calea carelor. O singură straje se plimbă pîntre cramurile părăsite dela „Arhanghelii“. În liniștea înghețată a munților numai cântecul omătului sub pașii străjii și sub copitele celor doi cai se auzia. Crivățul scuturase brazii de zăpadă, și pădurile bătrâne înnegreau amenințătoare și tăcute în jurul întinderii albe de lângă baie. Cramurile erau pustii toate, abia dintr'unul mai mic se ridică fumul vinețiu, abia acesta avea flori de ghiață pe ferestrelor mici. Vreo zece movilițe de piatră, acoperite de omăt, păreau morminte de copii mici. Gura băii răsufală necurmat aburi albi cari se mistuiau în grabă, li se pierdea urma în câteva clipe în aerul subțire și înghețat de-afară.

Omul care străjuia îi privi în tăcere pe cei doi, îi salută, cu indiferență par'că, după ce se apropiară, și, încet-încet se apropie de ei, luă frânele cailor, și la întrebarea părintelui Murășanu răspunse:

„Da, sunt în baie!“ Apoi începu să-și izbească cismele înghețate, cari sunau ca și când ar fi din os.

„N'ar fi bine să-i chemăm și pe băieși?“ întrebă popa, privindu-l cu băgare de seamă pe Iosif Rodean.

„Ba da, să-i cheme!“ răspunse tresărind directorul.

Până ce straja se dusesse după cei șase băieși, frânele cailor le țină preotul. El mângâia din când în când pe boturile aspre cele două animale, cari cercau mereu să-și frece capetele de paltonul părintelui. Popii Murășanu îi secase tot izvorul cuvintelor; cât țină drumul vorbi mereu, aproape singur, acum nu mai știa ce-ar mai putea spune. Poate că și pustietatea din jurul „Arhanghelilor“ îl izbise într'un chip deosebit de dureros. El abia așteptă să sosească oamenii, să înceapă slujba. Tot mereu aruncă priviri fugare spre ușa băii.

În sfârșit se iviră în negura dela intrare, unul după altul, cei șase băieși cu fețele pământii, cu hainele murdărite de cir. La apropierea lor se răspândi îndată mirosul acela pișcător și greu, pe care-l aduc oamenii din sânul pământului.

Nici o licărire de bucurie nu se vedeă în ochii lor. Obosiți și triști dădură binețe celor doi, apoi straja intră într'un cram, scoase o mescioară pătrată, o duse la gura băii, puse pe ea un vas cu apă, o cruce de lemn și-un mătuș de busuioc, din care nu mai rămăsese aproape numai cotoarele.

În frunte cu părintele Murășanu se apropiară toți de gura băii. Popa își desfăcu patrafirul înfășurat în jurul molitvelnicului vechiu, închipui deasupra lui o cruce largă, și-l puse după cap și începă slujba.

În liniștea înghețată vocea lui se auzia clară, puternică.

„Cătră Născătoarea de Dumnezeu acum cu nevointă să alergăm noi păcătoșii și smeriții, și să strigăm dintru adâncul sufletelor: Stăpână îndură-te spre noi; grăbește că perim de mulțimea ispitelor...“

Băieșii își plecară capetele și ochii lor se făcură mai întunecați. Unul mai bătrân dintre ei ținea locul cantorului Gavriil, care nu se încumătase să plece 'n munte pe așa ger. Cântările, rugăciunile treceau prin sufletele băieșilor, dar părea că le lasă reci, neatînse. Nici un semn de înduioșare nu se vedeă, ca de alteori, pe fețele lor. Inconștii aveau par'că senzația că slujba ce se face acum e prohodirea „Arhanghelilor“.

Numai directorul se sguđuia mereu de vocea părintelui. El auzia numai vocea asta clară, care se înălță, se coboră, undulă, — din cuvinte înțelegeă foarte puțin. Putința unei scăpări, a unei mântuirii îl înfioră adânc, și când urmă să fie stropiți cu apă sfințită el sărută cu sgomot crucea de lemn, pe care

un desemn copilăresc închipuia „Botezul Domnului“.

Merse în urma preotului care stropi acum, în chipul crucii, gura băii, ceti o rugăciune nouă, și la raza luminării pe care straja o purtă înainte, intră cu ceilalți după el în gangul care răsufia o umezeală calduță, innădușitoare, ca aerul ce iese din pivniți adânci când deschizi, în puterea iernii, ușa.

Cei șase băieși fură bucuroși că se aflau iarăș în sânul pământului. Cât țină slujba hainele lor ude începură să se întărească, să capete scoarță. Lui Iosif Rodean îi pără că înaintează foarte încet, el ar fi sbrat acum până în fruntea gangului celui nou. Ii veniă mereu o trăsărire de spaimă: „vom află aur pe întregul din frunte“. În clipele acestea de nădejde și de desperare totodată el eră gata să creadă orice, chiar în minuni, de cari în toată vieța n'a vrut să știe nimic. Mergea agitat, în fiecare clipă trecea puțin înainte părintelui, și, cu spaimă, rămânea numai decât în urma lui. Eră aceasta purtarea omului nevoiaș, care nu mai știe cum să umble mai bine, cum să se poarte, ca să nu piardă un lucru scump pe care-l nădăjduște dela cineva. Dela cine, nici el nu știe.

În sfârșit prin aerul plin de mazăgă par'că ajunseră în fruntea gangului. Lumânarea străjii își sălta flacăra palidă, gălbue pe perețele din față. Eră acelaș întreg pământiu, care mai degrabă putea să dea mici mărgelile de petrișoare decât aur. Preotul stropi, ceti o rugăciune, stropi din nou frontul, păreții și boltitura cu apă sfințită, apoi își luă patrafirul, învăluî cartea cea bătrână în el și zise:

„Să dea Dumnezeu noroc!“

— Să dea Dumnezeu!“ răspunseră, vorbind par'că din adâncimi, băieșii. Glasul lor hurducă până departe înapoi prin galerie.

Un oftat adânc scăpă din pieptul directorului cum stătea aplecat spre perețele de stâncă în fruntea gangului și-l cercetă de aproape. Apoi se ridică, și fără să mai zică un singur cuvânt ieși din baie cu părintele și cu straja. Băieșii rămaseră și, oftând a pagubă, începură să ciocănească.

Tot drumul pân' acasă directorul rămase mut. Părintele Murășanu vorbi un răstimp, apoi tăcu și el și nu se auzia decât cântecul omătului sub copitele cailor.

Notărășița Marina îl așteptă ca pe spini pe bărbatul său. Ea aveă convingerea tare că dela feștania asta o să se schimbe soarta lor. Ii puse o mulțime de întrebări bărbatului, părea că în vocea ei lingușitoare învie tinereta de altădată, dar, văzând că Iosif tace mereu, că se cufundase iar în nemișcarea de până acum, vocea ei se răcea din ce în ce, până ce cuvintele din urmă le spuse

șuerător: „Trebuie să aibă omul și o credință“.

Iosif Rodean nu auzise nimic din tot ce-l întrebuse muierea.

Se vede că bădicul Ionuț Ungurean auzise despre feștania asta, căci abia ieși Marina din casă și intră tovarășul dela „Arhanghelii“. Ca de obicei pe vremea asta, pe la ceasurile prânzului, bădicul eră și acum amețit de beutură și intră la Iosif Rodean chiar fără să mai bată în ușe.

„Bine c'ați mai încreștinat-o“, zise el în apropierea directorului. Acesta sări de pe divan, ca și când ar fi fost din elastic, și privi cu spaimă spre bătrân.

„Of, of! începă bădicul; poate ai ațipit, poate te-am trezit din somn! Așa și eu: cât ce intru din gerul ăsta în casă la căldură — mă fură somnul.“

Rușinat, cu privirile plecate, directorul se lăsă pe-un scaun.

„Ai făcut feștanie la baie“, zise din nou bădicul șezând și el fără să mai aștepte vr'un îmbiat.

Iosif Rodean făcu un semn din cap.

„Bine-ai făcut. Ați mai încreștinat-o... Mulți morți acolo! Multe păcate nedeslegate. Da-i frig“, adause bădicul sguindu-se.

„Frig!“ răspunse fostul notar.

„Nu poți măcină nici dumneata?“ întrebă iar bădicul.

„Nu pot!“

„E grozăvenie cu iarna asta, zise bătrânul. De mai ține așa două săptămâni mă tem că o să roadem piatră.“

„Piatră?“ făcu îngrozit Rodean.

„Păi ce? Aurul ne stă în piatra pe care n'o mai putem măcină. Cel mult două săptămâni și... finit“, făcu bădicul șuerând a pagubă. „Dacă n'aș avea numai pe domnu, da-mă 'ngrozesc că în tot minutu poate-mi bată telegrafu că se 'mpușcă. Nu mi-a cerut de mult bani. Nu știi dumneata, domnule director, pentru ce nu-mi cere de-atâta vreme bani?“

— Cine?“ întrebă desnădăduit Iosif Rodean că omul ăsta nu-i mai dă pace.

„Păi, cum ți-am spus, domnu... avocatul“, zise bădicul.

„Nu știu“, răspunse Iosif.

„Eu cred că ori s'a pus pe învățat, ori îl pune dracu de-mi cere deodată o sumă pe care nu i-o pot trimite. Tot la asta mă gândesc!“ sfârși bătrânul clătinând din cap.

Apoi după ce văzū că directorul nu-i mai răspunde la nici o întrebare, ieși zicând: „Bine c'ați mai încreștinat-o... Multe păcate nedeslegate.“

La sfârșitul săptămânii în care se făcuse feștania părăsire „Arhanghelii“ și băieșii cei

din urmă. Baia eră acum pustie, singur omul de straje care avea simbria în piatră, se plimbă printre grămăjoarele albe, printre cramuri, ori, mai mult, stătea nemișcat în cramul din care ieșea fum și privia în jarul din cuptor.

În zilele ce urma ră Iosif Rodean avea senzația că trupul lui întreg nu-i decât o bubă uriașă. Orice mișcare îl durea. Îmbobotirea bubei acesteia eră așa de sensibilă, așa de lucie încât directorul simțea o durere usturătoare nu numai la atingerile cele mai mici, ci chiar la orice cuvânt ce mai cuteză să-i spună nevastă-sa Marina. Îi părū dela o vreme că se rotunzește mereu, că-i o căpușe enormă și grețoașă. Avea senzația că mâinile și picioarele i se fac tot mai subțiri, până ce ajunseră numai ca fusele.

Elenuța nu mai ieșea acum cu ziua de cap din camera ei; o slujnică acolo-i ducea de mâncare. Nu mai cuteză să deie față nici cu mamă-sa nici cu tatăl său. Scrisese două epistole desperate, una lui Vasile, alta lui Ghiță, în care își rugă moartea și-i chemă să vie cât mai grabnic în Văleni. Abia se atinge de mâncarea ce i-o aducea slujnica, și totuș Elenuța avea apetit mai mare ca oricare din casă; părinții ei abia-și udau gura, iar slujnicile, slujile se zăpăciră atât de cumplit încât odată de mâncau pe zi!

În Văleni se vorbea acum despre „Arhanghelii“ ca despre o baie părăsită. Nime nu mai credea că se vor mai începe lucrările acolo.

Puțini erau cari să se bucure chiar între cei cari nu erau interesați de aproape la „Arhanghelii“. Cei mai mulți dintre Vălenari vorbeau cu tristeță despre părăsirea celei mai de frunte ocne de aur din satul lor.

Unii mai ziceau:

„A dat destul aur, ce atâta tânguire! Și oamenii mor odată.“

— A dat aur, dar și cheltueli au fost destule!“ răspundeau alții. Apoi din vorbele lor se puteau desprinde fraze ca acestea.

„Să fie cu putință ca directorul să nu mai fi avut de unde să plătească pe băieși?“

— Ei, aș!

— Ce mai știi! Băieșii dela „Arhanghelii“ luaseră plăți, nu glumă!

— Măi, al dracului Pruncul!

— Al dracului, zău, ăla!

— D'apoi primarul! Ci că Dochița începe să-l flișcăne peste nas!

— L-a înșelat destul, acum să-l mai și batjocorească.

— A dracului muiere!

— Ce vrei! Capra sare gardul, iada sare casa! Cine-a fost mumă-sa?

— De primarul nu mă doare pe mine capul Așa i-a trebuit.

— Într'adevăr putea să-și ia o femeie de omenie.

Ba nu, frate, să o fi cinstit pe cea dintâi! Ce femeie a fost Salvina.

— Adevărat, o femeie scumpă!

— S'ajungă cât de rău, nu-și va putea ispăși păcatul.

Din sfaturile celor ce-și petreceau la un pahar de vin se mai puteau desluși și alte gânduri și șoapte cari frământau pe Vălenari.

„Oare să fie adevărat?

— Ce?

— Păi... cu datoriile directorului; se zice c'ar fi dator la bănci.

— Ehe! și cine nu-i dator?

— Dar nu așa cu câteva sute. Se vorbește de multe mii.

— Asta ar fi încă puțin; dar se zice că băncile l-au pârît.

— Nu că l-au pârît, ci cât de curând îi vor vinde la tobă tot ce are.

— Tot? Și „Arhanghelii“?

— Și „Arhanghelii“ și căsile din oraș.

— Ei, ei, aici se 'ntrece cu gluma; dela cine-ai auzit?

— Mi se pare că de pe la Pruncul.

— Ala-i plin de răutate, să nu-l crezi!

— Nici nu-i de crezut. Directorul are trei gineri, unul doctor și doi advocați. Credeți voi că-l vor lăsa la o rușine ca asta?

— Adevărat, se zice mai ales că doctorul e putred de avut.

— Și apoi mai este inginerul.

— Care inginer?

— Ficiorul directorului.

— Domnul Ghiță?

— Da. Se zice că va veni cât de curând să facă măsurături.

— La „Arhanghelii“?

— Da, la „Arhanghelii“.

— Ei, acolo cu greu se va mai da de aur.

— Dar se spune că domnul Ghiță ar fi meșter mare! Că de când s'a dus de pe aici ar fi făcut mereu măsurături pe la niște băi din slovacime.

— Să tot fie meșter mare! Curând nu va mai fi aur la „Arhanghelii“.

În chipul acesta și în foarte multe altele se judecau băieșii. Gura satului început să umble ca niciodată. Mai ales Gheorghe Pruncul purta de grije ca în fiecare zi să se răspândească în sat o veste nouă. Astfel și s'vonul că va veni Ghiță să facă măsurături la „Arhanghelii“ porni dela fostul societar. Se 'nțelege eră o minciună, Pruncul nu mai știă de mult, dela catastrofa din 27 Noiembrie, ce gândește, ce planuri are Ghiță, căci nu mai corespundă cu el. De 'ndată ce-și simți biruința nu-i mai dădă nici o

informație inginerului Rodean, deși acesta îl rugase de multe ori să-i deie informații.

Tot ce mai știă Ghiță despre cele ce se petrec în Văleni, știă numai din scrisorile Elenuței, care nu-i putea da însă informații mai largi; ea-l încunostință mai ales numai despre felul cum se schimbaseră lucrurile în casa lor. Adevărat că în scrisoarea cea din urmă îl rugă să vină acasă, dar mai mult ca să o scape pe ea din vieța de spaimă pe care eră silită să o petreacă. Ghiță însă nu veni, ci-i trimisese un răspuns mai lung, în care-i spunea să aștepte în liniște, deoarece tot ce se întâmplă acum eră de prevăzut, și el nu află nimic deosebit în supărarea părinților, că aceasta e foarte ușor de înțeles.

În schimb a treia zi după ce trimise cele două scrisori sosi în Văleni clericul Murășanu. Sosi noaptea târziu, înghețat de jumătate, și în dimineața următoare, spre marea bucurie a Mărioarei și a Anastasiei Elenuța, îmbujorată de frig, se arată în pragul locuinței parohiale.

Nici nu-i trecu prin gând să se teamă că vor băga de seamă ceva părinții ei. De două zile la ei eră o tăcere mai grea ca mormântul, și când ieși Elenuța din casă îi părî că învie din morți. Dar chiar dacă ar fi fost trei părinții ei, ea s'ar fi depărtat de-acasă cu aceeaș hotărîre.

Clericul o întimpină palid, tremurând, uitându-se la ea cu uimire, cu admirație ca la o icoană. Abia cuteză să-i strângă mâna. Suferința zilelor din urmă îi împrumutase un farmec nou domnișoarei Rodean, pe care nu-l mai putea sorbi în destul clericul. Mărioara începî numai decît să ciripească cu veselie în jurul celor doi, se simțîa cu atât mai veselă că părintele Murășanu nu eră acasă. Ea băgă de seamă de mult că tatăl său nu vede cu ochi buni legătura dintre cei doi tineri. Mai ales de când cu purtarea brutală a notarului, nici nu mai voiă să audă de-o astfel de căsătorie, și îl iertă pe Vasile pentru prostia făcută numai când acesta îi spusese că merge învățător în Gureni. De-atunci preotul făcea de mulțori aluzii la domnișoara Laura din Gureni și le da să înțeleagă celor din casă, că de-o așa încuscrere ar fi foarte bucuros.

Dar acum nu eră acasă. Eră chemat la protopopie unde se făcea judecata unor procese de divorț. Înaintase și părintele Murășanu: eră membru și el în tribunalul de întâia instanță! Mare cinste, dar mai mare înghețul ce i-o fi pătruns oasele până acolo. Alți colegi de-ai lui erau protopopi de mult, dar el căzuse din întâmplare într'o parohie prea depărtată de centru.

Nu eră deci acasă și Mărioara se simția foarte veselă. Numai decât se puseseră toate trei fetele cu gura pe cleric. Părea că Elenuța i-ar fi luat cineva cu mâna toate suferințele, tot întunerecul și toată spaima care adia mereu din locuința notarului. Îl întrebă de drum, de ger, de călătoria cu trenul, de satul Gureni, dar mai ales despre domnișoara Laura. De-i înaltă? De-i subțire?

Îl năcăjiră, astfel, un lung răstimp, apoi deodată cele două surori, ca și când ar fi fost înțelese mai dinainte, se ridicară. Anastasiei îi părură c'o chiamă mamă-sa, iar Mărioarei că are să-i spună ceva servitoarea.

Rămași singuri cei doi tineri priviră un răstimp în pământ, părând că nu mai au ce-și spune, apoi Vasile se ridică încet, se apropie de Elenuța, își trecu un braț pe după grumazii fetei și buzele lor se întâlniră. Elenuța rămase multă vreme cu ochii închiși, apoi când îi deschise îi arătă lui Vasile plini de lacrimi. Pieptul ei tânăr se înălță de câteva ori, agitat, apoi o podidi plânsul.

„Cât e de bine la tine, dragule! Nu, n'am să mai mă întorc acasă! Mi-e frică!“ suspină ea mereu la mângăerile clericului.

Încet, încet ea se liniști. Ochii umezi îi aveă și Vasile, și o învăluia mereu cu priviri de uimire și de admirare. Povestindu-și unul altuia suferințele, ținându-se mereu de mână, ei se înseninară în grabă; curajul lor în fața vieții crescă, și nu se mai temeau de nici o piedecă.

„Întâi am să-mi asigur o parohie, zise Vasile. Cum ți-am scris, sunt între cele vacante parohii foarte bune. Pe urmă nu mai mă dau în laturi dela nimic! Parohia pot s'o am în curs de câteva săptămâni.“

Elenuța îl privi cu teamă.

„Nu te vei gândi că-s săracă?“

În loc de răspuns Vasile o apropie ușor și o sărută.

„Și...“, începă Elenuța, dar nu cuteză să continue.

„Și?“ făcă Vasile privind-o țintă, de aproape.

„Și vei veni... vei veni să te înțelegi cu... părinții?“ întrebă ea în mare silă.

Clericul păli la amintirea ofensei aceleia adânci pe care i-o adusese Iosif Rodean. Oricât a fost educat întreaga lui tinereță în învățăturile creștine, pe omul ăsta nu-l putea iertă, nu numai atât, dar îl ură și nu mai voia să deie față cu el. Pentru el, din clipa în care îl scoase notarul din casă, Elenuța nu mai aveă tată. De câte ori se gândia la ea, de câte ori îi scria se feriă de cuvântul cel mai neînsemnat, de aluzia cea mai ușoară la întâmplarea de atunci. Amintirea ei îi deschidea o rană adâncă în inimă, care sângeră

indelungat, cu toate încercările lui de-a o alungă, de-a uită!

În nenumărate rânduri se gândia că nu e cu puțință căsătoria lui cu Elenuța, fără ca el să mai deie față cu tatăl fetei. Atunci se siliă să-l ierte pe Iosif Rodean. Își zicea că omul ăsta a fost orbit de aur, că n'a fost în toate mințile când l-a rănit așa de adânc. Își zicea că el are să fie preot și trebuie să fie condus de învățăturile lui Hristos, își zicea că trebuie să se ridice deasupra patimilor omenesti. Minteă lui primia concluziile la cari ajungea, dar rana din inimă nu i se închidea. Ea sângeră mereu și-i alungă repede din minte judecățile pe cari aceasta le primise.

Oricât se credea de umilit, de pătruns în sufletul lui de creștinism, Vasile Murășanu, ca orice om, eră plin de superbie. Și, în cazul lui, nici nu eră o măreție greșită. În slârșit creștinismul nu cere să te umilești înaintea unui om care nu pricepe simțământul acesta. ci și-ar bate numai joc de el. Dar clericul aveă inima ferbinte, eră idealist ca toți tinerii, trecea astfel în exagerări și-și zicea că nu-i destul de bun creștin încât să poată iertă. Se simția înșelat în sine însuși!

Ceeace-l făcă să rămână atâta vreme în Gureni eră chiar faptul acesta: îi eră peste puțință să mai calce a doua oară pragul lui Iosif Rodean. Altfel de mult ar fi părăsit și Gureni, și pe domnișoara Laura, și școala de care începă să se sature, și s'ar fi ascuns într'un sat cu Elenuța. Dar cum să se mai înfățișeze încă odată înaintea omului aceluia cu aceeaș cerere? Se gândia uneori că, așteptând așa, poate o va pierde pe Elenuța. Depărtarea de ea îl chinuia destul de adânc, dar când îi veniau gândurile acestea, ieșia dintre băieți în mijlocul cursului și toată ziua nu mai da pe la școală. În zile de acestea își puneă mereu întrebarea: bine, dar cine să meargă în locul meu? Și multă vreme se mângăia cu răspunsul că Ghiță va fi acesta. Dar din vară mai ales nu mai credea în întrevenirea lui Ghiță. Inginerul îi scria că în curând piedecile vor fi înlăturate, dar nu da de fel să se 'nțeleagă, că el ar fi acela, care le va înlătura.

Pe urmă ajunsese să creadă, că va interveni cu siguranță o întâmplare, că se va face cu siguranță căsătoria lor, fără ca el să fie silit a da față cu Rodean.

Acum la întrebarea fetei el păli, căci văză din nou acelaș spectru de groază înaintea sa de care începuse să se creadă scăpat. În clipa întâi el nu pută răspunde nimic, și chiar după ce tăcă binișor, numai un singur cuvânt pută răspunde:

„Elenuțo!“ Eră o rugare desperată în vocea cu care spusese numele fetei.

Fata înghețată de spaimă, se albi ca părțile și par'că i se opri respirarea. Apoi izbucni într'un plâns sfâșietor, hohotii cu ochii măriți de spaimă; se putea auzi cu ușurință plânsul ei din a treia cameră.

„Dar ce să fac? Ce să fac! gemea ea printre lacrimi. Ghiță îmi scrie s'aștept, tu nu vrei să vii la noi, părinții mă înfioară! Ce să fac! Dumnezeu, ce să fac?“ Ea tăcu deodată și ochii ei îngroziți se fixară în tavan; fața ei eră fără un strop de sânge, mușchii feței i se contractară. Părea o arătare de groază.

Clericul o privi cu spaimă; nu cuteză să se miște, nu putea să zică o vorbă. Înlemnise. Elenuța, fixând mereu tavanul, scoase un țipet și se clătină. Vasile o prinse, o privi în ochi, dar ochii Elenuței nu mai vedeau nimic. Ape tulburi pluteau în ei, apoi încet pleoapele căzură. Domnișoara Rodean ameușe.

La răgnetul lui Vasile care crezută că fata murise, alergară înspăimântate și fetele și preteasa. După o trudă de-un sfert de ceas Elenuța își deschise ochii. Preteasa și fetele îi dădeau ajutoarele de lipsă, clericul rămase prostit, nemișcat în mijlocul camerei. Dar când văzută că Elenuța își deschise ochii, dintr'o săritură fu lângă divan, se prăbuși în genunchi și începū să plângă ca un copil. Elenuța se uită la lume cu ochi streini încă; perdeluțe de ceață îi acopereau privirile. Ea își întorcea încet, cu sfială par'că, într'o parte și alta capul, părea că nu vede nimic, nu cunoaște pe nimeni, părea că visează. Apoi, oftând din adânc, se trezi, dar părea că numai simțul văzutului i se trezi cum se cade. Ea îndată ce zări pe cele trei femei, își plecă ochii, își tocmi în grabă haina, se ridică și voi să plece. Nici nu-l auzi pe Vasile care plângea și acum, sguduindu-se, jos lângă divan.

Elenuța, mai palidă ca moartea, se întorșese să-și ia adio dela femei.

„De-acum mă duc“ zise ea c'o voce puțină, abia auzită. Dar în clipa aceea îl zări pe Vasile, ochii ei se deschiseră mari, întrebători, fără ca să mai privească la cele trei femei se întoarșe, șezută pe divan și își puse mâna albă pe capul clericului.

„Eu sunt de vină, așa-i? Am cerut prea mult dela tine“ zise ea mângându-i părul.

„Nu. N'ai cerut prea mult“, strigă cutremurat clericul. „Încă astăzi am să mă prezint din nou înaintea domnului Rodean.“

Elenuța îl prinse de braț și tânăru se ridică. Eră de nerecunoscut.

„Da încă astăzi! Nu te teme! Am curaj de-acum! Am biruit toți demonii din mine. Dar nu ești supărată? N'ai...?“ Eră s'o mai întrebe: n'ai murit? Căci gândul acesta al morții îi alungă din suflet toată ura și toată

umilirea ce o simțise de-atâta vreme pentru purtarea brutală a directorului. Precum dispăre repede bătaia din aripă a unei vrăbii pe lângă sborul plutitor al vulturului, așa dispărură licăririle urei lui la adierea adâncă a morții, pe care o simți aproape de el. În clipa când prinsese pe Elenuța să nu cadă fulgerător îi veni gândul: ce laș sunt eu, și ce nimicuri sunt patimile noastre!

O scânteie de zâmbet, de vieață se ivi în ochii Elenuței la cuvintele din urmă ale clericului. Și din scânteia asta repede crescū o lumină nouă, strălucitoare, care inundă fața, fruntea, întreaga ființă a domnișoarei Rodean.

Un zâmbet nou, îngeresc îi înflori pe buze și zise:

„Tu...“ Dar repede se opri din ce vrū să spuie, căci acum reveni la realitate, și tot sângele i se urcă în față. Și preteasa și cele două surori o priviau.

„Dar, pentru Dumnezeu, ce s'a întâmplat?“ întrebă cu groază preteasa, care numai acum simți că învie.

„Eu sunt de vină, mamă, — începū îndată clericul, — singur eu sunt de vină! Încă astăzi trebuie să vorbesc cu domnul Rodean.

— Așa dar?“ făcū mirată preteasa, însă tăcu repede.

„Așa dar e adevărat. Eu trebuie să fac toți pașii de lipsă pentru căsătoria noastră. Am făcut rău destul c'am așteptat atâta.“

Preteasa se uită când la ficiorul său, când la domnișoara Rodean și o duioșie adâncă îi copleși sufletul. Clericul vorbea cu entuziasm, Elenuța schimbă fețe-fețe.

„Puteai să spui și tu mai de vreme ce gânduri ai, zise c'un fel de sfială preteasa. De bună seamă că ești vinovat, ai supărat prea tare pe domnișoara Elenuța.“ Ea simți o caldă iubire de mamă pentru amândoi când spuse cuvintele acestea. „Nu știu dacă domnișoara te va putea iertă! Un bărbat trebuie să fie mai hotărât!“ adause ea îndată.

Elenuța își ridică privirile înlăcrămate spre preteasa. Părea uimită de nespusa mângăiere ce-i picură în suflet la cuvintele pretesei.

„Da, dragă domnișoară Elenuța, eu am zis totdeauna c'ar fi un noroc pentru Vasile dacă...“, zise din nou preteasa, și simțindu-și ochii umezi, ieși. Ea se înduioșă atât de mult pentru că în ochii cu cari se uită la ea domnișoara Rodean eră atâta dragoste, recunoștință, adorare chiar, încât i se părū că descopere în ea pe cel mai bun copil al său.

După ce ieși preteasa, fū un răstimp tăcere. Elenuța rămase o vreme nemișcată, apoi sculându-se repede îmbrățișă pe Mărioara, pe Anastasia acoperind de sărutări pe cele două fete.

Urmără vreo două ceasuri de cea mai deplină fericire. În răstimpuri se ivia în casă și preteasa cu ochii luminoși, c'un zâmbet de fericire pe față. Vai, eră așa de frumoasă fata asta pe care, cu voia lui Dumnezeu, va avea-o de noră.

Când se arată pentru cea din urmă oară între tineri, preteasa se apropie de Vasile și de Elenuța și zise:

„Am să vă spun o vorbă. Vasile va trebui să-și câștige nesmintit până la Paști o parohie. Pân' atunci va trebui să așteptați. Deci cred că nu-i de lipsă ca acum să se vorbească și înaintea altora de lucrul ăsta.“

Elenuța o întrebă din priviri, apoi o îmbrățișă și o sărută pe preteasa. Eră sigură de-acum că nu va mai rămâneă singură, eră sigură în viitorul fericit, și se simția adânc recunoscătoare femeii acesteia.

Vasile Murășanu nu se mai întoarse până peste o săptămână în Gureni. De-acasă se duse direct la una din parohiile vacante, și după ce i se împărți și de sat și de oameni, și de venitele parohiale, se repezi până în centru la profesorul Marin, care-i promise tot sprijinul.

„De-acum zic și eu să lași dascălia. prietino! O să îmbătrânești și pe urmă n'o să te mai poți însură“ îi zise bătrânul la despărțire.

X.

Încă în ziua de 27 Noemvrie se lățișe în oraș și satele vecine vestea că la „Arhanghelii“ nu mai este aur. Unii auziseră adevărul întreg și-l împărtășiau neschimbat și altora; dar cei mai mulți adăugau și dela ei noi amănunte. Astfel în aceeași zi se spuneă că galeria cea veche a spart în mâncături din bătrâni, că întregul cel bun s'a isprăvit și s'a dat de-o piatră mai tare decât cremenea, că ieșind întregul cel bun, s'a ivit meal înaintea băieșilor. Versiunile erau tot mai diferite, dar din toate se desprindeă pe-o formă adevărul că la „Arhanghelii“ nu mai este aur. Peste două-trei zile vestea aceasta o știă jurul întreg, o săptămână două se vorbi mereu despre „Arhanghelii“ și despre directorul Iosif Rodean, apoi oamenii se liniștiră. Vestea care sosi cu o zi mai târziu în oraș, că s'a fi îmbunit piatra din galeria cea nouă nu mai stârni o vâlvă așa de mare ca vestea cea rea, fie că mulți nu o credeau, fie că cei mai mulți nu voiau să o creadă. În oraș erau destui cari simțiau o adâncă satisfacție la gândul că nu-l vor mai vedea așa de îmbuibat pe Iosif Rodean.

Mai descurajați păreau tovarășii de joc ai directorului. Când văzură că nici a treia zi nu se mai arată Iosif Rodean în oraș, ei înfeleseră cu groază, că de-acum nu vor mai

petrece nopțile în camera „Optsprezece carate“. Trei zile în șir îl așteptară arzând de friguri, și 'n urmă bătrânul Poplăcean spuse judecata ce și-o făcură cu toții.

„De-acum ne putem șterge pe gură!“

Directorii dela cele două institute de credit pâliră când auziră vestea, dar se reculeseră îndată ce aflară că „Arhanghelii“ s'au îmbunit într'altă parte. Creditul ce-l acordaseră lui Iosif Rodean nu puteă fi acoperit din vânzarea caselor. Deci ei erau foarte aplicați să spereze în viitorul galeriei celei noi dela „Arhanghelii“.

Dar faptul că Iosif Rodean nu se mai arată pe la oraș și nu mai dădeă nici un semn de viață îi umplu îndată cu îngrijorări adânci. Ei convocară — la o săptămână — la o ședință pe membrii consiliului de administrație, ca să nu rămână toată sarcina știrilor rele, ce soseau mereu din Văleni, numai pe umerii lor. Părerile membrilor se împărțiră; unii credeau că pot aștepta fără de nici o teamă, și numai pentru faptul că băncile sunt înfabulate pe cele două case din oraș, cari, la un caz de vânzare vor acoperi datoriile. Dar, afară de asta, ziceau ei, Iosif Rodean trebuie să aibă rezerve mari în aur și în piatră. Alții se încăpăținau în părerea că trebuie făcuți pașii cei mai urgenți pentru a feri băncile de pierderi, pentrucă, ziceau ei, cele două case nu acopăr datoriile, și nime nu poate ști ce avere mai are Iosif Rodean. De părerea aceasta fură și cei doi directori; părerile puse la vot, ieși învingătoare cea din urmă, și astfel direcția institutelor fu încredințată ca, luându-și toate informațiile de lipsă, să facă cei mai grabnici pași pentru asigurarea băncilor.

Cei doi directori se informau în fiecare zi cum stau „Arhanghelii“, trimeteau om anume care nu odată cercetă chiar baia. Cei doi directori se temeau să nu lucreze prea pripit: nu cumva baia să se îmbunească într'adevăr și băncile lor să piardă interese așa de mari. Însă din informațiile bărbatului de încredere ei se convingeau, zi de zi, că nu mai au ce aștepta. Convingerea aceasta le-o întăreau și informațiile pe cari li le dădeau, cu foarte mare bunăvoință, fostul societar dela „Arhanghelii“ Gheorghe Pruncul și notarul Popescu. Aceștia doi veniau des în oraș și nu lipseau odată să nu cerce a se întâlni cu cei doi directori.

În urmă sosi ziua când Iosif Rodean trebuia să plătească cametele, și de-atunci cei doi directori nu se mai îndoiu de nimic. În curând Pruncul îi vesti că Iosif Rodean nu mai are cu ce să-și plătească băieșii.

Apoi rând pe rând veniau veștile cele mai rele: băieșii cei mai mulți părăsiră „Arhanghelii“, primarul ieși din tovarășie, în urmă

că numai o strajă a mai rămas la baia cea vestită. „Arhanghelii“ erau, deci, o baie părăsită.

În ziua când sosi și vestea asta din urmă, cei doi directori convocară de urgență o ședință extraordinară a consiliului de administrație și, după scurte discuții, hotărîră afară de-un singur vot să-l împrucesueze pe Iosif Rodean.

Advocatul Albescu, ginerele directorului dela „Arhanghelii“, chiar trecea pe dinaintea unei din cele două bănci, când ieșiau pe poartă membrii consiliului de administrație. Unul dintre ei se alătură la avocatul și-i zise:

„Știi ce prostie au făcut domnii ăștia?“

Advocatul îl privi fără să înțeleagă ceva:

„Au hotărît să împrucesueze pe socrul tău pentru datoriile dela bănci“, zise din nou străinul. Eră singurul membru care nu votase cu majoritatea, silvicultorul Pascu.

La cuvintele acestea Albescu se opri, se uită foarte mirat la prietenul din față și porni din nou.

„Eu le-am spus că fac cea mai îngrozitoare măgărie! Le-am spus că institutul nostru n'are de ce să se teamă. Este pe deplin asigurat.“

Advocatul Albescu se opri din nou, și, foarte palid, îl întrebă:

„Despre ce datorii vorbești?“

— Despre datoriile directorului dela „Arhanghelii“, răspunse omul.

— Are socru datorii la banca voastră?“ întrebă tot mai palid avocatul.

„Bine, se poate să nu știi, dragă prietine?“ întrebă uimit silvicultorul Pascu.

„Datorii? Socrul?“ făcu cu ochii împăingeniți Albescu.

„Ehei, lasă gluma la o parte, răspunse Pascu. Știi bine că pe casa ta e întabulată banca noastră. Dar nu-i nici o primejdie, te asigur. Oamenii ăștia au făcut o prostie.“

— Pe casa mea?“ întrebă căscând ochii mari de groază avocatul.

Silvicultorul Pascu îl privi, se sguduî de spaima ce eră întipărită pe fața avocatului și nu se mai putea înșelă! Omul ăsta nu știuse nimic de datorie.

„Dar bine, frate, se poate să nu știi?“ îl întrebă cu vocea schimbată.

„Nu știu nimic! Nu știu nimic“, răspunse repede avocatul.

„E de mirat ce-mi spui“, zise cu durere Pascu, sguduî de desnădejdea ce se înstăpânise pe fața și în privirile avocatului. Îl luă la braț și porniră. „Dacă nu știi — continuă el, oricât de neplăcută mi-ar fi sarcina asta, dar trebuie să-ți spun că datoria e destul de mare și că locuința lui Târnavăean e asemenea legată.“

— Ei, tu vorbești prăpastii! Nu se poate să fie adevărat ce-mi spui“, zise Albescu, aproape strigând. El se desfăcu repede de brațul lui Pascu, și, aproape alergând, apucă la dreapta, pe-o uliță strâmtă să ajungă mai iute în piață.

Cei doi gineri ai lui Rodean auziseră unele svonuri și mai înainte despre datoriile directorului, dar nu crezură nimic. Ei erau atât de convinși că socrul lor e putrăd de bogat, încât până la căderea „Arhanghelilor“ nici nu se gândiră să ceară zestre în bani dela socru. Când se mutară în casele acestea Iosif Rodean le spusese numai atât:

„Aici vă este locuința; de cealalte ne vom îngriji.“

Și ei se mulțumiră cu asigurarea asta. Știau că pentru socrul lor eră o chestie de ambiție să deie fetelor o zestre cât mai mare.

Apoi Iosif Rodean făcu datoriile acelea în taina cea mai mare. Eră amândoi directorii și membrii din consiliile de administrație așa de legați cu ținerea secretului, încât tot ce se șoptea prin oraș despre datoriile acestea se șoptea cu gura de jumătate. Directorul dela „Arhanghelii“ le spusese că în ziua când s'ar află vestea aceasta el se va adresă numai decât altor bănci.

Numai de când gangul cel vechiu dela „Arhanghelii“ spărsese în mâncături din bătrâni, svonurile despre datoriile lui Iosif Rodean erau tot mai hotărîte. Însă, acum, cei doi gineri nu aveau urechi să le audă. Pe ei îi doborîse așa de tare căderea „Arhanghelilor“ încât numai o singură speranță îi mai susțineă: casele, cari valorau multe zeci de mii. Însă, din ziua aceea nenorocită, neînțelegerile, sfelizile, cuvintele aspre începură între ei și nevestele lor. Oricât erau de vrednice casele, ei nu se puteau împacă cu gândul ca, în bani gata, să nu capete nimic dela socru.

Ei cereau informații în fiecare zi, dar nime nu le răspundeă decât domnișoara Elenuța. Și cu fiecare veste rea ce le sosiă, traiul între tinerile părechi se făcea tot mai rău. Cei doi advocați se sfătuiră în multe rânduri să meargă în Văleni, să vorbească cu socrul. Dar nu cutezau. Se temeau că norocul se va întoarce la „Arhanghelii“, și directorul, cunoscându-le gândurile, îi va aruncă pe ușe și-și va aduce fetele acasă.

Din zi în zi erau tot mai nervoși, își puteau vedeă tot mai anevoe de afaceri, pierdură câteva procese, pentrucă nu fură în stare să compună o apărare bună, deși dreptatea eră pe partea lor, și traiul lor se schimbă, acasă, tot mai mult în iad.

Începură să se gândească la Iosif Rodean ca la un dușman; își ziceau în uluirea lor:

„Dacă a știut ce se va întâmpla trebuia să deie zestrea fetelor la cununie!“ Ei credeau că directorul știuse înainte de catastrofa ce va veni asupra „Arhanghelilor“. Apoi cheltuelile celor două femei erau tot mai mari.

Însă cum Iosif Rodean eră departe și cum de el se temeau încă, toată răutatea ce fierbea în ei se descărcă asupra tinerelor neveste, cari de altfel nu le rămâneau datoare cu nimic.

Eugenia și Octavia, îndată după cununie, începură să privească c'un fel de dispreț la bărbații lor, iar de când se așezară în nouile locuințe își luară aere de suverane, de atot stăpânitoare. Din priviri, din gesturi, din vorbe, dădeau să înțeleagă oricărui străin care le călcă pragul, că aici ele sunt stăpâne, că tot ce văd e a lor, averea lor, și că cei doi advocați nu-s decât a cincina roată la car. Mai bine decât oricine știau lucrul acesta slujnicile, cari înțeleseră în grabă că orice porunci le dădeau stăpânii nu însemnau nimic, înfruntările lor erau floare la ureche, numai pe stăpâne să nu le supere cu ceva.

Se înțelege că luxul ce și-l permiseră ca fete eră nimic pe lângă cel de acum. La fiecare pas voiau să deștepte admirația și invidia în publicul din oraș, după cum locuințele lor erau admirate și invidiate.

Eugenia și Octavia sămănuau nu numai după fire, ci și după înfățișare. Erău amândouă puțin mai înalte decât mijlocii, nici blonde nici brunete, fața lor aveă culoarea aceea intermediu care nu se poate defini. Amândouă aveau nas mare, ochi suri, și umerii obrazilor puțin ieșiți. Erău slăbuțe, că și când le-ar mistui meru un foc lăuntric, care nu le lasă, cu tot traiul bun, să se facă mai pline. Focul acesta mijeă meru în ochii lor și păreă un fel de dispreț, un fel de imperținentă chiar. Erău privirea tinerilor cari cresc în belșug, cărora nime nu li s'a opus la nici o dorință, cari au făcut totdeauna ce le-a plăcut.

Pentru toaletele, pentru casele lor, pentru bogatele prânzuri ce le dădeau, erău invidiate în oraș, dar simpatice nu erău nimănui, nici chiar bărbaților lor.

Însă ei răbdau în tăcere, se păreă că chiar cu plăcere trec peste neatențiile zilnice cu cari îi încunjurau soții lor. Cei doi advocați erău, înainte de toate, oameni de afaceri, un câștig real le eră asigurat cu cele două case, așteptau pe al doilea, zestrea în bani, și nu s'ar puteă spune că le-ar fi părut rău de căsătoriile ce încheiăseră. Apoi bani pentru vieața luxoasă, tinerele neveste căpătau meru de-acasă.

Căpătară până la căderea „Arhanghelilor“, până în ziua de 27 Noemvrie. Dar de atunci

soții lor fură siliți să le deie ei. Și de-aici se născură cele dintâi neplăceri, cele dintâi neînțelegeri între tinerii căsătoriți.

Advocații băgară de seamă curând, că nevestele lor sunt în stare să risipească într'o săptămână cât câștigau ei într'o lună. Ei le dădură să înțeleagă că, poate, Iosif Rodean nu va mai aveă de unde să le deie nici o zestre, deci să fie cruțătoare că banii nu-s pe garduri.

În schimb tinerele neveste îi numiră „sărântoci“ pe cei doi advocați, nu vorbeau cu ei zile dearândul, dar datorii făceau tot mai mari. Neînțelegerile, urile, certele erău tot mai dese în casele cele mai frumoase din oraș. Tinerii soți simțiră deodată că-s străini, că nu-i leagă și nu i-a legat nimic niciodată, și începură să se dujmănească. Simțiau chiar o plăcere în certele lor, un deliciu în a se răni cât mai adânc unul pe altul. Când sosi vestea că și cei doi din urmă băieși au părăsit „Arhanghelii“, situația între nouii căsătoriți ajunsese la cuțite, și cele două neveste îi amenințară pe advocați că se vor întoarce în Văleni și vor porni proces de divorț. Cei doi soți trebuiră să iese să iese aer, căci simțiau că se innăbușe.

În această stare sufletească erău avocatul Albescu, când se întâlni cu silviculorul Pascu.

Ca un somnambul trecu, după ce-l părăsisse pe silviculor, prin ulița cea strămtă și ieși în piaț. Dar biroul lui Tărnăvean eră întunecat deși erău numai ceasurile cinci după prânz.

Albescu se îndreptă spre casina română, și aici îl află pe Tărnăvean. Avocatul ședeă singur la o masă și nici nu luă în seamă apropierea lui Albescu. El tresări când auzi vocea acestuia și întoarse spre el privirile înspăimântate. Aceaș întrebare jucă în ochii amândurora.

„Ai auzit?“ întrebă Albescu, țintuit locului.

„Auzit!“ răspunse Tărnăvean.

Albescu se lăsă frânt pe-un scaun. Urmă un lung răstimp de tăcere. Numai câte-un oftat prelung se auziă la masa lor.

Tărnăvean rupse mai întâi tăcerea.

„Ce ne facem acum?“

— Eu...“ începù Albescu, dar nu continuă.

„Ei bine, asta e curată porcărie“, izbucni Tărnăvean. „Să ne mintă în felul ăsta! Adecă să ajungem de râsul orașului? Pentru ce ne-a ascuns adevărul?“

— Ca să-l vedem acum!“ oftă Albescu.

„Eu unul n'o să aștept clipa când casa în care stau va fi vândută la tobă. Eu o să mă mut încă mâne, dar... singur!“

— Și crezi că se vor vinde casele?“ întrebă cu înfiorare Albescu.

„Cu siguranță! Bani ce vor încassă pe ele nici nu vor acoperi datoriile. Sunt datorii enorme”, zise cu mânie Tărnăvean.

„Și când să fi făcut așa datorii mari?”

Tărnăvean nu răspunse îndată; muschii feței începură să i se miște ca niște vietăți.

„Îți spun că omul ăsta îndrăcit și-a bătut joc de noi!” începî el cu mânie tot mai mare. „Se zice că chiar casele acestea sunt făcute cu bani din bancă. Și noi, nebunii, ne laudăm!... Of, să-l fi luat dracul! Se spune c'a pierdut o avere întreagă în jocul de cărți.

„Știam noi bine că pierde mereu”, zise cu vocea obosită Albescu.

„Știam, dar cine credeă că el să stea așa de rău? Cine l-ar fi crezut pe marginea prăpastiei? Dar nu face nimic! Eu repede mă desfac de el și de tot neamul lui. Ducă-și fata acasă! Eu nu vreau s'o mai văd în ochi. Da, încă măne mă mut, și-apoi dere-se peste cap, nu-mi mai pasă! Față de noi trebuie să fie sincer! Un tată adevărat trebuie să spună ceva copiilor, trebuie mai ales să asigure întâi zestrea fetelor. Ce, nu afli că-i culmea ridicolului? Toată lumea ne invidiă și-acum să fim dați afară și din case? Nu, eu m'am hotărît!

— Dar dacă nu va fi adevărat?” zise cu sfială Albescu. „Dar dacă e numai răutatea oamenilor la mijloc și datoriile nu vor fi așa de mari? Eu zic să mai așteptăm!

— Nu mai aștept! Aș fi cel mai ridicol om, mă 'nțelegi? Tu, dacă vrei așteaptă!

— O săptămână nu-i mult; într'o săptămână putem ști cu siguranță suma datoriei! zise Albescu. De altfel eu însumi nu știu ce să fac, nu știu ce să cred. Știu atâta că situația noastră nu-i de invidiat!”

Ei își apropiară mai tare scaunele și vorbiră cu șoapte încă multă vreme. Apoi, târziu, c'o rază de speranță în ochi, se ridicară și ieșiră.

Pâra împotriva lui Iosif Rodean se făcî în curs de-o săptămână; cele două bănci se grăbiră, pentrucă din zi în zi își vedeau interesele tot mai primejdute. Fû înștiințat înainte directorul, fû provocat să plătească, să-și reguleze afacerile, dar din Văleni nu venî nici un răspuns.

Cei doi gineri se convinseră cu groază că datoriile erau așa de mari încât nu se puteau nici acoperi din vânzarea celor două case. Până ce nu știu cu siguranță suma datoriilor Tărnăvean nu făcî nimic din ce spuse că-i hotărît să facă. Nu-și puteă închipui să se despartă de locuința lui princiară, de birourile luminoase și aranjate cu atâta gust. El crezî că va ieși foarte ușor din casa aceea nouă, însă, deși locuise așa de puțină vreme

în ea, simțî că eră legat aci cu mii de legături.

Și, totuș, trebuie să le rupă acum.

Se apropiă abătut și frânt spre casă, când o sanie trecî repede pe lângă el. În sanie erau cele două surori, cari se înțeleseră de cu seara să plece amândouă în Văleni. Ele nu mai puteau suferi privirile, vorbele de dispreț cu cari cei doi soți le urmăreau necontentit.

Eugenia și Octavia erau, de altfel, năcăjite și pe părinți că nu le mai trimeteau bani. Lor puțin le pasă că „Arhanghelii” căzură, ele știau că tatăl lor niciodată nu va găta banii, și mergeau acum hotărîte să-i facă aspre muștrări, că le lăsase atâta vreme să cerșească dela cei doi soți. Erău hotărîte să-l înștiințeze de ce rentă lunară au lipsă până li se va da zestrea, ori, la caz contrar, nu se vor mai întoarce niciodată la cei doi soți.

Tinerile neveste fuseseră mereu oarbe în lunile din urmă. Ele erau atât de mult preocupate de gândul, de dorința de-a fi mereu admirate, de-a deșteptă în jurul lor invidie, încât cele mai multe vești din Văleni pentru ele nu avură decât însemnătatea unor povești. Erău prea pline de ele înșile decât să se mai gândească și la altceva. Apoi toată vieța de până acum nu fuseseră pentru ele decât un joc ușor, drăguț, o necurmată alintare.

Eugenia și Octavia porniseră din oraș nervoase și neliniștite, se certară cu slujnicile, dar acum în aerul înghețat de-afară, în seninul verziu, în picuratul dulce al clopoștelor de pe cai ele se liniștiră, se învoioșară. Gerul le aprinsese obrajii, le roșise nasul, și ele începură să radă ca două nebune uitându-se una la alta. Nici o supărare, de altfel, nu se instăpânise vreme mai îndelungată pe sufletele lor până acum.

Drumul eră bătucit bine, alb și tare ca de os, și sania sbură ușoară. Cei doi cai sfărăiau uneori pe nări, își încordau grumazii, alergau neobosiți izbindu-și în cadențe zurgălaele. Celor două surori, în scurtă vreme, li se părî că nu fac decât o plimbare. Începură să-și spună cu veselie o mulțime de nimicuri, vânturară toate veștile mai nouă din oraș, se opriră mult asupra unei aventuri ce-ar fi avut-o soția farmacistului cu un practicant. Ele răspundeau vesele la salutul băieșilor pe lângă cari sania trecea din când în când și regretau că n'au ieșit până acum în fiecare zi la săniat.

Aerul proaspăt, subțire, le biciuia par'că sângele, își mai desfăcură aripile blănilor moi în cari erau învăluite, rădeau de roțile dela piue cari stăteau și acum înțepenite și pe cari sloii, petecile de ghiață închipuiau fel de fel de figuri. Descoperiră în formele

gheții un cocoș, un pește, un urs cu gura deschisă. Nici nu băgară de seamă că ajunseră și că sania se opri înaintea porții notarului.

Vizitiul întoarse caii și porni numai decăt înapoi.

Cele două fete știau că cei de-acasă nici nu bănuiesc de sosirea lor, totuș se simțiră neplăcut atinse văzând că nu le iasă nime întru întâmpinare. Clopoșelele dela cai ar fi putut să le audă cineva din casă.

Deschiseră porțița și la cârțaitul înghețat al ferului un fior ciudat trecu prin inima lor. Dar nici în curte nu eră nimeni. Pielele lor erau tot așa de incremenite ca toate cele văzute în drum pân' aici. Pe-o clipă se opriră: nu-și aduceau aminte ca pielele lor să fi fost vreodată înțepenite de sloi.

Un câne hăpăi, o slujnică ieșise din bucătărie alergând înaintea lor. Ele poiniră pe scări, simțind par'că o adâncă părere de rău, un fel de teamă nedeslușită pe care le-o lăsase în suflet curtea lor pe care niciodată nu o văzuseră așa de pustie. Poate că și lătratul cânelui le speriasse și, îmbulzându-se în soru-sa Octavia zise:

„Par'că nu mai ne cunoaște.“

În camera în care intrară văzură numai o femeie șezând frântă de spate pe-un scaun și brodând fără nici un spor la un ciorap. Femeia se ridică, le zări, și alergând spre ele le îmbrățișă izbucnind în hohote mari de plâns ca și când ar fi voit să moară. Fetele o priviau uimite, înspăimântate, începură să simtă și ele fiorii lacrimilor, începură să simtă realitatea în care intraseră. În noaptea aceea, până târziu, bocetele nu mai conteniră în casa directorului.

XI.

Eră pe la începutul lui Faur și gerul în loc să contenească, să se mai moae, creștea mereu. Noaptea întregă trosneau neinterupt coperișele de șindilă, încât se părea că se descheie, că se nărue satul întreg. Oamenii se grăbeau pe uliți, lunecând pe zăpada bătucită, pășeau mărunt și repede. Bărbații purtau căciulele trase peste urechi, mustașele îi strângeau sub nas, erau pline de ghiață; îndată ce ieșiau din casă mustașa se făcea sură, se umplea de negură, apoi repede se tot întăria. În mâni purtau mânuși de piele, blănuite. Femeilor nu li se mai vedeau decăt ochii și vârful înroșit al nasului, așa erau de învăluite în năfrămile mari de lână.

Ferice de ceice puteau să rămână mereu lângă cuptor, ori să se mai încălzească cu un pahar de vin fiert și pipărat! Bădicul Ionuț Ungurean, de când se pusese gerul, tot cam așa

se mângăia, atâta că vinul fiert îl bea cu litrele pe zi. Dumnealui eră foarte rău de frig, cât ieșia afară se învineția cumu-i pruna și i se tăiau toate puterile. Dar acum de două zile, cu toată groaza gerului, bădicul bătea mereu ulițele satului când la un prieten, când la altul. Adevărat că la fiecare se mai încălzia cu un pahar de vin fierbinte, dar pentru aceea nasul lui eră, când îl vedeai pe drum, ca pelița curcanului. Cu toată groaza gerului bădicul își colindă prietenii, pentrucă altă groază și mai mare îi îngheță inima: de două zile avocatul îi bătea mereu telegrafu să-i trimită bani că se 'mpușcă. Câți bani? Bădicul nici nu cuteză să se gândească, ci cercă să vadă nu-l va putea împrumută cineva...

De ceace se temuse n'a scăpat. Dupăce „avocatul“ de-atâta vreme nu-i mai ceruse bani, acum deodată îl înspăimântase pe bădicul. Il înspăimântase pentrucă nu aveă nici a zecea parte din cât cereă domnul. Căderea „Arhanghelilor“, lucrările fără nici un folos din săptămânile din urmă, înghețul care nu lăsă să macini o trocuță de piatră, doi porci grași ce-i cumpărase de Crăciun, — toate acestea îi golise punga societății dela „Arhanghelii“. El umblă acum să vadă nu s'ar putea împrumută și pentrucă se temeă, ca de obicei, să nu se 'mpuște odorul, și pentrucă feciorul îi comunicase ceva deosebit.

Înainte de telegrama, universitarul Ungureanu îi trimise bădicului o scrisoare recomandată în care îi da unele deslușiri, simțind par'că și el necesitatea de a-și legitimă cererea celor una mie cinci sute de zloți! Bădicul se ciudi destul de epistola aceea, care, afară de bădicul, oricine ar fi găcit îndată că-i scrisă într'un stadiu de beție, și în care universitarul spunea că-s banii cei din urmă ce-i mai cere, că de-acum el „e domn și are doamnă“. Bădicul, oricât se gândise, nu putu să înțeleagă decăt într'un singur chip cuvintele din urmă, că feciorul său e avocat de-acum și că, poate, s'a căsătorit în vavilonul acela. Dar deși lucrul acesta l-ar fi mângăiat nespus, adecă să-i pice feciorul în sat avocat gata și cu doamnă mare, fie că nu putea crede așa ceva, fie că lipsa de bani îi tulbură fericirea, el nu se putea reține să nu zică destul de tare, de câteori ieșia fără ispravă dela un prieten:

„O, să fie al dracului! Chiar acum să-și iee doamnă! O, să te fi luat dracul cu doamnă cu tot!“

El poate că blăstămă, tulburat în chipul acesta, și pentru faptul că, abiă ieșia în ger, roșu de vinul fierbinte, și îndată se albiă la față, apoi se învineția, și în trupul lui slobozit în toate părțile pătrundeă frigul ca printr'un ciur.

Dar umblă înzadar de două zile pe la prieteni. Cei mai mulți dintre Vălenari n'aveau de unde să-i dea o sumă așa de mare; alții ar fi avut dar nu le venea la socoteală să se lase fără de nici un ban la casă; alții iar, cu mult mai puțini aceștia, i-ar fi putut împrumuta fără să sufere ceva cei o mie cinci sute de zloți, dar acești puțini erau de felul lui Gheorghe Pruncul: banul de aur ce-l căpătau nu mai vedeă lumina soarelui.

Apoi cine putea spune cât va mai țineă iarna asta blăstămată, câtă vreme nu vor putea măcina piuele, și Vălenărenii se obișnuiseră de-un șir întreg de ani să se simtă bine numai când aveau bani destui la casă.

Mai eră apoi și faptul că bădicul Ionuț, deși umblă de două zile, nu cercetase chiar pe prea mulți prietini. Oricât eră de grăbit și cu ghiața 'n sân, își mai uită de „domnu” lângă un pahar de vin încălzit și pipărat.

Astfel îl apucă seara zilei de-a doua, fără ca să fi putut face rost de bani. Chiar se oprise pe-o clipă în mijlocul drumului, chiar mai zise odată cu vocea tare, ca și când ar fi cineva lângă el „Of, să-l fi luat dracul cu doamnă cu tot”, când i se făcū lumină. La Gheorghe Pruncul nu fusese, și de câtăva vreme se svoniă prin sat că Pruncul dădea bani cu camătă pe la oameni.

Pornî, deci, ață la fostul societar dela „Arhanghelii”.

Când intră bădicul în căldura din casă părū că-l pălește o amețeală. Beuse cam mult azi, și de hodinit, cum aveă obiceiul, nu avuse vreme.

După ce-și plesniră palmele, Pruncul îl privi surâzător și-i zise:

„Trebuie că ni se răstoarnă cuptorul, prietino Ungurean! De mult nu mi-ai călcat pragul! Șezi să ne șadă stupii.”

După ce vorbiră de ger, de băi, de „Arhanghelii, Pruncul îl privi c'un zâmbet de răutate și-l întrebă:

„Și ce mai povestea, prietino, după toate acestea?” El știa de ieri încă în ce afacere umblă bădicul. Abiă ieșise Ungurean dela al treilea prietin, când Pruncul și aflase că „pentru domnu” lui Ionuț îi trebuiesc una mie cinci sute de zloți.

„O mică rugare cătră tine”, începū încurcat bădicul, căruia dealfel nu-i fusese niciodată simpatic Gheorghe Pruncul.

„Cătră mine?” făcū omulețul cel cu fața încrețită lăsând să-i adie pe brezde zâmbetul palid al satisfacției pline de răutate.

„Cătră tine. Aș aveă lipsă..., nu, ar aveă lipsă...” începū din nou bădicul fără să poată continua. Simți un fel de uluire la numărul mare ce trebuia să rostească. Fulgerător îi veni gândul: ce va gândi dracul ăsta despre mine?

„Da, da, pricep, îi ajută Pruncul. Avocatul are lipsă de parale.”

Lui Ungurean îi părū că de-acum omul ăsta știe tot.

„Și încă de mulți bani, zise el mai cu putere, o mie cinci sute nu-i o nimica!

— O mie cinci sute îi trebuiesc?” întrebă c'o bucurie pe care n'o mai putea ascunde gazda căsii.

„În cap!” făcū bădicul ridicând privirea spre Pruncul.

„Ți-a bătut telegrafu?” îl întrebă vesel Gheorghe.

„Of, of! făcū bădicul scărpinându-se. Că mi la bătut! Dar de trei ori pe zi!

— Nu mă nebuni!” zise Pruncul cu groază.

„Așa cum îți spun!

— Păi, atunci trebuie să fie în mare strâmtoare!

— Îmi poți împrumuta banii ăștia?” întrebă bădicul voind să sfârșească repede. Eră amețit de vin, dar vedeă și așa luminile ce se jucau pe fața lui Pruncul și nu se simția bine.

„O să vedem”, zise el și trecū repede într'o cameră vecină. Se auzi zuruuit de chei și Pruncul se întoarse numai decăt.

„A treia parte!” zise el intrând.

„Ce?” făcū Ungurean nepricepând.

„Zic că-ți pot împrumuta cinci sute de zloți... Vremea asta... nu putem măcina”, zise Pruncul.

Ungurean rămase pe-o clipă uluit, dar se hotărî repede și zise:

„Dă-mi și-atâția. Îndată ce se duce ghiața macin și ți-i dau cu camătă.

— Ei, de asta...”, zise Pruncul și trecū din nou în camera vecină.

Acum rămăsese binișor de mult aci, bădicul începuse a se impacienta. În sfârșit Pruncul intră, aducând în mână biletele și un sfeșnic în care ardea o lumânare. În mâna cu biletele mai ținea și o coală de hârtie împăturată. El puse lumânarea pe masă, numără biletele, odată, de două, de trei ori, apoi, despăturând coala de hârtie, îi zise bădicului:

„Poftim și iscălește aici, frate Ungurene!”

Bădicul adunase biletele, le vârî în buzunar și-i zise:

„Ce să iscălesc?”

— Hârtia asta. E o mică însemnare, o mică obligațiune peste suma ce ți-am dat-o.

— Pții! făcū bădicul scandalizat, doar nu te temi că nu-ți voiu plăti? Pentru Dumnezeu! Unde suntem?

— Nu-i nici un rău într'asta, frate Ungurene. Banii-s bani. Ce știm noi? Ori tu ori eu putem muri într'o noapte fără să ne știe cineva! Ia, nu ne poate lovi guta?”

Bădicul se temeă de mult că el de „gută“ are să moară, pâli la față, luă hârtia, ceti câteva șire și iscăli. După ce semă mai aruncă odată ochii pe scrisoare și se opri la cuvântul „Frasinul“, „fânațul din Frasinul.“

„Ce-i aici?“ întrebă bădicul apăsând cu degetul pe „Frasinul“.

Pruncul se aplecă asupra hârtei și ceti repede: „La caz că această datorie nu va putea fi solvită, mai jos iscălitul se invoeste a trece la averea domnului Gheorghe Pruncul fânațul din Frasinul, fără nici o judecată.“

„Ei să fii tu sănătos! zise cu durere bădicul. Ce dracu te temi așa? Doar n'o să mor azi?”

— E pentru formă numai, frate Ungurene, răspuse zâmbind cu răutate Pruncul. Știu eu că nu vom ajunge până acolo... Dar lucrurile acestea așa se fac!

— Ei să fii tu sănătos și sara bună!“ mai zise bădicul și ieși aproape mănios din casă. Părea mănios, dar într'adevăr eră mai mult năcăjit, se simți ofensat că vechiul lui tovarăș dela „Arhanghelii“ nu are nici atâta încredere în el. El se duse supărat până la postă să se scape cât mai iute de cele cinci sute. Gheorghe Pruncul încă în seara aceea trebuî să se întâlnească cu notarul Popescu să-i spună vestea cea mai nouă.

Sdroaba de două zile, umilirea ce o simți bădicul Ungurean înaintea lui Pruncul, fuse însă aproape zadarnică. Atâta numai că universitarul și cu „doamna“ avură bani de drum până în Văleni.

Universitarul Ungurean se „încurcase“ c'o acrită de-a zecea mână dela un teatru destul de obscur din capitală. Fata apropiă anul al treizecilea, de nu-l va fi trecut, dar eră încă tânără și mai ales „corpulentă“, după cum se laudă universitarul. Actrița asta își petrecu de multe ori cu „Arhanghelul Gavril“, văzû că are bani mulți, și într'o bună zi din toamna trecută, părăsi teatru și se mută la Ungurean. Gurile rele spuneau că dela teatru ar fi fost concediată, dar ea, uitându-se cu dragoste la tânăr, ziceă:

„Pentru tine, suflete!“

Ungurean bătu atunci de două ori dup'olaltă telegrafu, s'apucă de cheuit cu fata, apoi după ce isprăvi banii, chefui mereu, pe credit, un lung răstimp nici nu-i mai veni în minte bădicul Ionuț. Credit aveă și la trei birturi în cari își petreceă mai des și în cari eră cunoscut de mulți ani acum. „Arhanghelul Gavril“ eră mândru acum de mama focului, deveni gelos, și multă vreme nu mai suferi nici un prieten în jurul său. Dar în sfârșit, într'o bună dimineață geroasă de Faur cei trei proprietari de ospătărie îi trimiseră la

locuință conturile și-l avizau, că spre marea lor părere de rău nu-s în poziția ca să-i crediteze mai departe.

În dimineața aceea Ungurean descoperise o lature urâtă în sufletul fetei. Ea începû să-l batjocorească, să-l acuze c'o înșelase, mințându-i că-i conte, c'o făcuse să-și părăsească cariera ei cinstită; pe urmă izbucni în plânsete mari, gemând că-i nenorocită, că rămâne pe drumuri. După ce se tângui așa, tăcu puțin, apoi privirile i se luminară, se aruncă în grumazii „Arhanghelului“ și zise:

„Dar nu te las, suflete! Nu te părăsesc, lumina mea, chiar dacă nu ești conte.“

— Nu-s conte, dar plătesc mai mult“ răspunse întărâtat tânărul, și, după ce se cinstiră cu licheoruri de dimineața, după ce din cheful târziu de noapte rămăsese destul de turtit, el se puse la masă și scrisese bădicului epistola pe care acesta o primise recomandată. Apoi văzând că nu-i glumă cu ultimatul celor trei birtași, din ziua a doua începû să-i bată bădicului telegrafu.

Acum, primind cele cinci sute de zloți nici prin gând nu-i trecu să plătească unde eră dator, ci după ce fata își procurase două toalete și o mantă de iarnă, începură să chefuiască într'alte localuri, până când în noaptea a cincea „Arhanghelul Gavril“ beat-mort îi zise fetei:

„Irmușca, vii să-ți arăt palatele mele?”

— Viu“ răspunse fata cu grăbire. „Să văd cum mă iubești!“

Și Irmușca eră destul de tulburată de beutură. Fû o minune că-și putură rescumpără biletele și nu greșiră trenul.

Și astfel porniră spre Văleni, trezindu-se de tot abia la drumul jumătate. Ori că-i furase cineva din bani, ori că-i tocuse fără să-și dee seama, dar după ce se trezi și-și cercetă portofelul abia mai aveă două bilete de câte zece. Ungurean mulțumi în gând geniului bun care-l pornise la drum și-l urcase în trenul asta! Simțiă chiar că e legitimă și chiar necesară călătoria la Văleni să vadă cu ochii cari sunt piedecile cari l-au oprit pe bătrânul să-i trimită întreaga sumă cerută? „Pe urmă te trezești că bătrânii ăștia tot strâmtează chinga pentru alții în vreme ce ei se tot îngrășe“. El se liniști desăvârșit că tocuse cele cinci sute: și așa n'ar fi putut plăti cu ele toate datoriile.

Se simțiă aproape fericit, când deodată zări pe Irmușca lângă el. „Dar ce dracu voi face cu fata asta?“ se întrebă el repede. Fata se trezise chiar acum, se frecă la ochi și zise c'o voce somnoroasă:

„Vai mult am durmit! Unde suntem?“ adause apoi îndată privind sperioasă prin vagon...

„In drum spre casă“, răspuse aproape cu răceală universitarul.

„Spre casă?“ făcu mirată Irmușca.

„Da, spre palatele mele!“ răspuse c'un zâmbet Ungurean.

„Da! Așa-i, așa-i, suflete, iubitele“, oftă Irmușca și își înlănțui brațele după grumazii tânărului.

Lui Ungurean ca și când i-ai fi luat su-părarea cu mâna; fu vesel că-i cu el ființa asta „corpulentă“, care-l avea așa de drag. Acasă? Ei, acasă n'a fi așa de greu! Pe urmă nici nu vor rămâne mult; îndată ce-și va lua informații sigure cum stau băile „Arhan-ghelii“, mai ales în ce stare se află finanțele bădicului, se vor întoarce în capitală.

Vălenărenii priveau unii cu milă, alții c'un fel de batjocură la sania veche și căluții slabi cari treceau numai în pas în dup'amiaza aceea de Vineri, pe drumul alb și tare ca osul. Sania fusese odată vopsită, dar acum numai ciudate petece cafenii, șterse se mai deosebiau ici și colo. Se vedeă că tălpile fuseseră de mulțori reînoite și pe ele mai rămăseseră numai bucăți din șinile odată întregi. Căluții purtau în jurul nărilor înflorituri de ghiață și înaintau încet cu capetele plecate.

În sanie ședeau doi inși; nici nu se mai puteau deosebi de-s de-acelaș sex ori ba, căci erau sguliți cu totul în mantalele de iarnă, o dungă de frunte de se zăreă uneori, când sania mai hurducă.

Băieșii cari treceau pe drum ziceau, clătînând din cap:

„Amarnic drum! Să pornești cu așa roajbe de cai pe gerul ăsta.“

Sluga de pe capră își întoarse capul spre cei doi cari ședeau în sanie, făcu un semn, la care unul din cei doi scoase mâna și arătă o direcție. Sania coti și în curând din sanie se auzi o voce groasă, mândioasă:

„Ho-ho! mânca-v'ar lupii“.

Sania se opri la poarta bădicului Ionuț Ungurean. În sanie se mișcă mai întâi unul din cei doi, își desfăcu cu mare greutate picioarele din nește țoale, apoi, părând că-i de sticlă și se teme să nu se spargă, se coborî cu mare silă din sanie. Brațele și le țineă ca pe niște cloambe, departe de trup. Fața omului eră verde-violetă, ochii morți, numai cu mare silă l-ar fi putut recunoaște cineva. Sluga bădicului ieșise la poartă să vadă ce-i, dar nu-l recunoscu pe avocatul.

„Pe cine cauți?“ îl întrebă sluga.

„Pe muma dracului“ răspuse cu vocea groasă universitarul. „Ui, măi Vasile, vezi și ajută-i doamnei să se coboare!“ adause îndată. El eră așa de înghețat încât nu mai avea nici un strop de putere. Li păreă că sângele i s'a oprit în vine.

„Vai de mine, răspuse uimit sluga, doar nu ești dumneata, domnișorul? Vai de mine, pe frigul ăsta și cu caii ăștia! Mă mir că v'a putut aduce până aici!“

Lui Vasile nu-i veniă să creadă nici acum și nu se mișcă din porțiță.

„Repede, prietine, poate-i înghețată dum-neaei“, zise universitarul.

Irmușca, învălită în paltonul de iarnă și în țoale, cari se țineau de sanie, nu făcu nici cea mai mică mișcare pân' acum. Sluga se apropie de ea cu teamă, începû s'o descurce din țoale, îi ajută să se coboare. Fata gemeă, la fiecare mișcare o dureau par'că toate oasele.

Cei doi tineri nu se uitară unul la altul, ci porniră în urma slujii. Prin restaurantele gărilor Ungurean cheltuse aproape toți banii ce-i mai rămăseseră, și cu ce avea nu putu angaja decât sania asta mizerabilă. De altfel birjarii cu cai mai buni nici nu se prea îm-bulziră auzind că merg până în Văleni. Abiă ieșiră din orașelul unde eră cea din urmă gară, și frigul începû să-i pătrundă. Ei, întâi, răsără, beură din vinul încălzit ce-l luaseră pe drum, apoi, după ce-l gâtară și gerul îi împungea cu tot mai multe ace, ei se certară un răstimp îndelungat, apoi, mândioși, tăcură. Păreă că frigul turbat le puse lăcat pe gură, căci nu mai răspundeau nici la întrebările omului de pe capră.

Erau așa de mâncați de ger, încât nu simțiră nici o bucurie când sania se opri înaintea curții bădicului Ungurean. Se păreă că de acum li-e tot atât!

Când li văzu intrând în casă bădicul ră-mase înlemnit pe scaun, își făcu o cruce largă.

„Facu-mi sfânta cruce!“ zise el.

„Nu-ți face că nu vezi pe dracu“, răspuse cu mânie tânărul.

Bădicul abiă acum desluși că celce veniă în urma feciorului nu eră bărbat, că eră o femeie. „N'am greșit! Doamna!“ își zise fulgerător de repede bădicul, și cu toate că eră amețit binișor — înaintea lui pe masă abureă vinul într'o cratiță mare — se sculă repede cu voioșie, fericit, dădu bună seara și le ajută să se desbrace.

Trecu multă vreme până ce își veniră în ori cei doi călători. Și bădicul și nevastă-sa le puneau mereu în pahare vin încălzit, pi-părat, în vreme ce spionau necurmat pe doamna. Tinerii beau în tăcere, beau cu sete, în răstimpuri pleoapele li se lăsau grele som-noroase, apoi încet-încet gerul începû să ieșe din cei doi călători. Flacări tot mai dese, tot mai puternice le băteau în față, o furnicare fierbinte le umplu toate membrele.

Universitarul, desmorțit, umplu acum el cele două pahare, închină cu tatăl său, cu mamă-sa, dar când să ciocnească și cu

Irmușca, aceasta își feri paharul, și începui pe un glas înalt să torăe vorbe neînțelese. Tânărul își puse paharul pe masă, o ascultă, apoi după ce sfârși fata începui el; apoi, tot mai repede, și unul și celalalt torăiau din gură, gesticulau cu aprindere. O sfadă isbucni între ei, pe care o purtau în ungu-rește.

Bădicul privi năuc la cei doi, la început nu pricepui nimic, mai pe urmă înțelese că-i vorba de-o neînțelegere.

În vreme ce se sfădeau cei doi, cu privirile aprinse și de vin și de mânie, bădicul le zicea mereu:

„De-acestea se mai întâmplă între bărbat și muiere! Mai zău! Ei, lăsați-o acum, să vă fie destul!”

Dar tinerii se certară încă multă vreme până ce, în sfârșit, avocatul făcui un gest foarte hotărît, arătând ușa. Atunci Irmușca tăcui deodată, în ochi i se grămădiră lumini, sări la tânăr, îl îmbrățișă și începui să-i acopere obraji cu sărutări cari răsuna în casă.

„Ei, să trăiți, strigă vesel bădicul, așa-mi mai place! Vezi, așa-mi mai place!”

— Eră să degerăm pe drum, zise tânărul, scăpând de sărutările fetei. Păgână vreme! Iar acum îs numai foc, tot trupul mă arde.

— Las' că-i bine, zise bădicul, așa s'alungă turbatul de frig. Da auzi: și pe-acolo pe la voi e așa ger?

— Este, dar mai puțin! Apoi în casă, la căldură... făcui tânărul întinzând mâna după pahar.

— Așa-i, e prăpădul lui Dumnezeu, zise bătrânul. Dar și voi să porniți pe-o vreme ca asta!”

Fata se uită la ei, zâmbea din ochi și părea foarte bucuroasă.

„Trebuie să viu, zise tânărul, cu ce mi-ai trimis dumneata nu mi-a fost de-ajuns. Eu am acum examenele cele mai grele de făcut; câteva zile mai trebuie să învăț și eram gata!”

— Așa dar...“, făcui neliniștit bătrânul gândindu-se la scrisoarea universitarului din care înțelesese că acesta se va întoarce în Văleni avocat gata. „Așa dar nu ești gata” ar fi voit el să zică. Universitarul pricepui, căci își aduse aminte de scrisoare și-i zice:

„Da, nu mi-am luat diploma. Dar la asta abia-mi mai trebuie câteva zile să mai învăț... Știu eu ce vrei să zici dumneata” continuă el băgând de seamă mirarea de pe fața bătrânului, „vrei să zici că trebuie să mai rămân zilele acestea. Vai, par'că eu nu mi-am zis așa! Dar nu s'a putut! la gândeste-te dumneata de când nu ți-am mai cerut bani?”

— Cam de mult, adevărat“, răspunse confuz bătrânul.

„Apoi trebuie să știi că eu de-atunci m'am pus pe lucru, ziua-noaptea cu nasu 'n cărți” continuă cu însuflețire tânărul. „N'am mai luat seama de am bani, de n'am, unii hotelieri cari mă cunoșteau îmi dădeau toate de-a gata, știau și ei că le plătesc pe urmă, și apoi înmărmuriră și ei de râvna cu care mă pusesem pe învățat. Dar străinul tot străin, dragă tată! Când văzură că nu le mai plătesc, hârște-o! taie toată prietenia și la pără cu mine! Ce vrei dumneata să fi făcut? Bani ce mi i-ai trimis a trebuit să-i plătesc numai decât în datorii, altfel ajungeam de vorbă chiar acum când să fiu avocat. A trebuit să viu acasă să te fac să crezi că am lipsă de parale multe.

— Ei, făcui încurcat bătrânul, credeam eu, am crezut eu!

— Și totuș nu mi-ai trimis cât am cerut!

— Nu vezi tu ce-i afară? Cine mai poate măcină? Pielele hodinesc de atâtea săptămâni! Și, dacă mai ține vremea asta, nici n'am de unde să-ți dau nici azi, nici mâne! Of, să-l fi luat dracu ger!”

Bădicul spuse cuvintele acestea c'un fel de mânie. El își aduse aminte de sdroaba lui din cele două zile, își aduse aminte mai ales de umilirea ce-o simți înaintea lui Pruncul și părea că se mânie deodată pe toată lumea.

„Nu-i nimic tată, răspunse repede tânărul, nu-i nici o primejdie. Eu pot să mai aștept acasă... Gerul ăsta nu va ține până la capătul lumii. Apoi mă reîntorc pe șase, pe cel mult zece zile la Pesta și-mi iau diploma.

— Asta-i altceva“, făcui vesel bădicul. El se gândi cu groază că iar va trebui să împrumute dela Pruncul. „Dacă te-ai hotărît așa, bine-ai făcut. Dacă se pornesc pielele facem bani! Ei, noroc să dee Dumnezeu și bine ați venit“, sfârși el ciocnindu-și paharul cu cei doi tineri.

În tot răstimpul cât vorbiră tata și feciorul fata își plimbă mereu privirile când la unul, când la altul. Surădea mereu și se vede că i-ar fi plăcut foarte mult să știe despre ce e vorba.

„Cum o chiamă?” întrebă vesel bătrânul privind spre doamnă.

„Irmușca!” răspunse Ungurean.

„Mușca, Ir-Mușca!” făcui bătrânul clipind bucuros din ochi. „Și ți-e nevastă? Te-ai chiar însurat?”

— O să vedem mai la urmă“, răspunse tânărul, încunjurând răspunsul. „O să vedem ce zestre îi dau părinții.”

Bădicul, trăsărit de vin, se mulțumi cu răspunsul acesta. Mâncară, beură iar, în vreme ce

bădicul zâmbia mereu și zicea „Ir-Muşca“. Câteodată zicea: „Mă mir că n'ați înghețat. Ce comedie! Să veniți pe gerul ăsta“. Fata vorbiă veselă cu universitarul, prin mijlocirea lui spuneă cuvinte măgulitoare celor doi părinți, își înclină capul înaintea lor, zâmbia și bea cu vitejie.

Se ospătară așa până târziu, bădicul mai aveă vin bun în pivniță!

În dimineața următoare se lăți în Văleni vestea că „advocatul“ Ungurean s'a întors în societatea unei doamne.

Chiar bădicul răspundeă foarte bucuros la întrebările oamenilor.

„Da, o doamnă, Ir-Muşca! S'o vezi câtu-i de voinică!

— Și-s căsătoriți?

— Nu, încă nu! Până nu se hotărește zestrea.

— Așa dar a venit așa pe văzute numai?

— Da, cotătoare de loc! Ir-Muşca!“ răspundeă bădicul vesel.

El scăpase de-o povară foarte grea: nu mai eră mereu cu frica 'n sân că-i va bate domnu telegrafu după bani mulți și nu va aveă de unde să-i trimită. Îi eră foarte recunoscător feciorului că se hotărise să rămână acasă până se vor porni pieele și va face bani!

În ziua întâi după sosire universitarul nu ieși nicăiri. Dar din ziua a doua făcū vizite birtului lui Spiridon, unde-l întâlni pe fostul universitar Pruncul.

Se îmbrățișară și se sărutară.

Apoi, cea dintâi întrebare a lui Pruncul fū:

„Cu cine ai venit?

— Cu Irmușca!

— E aici?

— Aici!

— O, să fii tu al dracului! răsă Pruncul. Și ce ai de gând?”

Ungurean în loc de răspuns înălță din umeri, apoi arată c'un deget la gură că i sete.

De-aici încolo Irmușca îl însoțiă des pe Ungurean la birt, dar nu numai aici ci și în oraș. Da, cu tot gerul, mergeau destul de des în oraș cei doi... logodnici întovărășiți de Pruncul.

În urmă apele se desghețaseră, pieele porniră, dar părea că Ungurean nici gând n'are să se mai întoarcă în capitală „pentru șase, cel mult zece zile.“ El se simțiă foarte bine acasă, la Spiridon, în oraș, cu Irmușca și cu Pruncul.

Bădicului nu-i părea rău; plătise pe Pruncul și se simțiă mai ușurat. Numai de ceva nu i se împărea: bănuia, că Irmușca ar fi jidancă, pentrucă niciodată n'o văzū făcându-și cruce. Îl și întrebă într'o zi pe fecior.

De-atunci înainte de mâncare Irmușca își făcea cruce ca toți botezații.

XII.

După căderea „Arhanghelilor“ se găsi deodată în încurcături grele financiare nu numai Iosif Rodean și bădicul Ionuț Ungurean, ci și primarul. Pe lângă galeria cea nouă dela „Arhanghelii“ pe el îl mănca beutura și mai ales Dochița. Femeia cheltuiă tot mai mulți bani, pe lângă toată opreliștea primarului. În „Arhanghelii“ el nu mai speră, dar aveă părți la alte băi, și totuș se simțiă mai strâmtorat ca niciodată pentru înghețul ce se pusesse și care nu-l lăsă nici pe el să macine. De altfel, ca și pe ceilalți doi tovarăși, îl secătuisse de parale cu adevărat galeria cea nouă dela „Arhanghelii“ an de an, și gerul de-acum nu făcea decât să-i arete prăpastia în care se află. Pielele nu măcinau la nime și totuș în Văleni Cornean și ceilalți doi erau mai strâmtorați decât oricare alt Vălenărean.

Traiu în casa lui eră tot mai viforos. Odată cu încurcăturile bănești lui Cornean îi părū că Dochiței iar începe să-i stea mîntea 'n pruni. Începū s'o păzească din nou, s'o teamă, se înrăutățiă din zi în zi, vorbiă cu ea mănios, îi răspundeă cu asprime la întrebări. Dar ceeace-l ferbeă mai rău pe Cornean eră nepăsarea Dochitei. Nici o vorbă, nici o sudalmă ce-i veniă dela primarul n'o mai atingeă. Nu mai plângeă, nu-i mai făcea scene lui Cornean, dacă acesta îi dădea să înțeleagă c'o bănuște. Ridică nepăsătoare din umeri și atăta-i fū tot răspunsul.

Într'o dup'amiază dela sfârșitul lui Ianuarie Dochița veni obosită acasă. Plecase înainte de prânz, fără ca primarul să fi băgat ceva de seamă, și nu se mai întorsese până pe la ceasurile trei. Vasile Cornean până la prânz o așteptase ca pe spini. Dela prânz începū să fiarbă, nu-l mai ținea locul, nu-i mai fū destul de largă casa, curtea, ieși în drum, cutreeră satul, cercetă birturile, dar pe Dochița părea c'o înghițise pământul. Veni acasă, se lăsă gemând pe-un scaun, dar nu gemū de zece ori și ușa se deschise și intră Dochița.

„Unde-ai fost?“ o întrebă primarul învârtind o păreche de ochi turbați.

Dochița înălță ca de obicei din umeri.

Cornean fū lângă ea dintr'o săritură, o prinse cu stânga de piept și, învârtindu-și ochii firoși, îi răgni:

„Nu așa! Nu face pe muta! Mie trebuie să-mi răspunzi odată! Ce ți-e? Unde-ai fost?”

Femeia cercă să scape din mâna lui, se smânci, dar înțelese că cearcă înzadar. Ochii ei obosiți se aprinseră de mânie.

„Unde-am fost? După bani am fost, la frate-meu am fost! Nu-ți cer de două săptămâni o sută de zloți? Nu-i rușine ca ne-

vasta primarului, a societărilor dela „Arhanghelii” să împrumute dela un bărdaș sărac o sută de zloți? Mi-ai putea da pace” zise ea în silă scoțând banii din buzunar și aruncându-i pe masă. „Iată după ce-am fost.”

Primarul își plecă capul, dreapta-i căzută neputincioasă. Rămase un răstimp nemișcat. Apoi în ochi i se iviră tășuri de oțel, fixă pe Dochiița și-i zise:

„Pân' la frate-tău nu-i cale șase ceasuri!

— Nu”, răspunse repede femeia, c'un fel de scârbă, „dar crezi că dacă primarul n'are o sută de zloți adunați laolaltă va avea un bărdaș sărac? Frate-meu a trebuit să colinde prin sat la oameni cari îi datorau pe lucru, ca să-mi adune banii ăștia. De altfel ce-ți mai și dau ție seama! Nu-s eu de vină că n'ai o sută de zloți.”

Primarul Cornean turbase de mânie. „Să taci!” urlă el. „N'am o sută de zloți? Am spus eu că n'am atâția bani?” zise apoi apropiindu-se mereu de Dochiița ca un tigru gata de atac. Dar femeia se tot feri, se tot retrase, ajunse după masă.

Vasile Cornean ieși izbind ușa, se duse de-auna la primărie, intră și văzută cu bucurie că afară de pârgar nu eră nimeni. Pe pârgar îl trimise repede c'o scrisoare la poștă, iar el se apropie de cassa de fier a satului. Eră și primar și de vr'o jumătat' de an suplinea și pe cassarul care demisionase. El deschise cassa și luă toate biletele câte erau aici, nu le fură, Doamne ferește, dar voiă să le ducă acum numaidecât să le arete Dochiiței și să-i zică:

„N'am o sută de zloți bani gata?”

Ceeace plănuiuse și execută îndată: femeia privi uimită, cu încântare la bani, și-i zise zâmbind:

„Am glumit, Vasile.”

Dar primarul nu se însenină nici acum, ieși îndată, porni spre primărie și încă nu se întorsese pârgarul când deschise din nou cassa de fier. Dar banii nu mai ajunseră toți în cassa satului! De vr'o șapte bilete de câte-o sută primarul nu se mai pută despărți! Nu fură nici acum banii ăștia, Doamne ferește! Avea să-i restituie îndată ce va putea măcină, căci piatră avea și el. Insa acum, după ce avuse odată banii în mână, nu-i mai pută pune înapoi pe toți, chiar să fi voit: abia acum simțise cât trăise el de năcăjit în săptămânile din urmă!

Deci, nu peste mult, fū din nou acasă și puse pe masă înaintea femeii două bilete de câte-o sută.

„Banii frate-tău să mi-i dai; am să-i duc înapoi încă astăzi!

El se mai temeă încă de înșelăciunea Dochiiței și credeă că nu dela frate-său are

suta. Dar când văzută că femeia-i dă cu mare liniște banii, se convinse pe deplin și scăpă de-o mare greutate ce-i apăsă pe piept.

El luă banii, ieși și merse așă la bărdașul și-i înapoie banii.

„Altădată să știi că soru-ta are dela cine să ceară bani!” îi zise cu mânie primarul.

„Dar nu i-am spus și eu tot așa? N'a trebuit să alerg și la zece oameni până am putut strânge banii ăștia?” răspunse tot așa de mănios bărdașul.

Vasile Cornean se întoarse mulțumit acasă. După ce se convinse de nevinovăția Dochiiței nu-i mai păsă nici de sutele luate dela comună. În sfârșit nici prin gând nu-i trecea să le fure. Se gândiă chiar c'a făcut rău că nu s'a ajutat mai de mult așa, să nu fi adus pe Dochiița până acolo încât să împrumute dela un sărântoc ca frate-său. Așa ceva poate răsufli, se poate auzi, și ar fi mai mare rușinea.

Fratele Dochiiței până adunase suma fuse, între alții, și la Gheorghe Pruncul. Îi datoră și fostul societărilor dela „Arhanghelii” pentru niște reparaturi la piue, îi datoră cu trei-sprezece zloți.

Nu se întâmplă o singură dată ca Pruncul să deie banul din mână până ce nu-l descoseă bine pe om. Se părea, că voește astfel să-și prelungească pe cât se putea mai mult plăcerea de-a nu se despărți de averea sa. Cercă și acum să afle pentru ce-i trebuiau bărdașului toți banii, ce-i mai datoră, pentru că Pruncul eră obișnuit să plătească cu țărăita. Dar fratele Dochiiței cu nici un preț nu descoperi că-i trebuie pentru primăreasa, i se părea c'ar fi asta prea mare rușine; dar nu se mulțumi nici cu cinci, nici cu zece, nu ieși din casă până ce Gheorghe Pruncul nu-i numără toți banii ce-i datoră. Încăpăținarea asta a bărdașului îl puse pe gânduri pe Pruncul: el simțise că-i trebuie banii pentru o cauză deosebit de însemnată. Altfel s'ar fi îndestulit, ca altedăți, și cu mai puțin.

El spionă cărările bărdașului și văzută că mai intră și pe la alții. Numaidecât își zise că fratele Dochiiței are lipsă de o sumă mai mare. De-aici încolo lui nu-i mai trebui nici o veste. Se duse în casă, șezută pe un scaun, închise ochii și văzută limpede adevărul: banii se adunau pentru Dochiița, iar femeia ceruse dela frate-său pentru că... ei, pentru că primarul nu mai avea de unde să-i dea.

Mai departe însă nu cuteză să se gândească. Dar peste două zile, când o văzută pe Dochiița întorcându-se din oraș cu sania încărcată de pachete, Pruncul se gândi și mai departe. El de mult urmărea și pe primarul și se interesă foarte de aproape al cătelea ceas îi bate. Primarul încă se în-

fruptase din aurul slobod dela „Arhanghelii“ după ce Pruncul părăsise baia, și de-atunci omulețul ăsta, mâncat de pismă, îi purtă și lui Cornean Sâmbetele. El știa că bani mulți primarul nu mai poate avea!

Când o văzû pe Dochița venind dela oraș cu atâtea pachete, el se gândi deodată: „primarul a împrumutat dela bancă“. Dar par'că în aceeaș clipă îi răsări în minte și altă posibilitate și aceasta îi plăcu atât de mult, îl fermecă atât de tare, încât, uitându-și cu totul părerea cea dintâi, porni în grabă să-l afle pe notarul Popescu. Se pare că-l convinsese repede, căci notarul încă în ziua aceea cercetă cassa și descoperi lipsa. Avu și el un larg zâmbet de satisfacție!

XIII.

Zilele treceau mai grele ca de plumb în casa directorului dela „Arhanghelii“, iar nopțile păreau nesfârșite. Afară de o slujnică și o slugă, notărășița Marina concedie pe toți ceilalți servitori. Nici unul dintre cei concediați nu simți însă o părere de rău că părăsesc casa asta, curtea, în care vedeau că nu mai au ce face. Cei doi cari rămăseseră, o fată și un fecior, nu păreau de fel bucuroși că nu pot urmă pe ceilalți, părea că numai de silă rămân. Tot personalul din curtea directorului presimția par'că adierile nenorocirei care se apropia cu pași tot mai repezi.

Iosif Rodean, după ce mersese dela feștania ce o slujise părint. Murășanu la „Arhanghelii“, tot mai avu, uneori, licăriri de speranță până la sfârșitul săptămânii, când cei din urmă băieși părăsiră baia. Atunci izbucni în răcnete, în blăsteme ne mai pomenite, notărășița îngheț de spaimă că i-a înnebunit bărbatul. Directorul blăstemă pe Dumnezeu, batjocoreă cu cuvinte scandaloase pe popa cu slujba lui cu tot, eră pe-aci s'o turtească pe Marina, că-i dăduse sfatul să facă așa o „prostie dobitocească“. Mugî prin camere, ca o fiară rănită, până noaptea târziu, încât se adunau oamenii pe la ferești, în uliță, s'asculte și să se îngrozească. Amenință cu moarte pe Marina, slugile, slujnicile, se izbiă cu pumnii în frunte, în piept, își încleștă de multeori mâinile în mustața-i groasă. Apoi, dela o vreme, nu mai putû suferi pe el nimic. Nasturii săreau sbârâind, durigându-se pe podele, și pieptul lui enorm se ridică des. Directorul respiră ca dintr'un foiu adânc. Ochii lui erau înfiorători.

Se liniști târziu, dar nu adormi, ci căzû într'un fel de nesimțire. Când se lumină în ziua următoare, Marina îl află într'acelaș colț de divan, dar în ochii lui se puteă ceti o hotărîre,

„De-am trece mai în grabă peste asta“, zise el c'o voce care părea că vine din adâncuri depărtate.

„De-am trece mai iute să mă pot apuca de lucru“, zise el iarăș, pârând că nici nu așteaptă răspunsul nevastei.

Marina îl înțelese într'un singur chip: că Iosif e și acum tulbure la cap ca și ieri seară. Oftă, își împătură buzele descolorate și trecû în camera vecină. Dar Iosif Rodean eră acum în toate mințile. Din nesimțirea în care căzuse după izbucnirea mâniei sale păgâne, îl trezi, spre ziuă, o voce clară și hotărîită, pe care o auzi cu o limpezime uimitoare. Vocea aceea, care părû că s'aude din el, deși îi eră cu totul străină, îi zise:

„Treci peste asta, te pui pe lucru și steaua „Arhanghelilor“ iarăș strălucește“.

Dac'ar fi crezut în Dumnezeu, lui Iosif Rodean i-ar fi părut că-i vorbise așa însuș Dumnezeu. La vocea asta îi căzură par'că lanțuri grele de pe trup, îi secă balta cea neagră din suflet, i se închise prăpastia din el, se simția vârtos ca fierul, avu senzația că așa cum e, dacă s'ar ridică, dacă s'ar izbi de-un părete ar răsturnă toată casa, ar dărâma-o numai decât.

„Treci peste asta, te pui pe lucru, și steaua „Arhanghelilor“ iarăș strălucește“. Cuvintele acestea părea că erau tipărite cu electricitate. Iosif le vedeă într'un singur șir, orbitor de strălucit; părea că nici nu le vede cu ochii ci cu ceva din el, cu vr'un simț lăuntric. De treiuri văzû directorul șirul acesta magic. De când i-a fulgerat întâiaoară îl înțelese. Iși zise îndată, c'o liniște adâncă: „Se nțelege! Trec peste chestia cu datoriile, și încep din nou băitul la „Arhanghelii“. El își ziceă că abia acum își putû da seama că desnădejdea lui nu izvorîa din faptul că s'ar fi pierdut credința în „Arhanghelii“, ci numai din greutatea covârșitoare cu care apăsau asupra lui datoriile! Da, datoriile acestea îl făcură să nu se mai poată mișcă, îi întunecară mintea așa de tare încât să cadă în prostia de-a face o feștanie cu credința că va da de aur. Datoriile acele îl ologiseră, căci îi atingeau o mare slăbiciune: vaza lui de om avut. Gura lumii îl înspăimântase! Căci gura lumii aveă să umble până ce nu puteă să facă „Arhanghelii“ iarăș renumiți.

Dar la auzul acelei voci ciudate Iosif Rodean simți deodată, că toate acestea sunt prostii, că pentru o singură țintă e vrednică lupta și desnădejdea: viitorul „Arhanghelilor“. Și, acum, viitorul acesta nu-l vedeă de fel întunecat. Las' să se bucure pe-o clipă prostii că a căzut, las' să fugă toți departe de el, las' să se îndușmănească! Va veni, foarte curând, vremea când directorul „Arhanghelilor“ va fi un împărat în întreg jurul acesta, când

oamenii ce-l vorbesc acum de rău — nemeriticii! — nu i se vor mai linguși din nou, ci i se vor închină. Da! I se vor închină! Las' dar să treacă peste el prostia asta cu datoriile! Of, datoriile! Cum ar fi sfârmat acum unul de altul capetele oamenilor cari se adunau în camera „Otpsprezece carate“. Chiar pentru că se simțea biruitor de-acum, nu-și putea iertă prostia în care căzuse dându-se la patima jocului de cărți.

Judecând așa el nu se gândia cum se va limpezi chestia datoriilor; presimțea numai că cele două case din oraș nu vor mai fi ale lui, poate și casa din Văleni și piatra dela piue! Dar nu-i păsa! Ii eră deajuns dacă rămâne cu „Arhanghelii“. Nu din baia asta izvorîră și casele și piuele și tot ce aveă? Nu se gândia mai de aproape nici cum va munci pe viitor la „Arhanghelii“. Toate acestea erau chestii prea de a zecea mână. Lucrul de căpetenie eră că la „Arhanghelii“ va află aur mult, foarte mult.

„Treci peste asta, te pui pe lucru, și steaua „Arhanghelilor“ iarăș strălucește“. Cuvintele acestea le auzi și a treia oară foarte limpede. Nu eră vorbă în ele de ce-a fost, de ce va fi, ci de cece este. Ii spuneau par'că lui Iosif Rodean că acum trece peste datoriile ce le aveă, acum s'apucă de noile lucrări, acum strălucește steaua „Arhanghelilor“. Și senzația ce-o aveă eră așa de covârșitoare, ingenunchiă atât de bine realitatea, încât el aveă o adâncă senzație de fericire. De aceea nici nu cuteză să se miște, ci privia cu ochii măriți de spaima plăcerii cece se întâmplă.

Se trezi puțin după ce vorbi cu Marina, și trezindu-se îi pără că nu-i mai pasă de fel de tot ce are să se întâmple. O singură povară ucigătoare îl apăsă: că nu se isprăvise încă chestia datoriilor. Ii păreă, eră sigur, că după ce va trece odată peste asta, nimic nu i se va mai putea pune în cale. La „Arhanghelii“ mai eră destul aur ca să-și poată bate odată joc de toată lumea.

Din ziua aceea el începă să umble prin casă, se coborî în curte, ieși în uliță chiar. De-aici încolo în fiecare zi mergeă la „Arhanghelii“, intră pe ganguri, cercetă, aduceă acasă batista plină de mărunțișuri de piatră, le măcină în mojer, cercă, și totdeauna află fire de aur.

El începă să vorbească, să fie vesel chiar. Adevărat că eră ceva nou în veselia lui, care pe notărășița o strângeă de gât. Ei îi păreă nefirească bucuria lui Iosif, și poate că se înșelă, pentru că directorul, din zi în zi, se păreă tot mai tare în nădejde. Numai de s'ar isprăvi odată mai repede cu chestia datoriilor!

Veselia lui nu avă margini când, în sfârșit, căpătă înștiințarea că se stabilește ziua de douăzeci și cinci Faur pentru licitare.

În sfârșit aveă să treacă peste afacerea asta scandaloasă! El simțea că nici un pas nu poate face până ce nu se va scăpă de povara aceea.

Sosirea celor două neveste tinere, în loc să-l întristeze, îl umplură c'o bucurie nemărginită: fū și mai sigur că în curând cele două bănci vor lucra împotriva lui.

Eugenia și Octavia însă nu se bucurară de fel. După două zile petrecute acasă se întoarseră la soții lor, palide și istovite, ca și când ar fi ieșit din morminte. Dar încă în aceeași zi veniră desnădăjduite înapoi: cele două case erau încuiate, soții lor se mutaseră, și ele nici nu mai avură curajul să întrebe de noua lor adresă, și se întoarseră repede acasă.

Nu spuseră nimic când intrară în locuința lui Iosif Rodean că ce le-a îndemnat să se reîntoarcă așa de îngrabă, dar directorul găci îndată, bătă în palmi, începă să rătă cu hohote. Abia se puteau înțelege printre undele mari de răs cuvintele lui.

„Bine-i așa! Ehe! Ce mai divorț! O să-i frigem!... Principesele mele!“

Cele două neveste încremeniră, priviră cu spaimă la uriaș, care păreă sălbatic în bucuria sa, și, ca două umbre, se strecurară afară din camera tatălui lor. Ziua întreagă, noaptea, ziua următoare plânseră atâtea lacrimi că se plătiră cu ele pe toată vieța de până acum. Din sbuciumul acesta rămaseră cu ochii înroșiți, cu obrajii căzuți, cu nasul mai lung. Slăbiră și îmbătrâniră cu zece ani. Ele înțelegeau acum prăpastia în care se cufundau. Bucuria tatălui lor le înspăimântă, ca și pe Marina. De altfel, ele nu mai credeau în nimic, nu-și puteau află nici un razim. Ele nu se mai puteau gândi la ce va fi, vedeau mereu cece a fost. Păreă că nici ce se petrece acum nu le interesează numai în lumina ce-o aruncă trecutul plin de splendoare. Ele secau par'că din zi în zi, și singurul simțământ ce le stăpâneă și le ținea în vieță nu eră desnădejdea ori vr'o sete de răsbunare, ci răutatea. Și după înfățișare, și după vorbe, și după gesturi păreau două furii.

XIV.

Domnișoara Elenuța de când se întâlnise cu clericul eră mereu veselă. Nimic nu se mai strecură în sufletul ei din răceala, din spaima ce pluteă în casa lor. Ca și când s'ar fi învăluit într'o haină deasă de lumină, ea se simțea acum la adăpost de orice rele,

nici nu mai avea de altfel ochi să mai vadă ce se petrece în jurul său. Ea vedeă mereu în viitor, și viitorul acesta eră așa de senin, așa de strălucitor de lumină, încât din ochii ei, de pe buzele sale zâmbetul de fericire nu mai dispărea. Mai ales după ce Vasile îi scrisese că parohia Teleguța va fi a lui cu siguranță, sufletul domnișoarei Rodean îl inundă o fericire, o mulțumire liniștită. Nimic n'o mai amenință acum. Îi părea chiar că vede, din descrierile clericului, satul acesta așezat în apropierea Murășului, sat cu uliți largi, cu mari grădini pline de pometuri. Vedeă și casa parohială de-acolo, luminoasă, nouă, încunjurată cu plute înalte, drepte ca lumânările. Îi părea uneori că se plimbă cu Vasile pe sub plopul înalți și că nimic nu se aude decât pașii lor pe cărărușa netedă și susurul frunzelor neastâmpărate.

Ei îi părea tot mai mult că-i o străină în casa asta din Văleni, că a venit aici pe puțină vreme, și așteaptă în fiecare clipă să plece mai departe. Se miră, se înduioșă de tăcerea plină de suferință ce stăpânea aici, de desnădejdea ce se săpă tot mai adânc pe fețele, în privirea, în toate mișcărilor surorilor și ale mamei sale. Veselia ciudată care-l luă, dela o vreme, în stăpânire pe Iosif Rodean, îi părea lucrul cel mai firesc, și simțea că în casa lor acum toți ar trebui să fie veseli și fericiți.

În mari depărtări de ea se ascundeau „Arhanghelii“, ca dintr'altă lume îi veneau par'că, din când în când, amintirile despre o nenorocire. Dar nu-și mai putea da seama dacă nenorocirea asta e în legătură cu familia lor ori ba. Îi părea de altfel că se distramă tot mai tare legăturile cari o țineau aproape de familia directorului dela „Arhanghelii“.

Simțindu-se mereu cu sufletul plin de lumină ea se silea să-i facă fericiți și pe cei din casă, mai ales pe surorile și pe mamă-sa. Ea se îngrijă de prânz, de cină, pentrucă de pe partea mamei și a surorilor ar fi putut să nu mai aibă o mâncare cum se cade nici chiar Duminecile și 'n sărbători; acestea se mulțumeau să guste de câteva ori din orice li s'ar fi pus pe masă. Dar Elenuța băgă de seamă că tatălui său îi făcea mare plăcere dacă avea o mâncare gustoasă, și aceasta eră deajuns ca să o facă fericită și neobosită.

Astfel Elenuța, în cea dintâi Duminică după sosirea Eugeniei și a Octaviei începă să pregătească o prăjitură în bucătărie. Dela Crăciun nu mai fuseseră prăjituri pe masa lor și Elenuța știa că tatălui său îi plac foarte mult.

Cuprinsă cu totul cu munca ei migăloasă, ea nici nu băgă de seamă că, din când în

când, ori Eugenia ori Octavia intră pe câteva clipe în bucătărie și ieșiau iar. Ea nu băgase de seamă privirile de răutate cu cari o urmăreau mereu surorile ei de când veniseră în Văleni, nici pisma ce le stăpânea mereu în colțurile buzelor. Elenuța dupăce griji mereu ca prăjitura să se coacă bine în frigătoare, o scoase și o puse pe masă, apoi fugi în casă să aducă niște dulceață să-i facă unele decoruri. Dar abia ieși ea și cele două surori intrară în bucătărie, despăturară pe la mijloc cu mare grije prăjitura, și între cele două pături preserară un strat gros de cenușe. Apoi o lipiră din nou și ieșiră zâmbind cu răutate, până ce Elenuța încă nu se întorsese.

După ce ajunseră în casă, pentru întâioară de când veniră din oraș, începură să danseze prin casă, ca în vremile cele bune, să rădă, spre marea mirare a Marinei.

În câteva zile ele slăbiseră tare, mai ales la față, și se făcuseră foarte palide. Dar acum, în umerii obrazilor li se puse câte-o floare de sânge. Nu lesta bine nici roșăța asta nici voia bună, nu se mai potrivea cu ochii lor căzuți în adâncimi, din cari răutatea nu se mai putea ascunde, oricât ar fi voit să pară de vesele.

Elenuța nu băgă de seamă c'ar fi umblat cineva la prăjitură, o decoră, și la sfârșitul prânzului o servi la masă.

Iosif Rodean bătă în palmi de bucurie.

„Vezi asta-i o idee minunată, zise el, pe care s'o felicit?“

— Pe Elenuța, pe Elenuța“ răspunseră zâmbind tinerele neveste.

Notărășița Marina se uită cu neplăcere la față; ei îi pără umilitor par'că să se mai gândească cineva și la prăjituri în situația în care se aflau.

Elenuța, îmbujorată de fericire, își plecă ochii:

„Am crezut că o să-i fac tatii o plăcere, zise ea încet.“

— Da, și încă o plăcere foarte mare, draga mea copilă“, răspunse fericit directorul tăindu-și o bucată din prăjitură.

Începă să mestece cu lăcomia obișnuită în zilele bune, dar deodată se oprî, ochii i se pironiră pe Elenuța, se ridică, scuipă cu scârbă aluatul din gură.

„Ce batjocură-i asta?“ strigă el ieșit din fire. „Ce-ai pus în prăjitură?“

Elenuța pâlî, începă să tremure și nu pricepeă nimic, vedeă numai cu groază cum toți ochii se pironiră asupra ei.

Directorul luă un cuțitaș, desfăcă pe la mijloc prăjitura, și spre uimirea tuturor, se văză stratul gros de cenușe.

Il văză și Elenuța, nu știu ce-i, se aplecă, luă pe vârful cuțitașului, pipăi, apoi, printr'un

strigăt de mirare desnădăjduită, își pierdă conștiința.

Ochii lui Iosif Rodean se opriră înfiorători asupra celor două surori.

„Vai de mine, tată, ce-ți trece prin gând“ începî repede Octavia. „Cum să fi făcut noi așa ceva? Poate slujnica s'o fi scăpat în cenușe, poate însaș Elenuța. Ea nu e cu mintea acasă! Se gîndește numai la feciorul popii.“

Dar directorul nu le crezî, eră pe-acî să le strivească, și în casă se făcî liniște numai târziu.

Cele două surori se umplură de răutate și mai mare. Începură să-i urmărească fiecare pas al Elenuței. Ele nu puteau suferi fericirea ce se ogîndă în ochii strălucitori ai fetei. Le răneau adânc mișcările ei ușoare. Părea că le tae cu cuțitele, și prin umbletul ușor, și prin surisurile dulci, și prin vocea ei clară, plină de cântec, par'că. O disprețuiau și o urau din adâncul sufletului pentru că o vedeau fericită.

Și, deodată, vieța lor avî o singură țintă: din cât pot s'o rănească, să-i cauzeze suferinți adânci Elenuței. Erău de neînchipuit mijloacele copilărești, josnice, absurde, de cari se foloseau ca s'o facă nenorocită. Eră de necrezut ca două femei trecute de douăzeci de ani să se poată coborî la așa nimicuri netrebnice. Aruncau pumni de sare în supă, o vărsau când eră mai gata, preserău cu sare bucatele cari așteptău să fie preserate cu zahăr, ascundeau carnea așa încât Elenuța de multe ori n'o mai puteă află, oricât o căută, nu se sfiau să prindă muște și să le arunce în bucate.

Elenuța, astfel, de multe ori nu puteă pune nimic pe masă în vremea prânzului, ori reușî să-l pregătească foarte târziu, după ce schimbă vasele, apa, aduceă altă carne, ori tăiă vreo pasăre. Ea înțelese repede pe surorile sale, se miră, se scârbiă de purtarea lor, dar părinților nu le spunea nimic. Plîngeă desnădăjduită de câte ori vedeă că muncise ceasuri întregi zadarnic, dar repede ochii i se umpleau de străluciri și eră gata să le ierte. Își aduceă aminte de Vasile, știă că va fi fericită, știă că fericirea asta !nu i-o pot iertă cele două surori!

Ea cercă să vorbească cu Eugenia și cu Octavia; dar surorile treceau repede pe lângă ea și de obicei se întâlneau numai la masă. Ele se asemănău tot mai bine cu două furii, eră în purtările lor tot mai vădită furișarea șarpelui plin de otravă. Apoi din zi în zi le consumă un foc lăuntric, ele erau tot mai palide și tot mai slabe. Numai când reușeau să-i facă vreun rău Elenuței, erau vesele, dar vai, de-o veselie monstruoasă, care-i făcea

rău nu numai Elenuței ci și Marinei, și mai ales lui Iosif Rodean.

Cu tot frigul ce stăpîniă încă, deși nu așa de îngrozitor, Elenuța făcea plimbări în fiecare zi. Ieșî singură, dar îndată ce ajungeă pe drum, simțiă lângă ea pe cleric. Îi părea c'o privește cu dragoste, că-i șoptește, fata zâmbiă de plăcere și ajungeă, fără să-și deie seama, până în mari depărtări.

Cele două surori o urmăreau pe furiș până se 'mbracă, până își tocniă o șuviță de păr la ogîndă, și vipera invidiei le mușcă mereu de inimă. O urmăreau cu răsufierea oprită până ce ieșî din casă, apoi fugău amîndouă la fereastră, și, palide, nu se mișcău de-acolo până ce n'o pierdeau din vedere.

O invidiau și pentru plimbările acestea ca și pentru că se îngrijiă de masă. Ele nu mai aveau nici o plăcere nici să mînânce, nici să se plimbe, în sufletul lor se coborî o noapte înghețată, din care în răstimpuri părea că s'audă un urlet depărtat de câne, ce le făcea să le 'nghețe și măduva în oase. Nu puteau deci să vadă pe cineva bucurându-se de plăcerile, cari nu mai erau ale lor, nu puteau suferi nici chiar ca Elenuța să facă o plăcere, o bucurie părinților, lui Rodean mai ales. Ele presimțeau că nu vor puteă face nici o bucurie părinților de-aici încolo, și nu sufereau să le-o facă altcineva. Începură să urască chiar pe directorul văzându-l mai vesel, și se alipeau tot mai tare de Marina, care eră desnădăjduită ca și ele.

Deseori priveau prin geam să vadă nu se întoarce încă Elenuța, și când o zăreau cu obrăzii înpurpurați de aerul curat și de sănătate, ele simțiau junghiuri adânci prin trup.

Într'o zi cele două surori se sfătuiră mult, prin șoapte șuerătoare, apoi intraș în camera Elenuței, deschiseră un dulap și luară paltonașul de iarnă al fetei. Eră un paltonaș verziu, croit cu mult gust, pe care Elenuța îl aveă încă din anul trecut. Octavia îl ținu, iar Eugenia îi tăie din spate un larg petec, apoi îl puseră la loc. Avură iarăș o zi fericită! Elenuța, după prânz, îl îmbracă fără să bage ceva de seamă, ieșî, coborî în stradă și se plimbă ca de obicei. Surorilor, în fereastră, le bătea inima de bucurie. Când fata dispărî ele se îmbrățișară și se sărutară.

Dar când se întoarse Elenuța directorul eră în curte, o văzî și zise uimit:

„Ia stai puțin! Pentru numele lui Dumnezeu, stai să vad ce ai în spate?“

Fata se oprî mirată, se uită pe trup, nu văzî nimic.

„Of! puterea dracului! zise Rodean. Dar asta totuș e prea mult. Ia desbracă-ți paltonul.“

Nefînțelegând nimic, temându-se să nu fie vreun șarpe sau ceva pe ea, Elenuța se desbracă repede de palton. Tatăl său îi arată tăietura.

„N'ai văzut-o? N'ai băgat de seamă? Cum ai putut ieși așa pe uliță?” o întrebă cu spaimă.

„Nu, n'am văzut-o”, răspunse fără putere Elenuța.

În clipa asta notarul nu se mai putu stăpâni, alergă în casă și repede-repede, până ce surorile nici nu se putură gândi ce să fie, le arse două palmi.

„Am să vă scot ochii, m'ați înțeles? Ce aveți cu Elenuța?”

Nici o lacrimă nu se zări în ochii tinerelor neveste; se învinețiră numai, părea că obrajii li s'au umplut cu venin.

Dar Iosif Rodean avea prea puțină vreme ca să vadă toate răutățile celor două surori. El le și uită în grabă, el trăia acum dintr'un singur gând:

„Treci peste asta, te pui pe lucru, și soarele „Arhanghelilor” iarăș strălucește.”

Eugenia și Octavia știau că tatăl lor uită repede orice ar face ele. Dar plăcerea de-a o răni mereu pe Elenuța era așa de adâncă, așa de covârșitoare, încât, chiar dacă ar fi știut că în toată ziua aveau să fie palmuite de Rodean, și nu s'ar fi dat în laturi dela absurdele lor răutăți.

Răutatea și pisma ce le mușcă de inimă le agerise nînchîpuit de tare o lature a simțului de observare, spionatul. Orice mișcare a Elenuței nu le trecea nebăgată în seamă, și, în sfârșit, le reuși să afle și ascunzișul unde-și păstră Elenuța scrisorile lui Vasile.

Bucuria lor fu mai mare ca și când ar fi aflat o comoară. Le răpiră dintr'odată ca niște paseri hrăpărețe, se incuiară în camera lor, șezură lângă olaltă pe divan și începură să cetească. Dar, vai, cetitul acelor epistole nu le umplu de deliciu cum se așteptară, ci de o pismă așa de dureroasă, așa de arzătoare, încât conțeniră îndată de cetit. Aveau senzația omului, care s'a lăcomit la fagurul de miere în care n'a văzut albinele ascunse, și din care, abia îmbucând, încep să-l înțepe mii de ace de foc.

Pentru cele două surori acele de foc erau cuvintele de dragoste din epistolele lui Vasile. Ele, înghețate de spaimă par'că, rămaseră un răstimp nemișcate, apoi Octavia se ridică, se apropie cu vrafal de scrisori de cuptor și le aruncă în flacări.

Un suspin de ușurare scăpă din pieptul celor două neveste, cari nu mai păreau acum de fel tinere, ci secate de-o boală rea.

În ziua aceea, seara, ca de obicei, Elenuța voi să-și scoată scrisorile să le recetească

pe unele din ele. Erau mai ales vreo opt epistole cari o înseninau pe față oricât ar fi fost de tristă. Și de-o vreme încoace, ea părea că nu mai poate suferi în tăcere răutățile celor două surori. Picur de picur se grămădea un fel de amăreală în sufletul ei, și începea să nu le mai poată iertă.

Dar spre groaza ei, scrisorile nu erau nicăiri! Căută cu deamănuntul, dar nici una nu putu află. Apoi, deși știă că totdeauna le păstrase într'acelaș loc, ea începă să răscolească în toate colțurile, în dulapuri, sub nat, sub perini; toată camera ș'o răsturnase. Nu erau nicăiri!

Din clipa în care văzu că nu-s în locul știut, ea simți adevărul, dar nu voiă să-l creadă! Ar fi fost prea mare nenorocirea ei și prea adâncă ticăloșia surorilor. Dar, după ce mai mult de-un ceas, le căută zadarnic, căzū frântă pe-un scaun și începă să plângă cu amar, sguduindu-se hainele pe dânsa.

Nu cină, nu închise un ochiu în noaptea aceea. O prăpastie înfiorătoare se deschise între ea și cele două surori. Simți că nici-odată nu le va putea iertă.

Din ziua aceea începă să fie tristă, nu se mai interesă de masă, nu mai ieși la plimbare. Îi părea că legăturile dintre Vasile și ea s'au rupt prin dispariția scrisorilor lui. Îi părea aceasta cu atât mai adevărat pentru că, începând din ziua aceea, ea nu mai primi nici o epistolă dela Vasile. Zadarnic mergea în fiecare seară la poștă.

„N'aveți nimic, scumpă domnișoară!” era veșnica agrăire a slujbașului.

Ea începă să fie așa de desnădăduită, încât nici nu băgă de seamă schimbarea ce se ivi în obiceiurile surorilor sale. În fiecare zi acestea făceau o plimbare cu sania până la oraș. Nu le păsa că le văd oamenii, cunoșcuții, de cari se feriseră așa de mult până acum, ci mergeau de-auna la poșta centrală, unde se împărțeau epistolele pentru șase sate, și luau toate scrisorile, gazetele, cari veniau pe numele familiei Rodean. Slujbașii le cunoșteau de mult, și li le dădeau bucuroși. Chiar și alți fruntași de pe sate, când veniau la oraș, puteau să-și ridice de aci scrisorile mai urgente.

Cele două surori după ce pe drum desfaceau epistolele cari soseau pe numele Elenuței, ceteau un șir — două, apoi, junghiate de pismă, începeau să le rupă bucățele și să le arunce.

Astfel Elenuța nu mai primea nici o scrisoare dela Vasile. Ea-i trimisese câteva epistole desperate, în cari îi spunea că nu poate pricepe tăcerea lui, dar nici un răspuns nu venia.

Apoi într'o zi, prin mijlocul lui Faur, fusese vișcol mare, vânt turbat, și cele două surori

nu putură merge la oraș. În seara acelei zile slujbașul dela poștă din Văleni îi spuse foarte vesel:

„In sfârșit, domnișoară, este ceva pentru dumneavoastră.“

Elenuța ceti înfrigurată epistola aceea. Și cu cât cetia mai departe i se strângea în jurul inimei un sloiu tot mai gros de ghiață. Vasile îi scria despre o mulțime de lucruri ca și când Elenuța le-ar cunoaște de mult. Ii scria: „după cum știi, parohia Teleguța am câștigat-o; trebuie însă mai întâi să dau examenul cu copiii. Și pentru asta am mijlocit un termin mai apropiat.“

Ea nu putu ceti mai departe; simția că mintea i se rătăcește. Înțelese că surorile îi furau epistolele și pricepu acum plimbările lor la oraș.

Dar Eugenia și Octavia în curând nu mai simțiau destulă satisfacție prin simplul fapt că-i nimeau scrisorile.

Intr'o zi îi aduseră acasă bucațelele rupte din epistola cea mai proaspătă a lui Vasile, și, dându-i-le, îi ziseră:

„Uite, dragă Elenuță, ce-am aflat. Nu-i dintr'o scrisoare adresată ție?“

Ele o părăsiră îndată, simțind un nou deliciu la chinurile fetei.

Astfel, oricât credea Elenuța în fericire, vieața în astfel de împrejurări i se făcea, din zi în zi, mai nesuferită. Surâsurile erau tot mai rari pe față, în ochii săi catifelati, și din cât putea încunjură tot mai mult pe cele două surori. Ceasuri întregi plângea cu lacrimi amare, și nu mai putea crede că Eugenia și Octavia sunt surorile ei, nu mai avea putere să le mai ierte.

În schimb în cele două neveste răutatea creștea neînterupt. Și când nu puteau să se răsbune pe Elenuța pizma lor se descarcă asupra Marinei, asupra lui Rodean. Incepură chiar să se mănțe una pe alta, să-și facă o sumedenie de mici mizerii, să-și arunce tot mai des priviri răutăcioase.

În prăpastia în care simțiau cum se cufundă zi de zi, — pentru că pentru ele fiecare zi ce trecea, fără ca să se poată întoarce la vieața obișnuită, eră o prăbușire mai adâncă în prăpastie, ele nu aveau nici un razim, nici o mângâiere. Sufletele lor erau goale, pustii. Păreau două păpuși, de pe cari dacă se iau hainele strălucitoare, nu mai rămân nimic din ele, pentru că au fost despoiate de tot ce au avut prețios. Nu mai rămâne decât lemnul sau porțelanul rece, care sună sec la orice atingere.

Părea că tot ce le îmbracă e izvorit și s'a hrănit din „Arhanghelii“, și după căderea acestei băi ele nu puteau decât să-și arete scheletul monstruos ce rămăsese după căderea decorului.

XV.

Ziua de 25 Faur căzu în anul acela pe-o Duminecă. Vremea se mai muiase, unii Vălenari mai grăbiți își porniră piuele. Adevărat că trebuiau să curețe mereu sloi, zoiurile de ghiață, dar asta o făceau bucurosi, pentru că banii erau pe sfârșite. Bătuseră de câteva zile vânturi dinspre miază-zi și acestea mai subțiară ghiața. Dar, în 25 Faur, fiind Duminecă piuele nu se auziau. În Văleni eră totuș o fierbere neobișnuită pe uliți, pe la primărie, prin birturi. Unii dintre băieși numai acum aflară că azi se va licita toată averea din Văleni a directorului dela „Arhanghelii“, chiar și baia. Cei mai mulți nu voiau să creadă, alergau, își luau informații dela primărie, întrebau dela cei cari fuseră în legături mai strâmte cu „Arhanghelii“.

Cei mai cu dare de mână se adunau în cete, se sfătuiau cum ar face să poată pune mâna pe piatra care o avea directorul nemăcinată. Iosif Rodean, deși ar fi putut, nu-și pornise piuele, el așteptă să se scape odată de procesul acesta cu datoriile. Până și-l știă în spate, nici un pas nu putea face pentru învierea „Arhanghelilor“.

Băieșii mai bogăți o prețuiau cât ar fi vrednică piatra aceea. Toți aveau convingerea că piatra conține mult aur, fiind aproape toată din galeria cea veche. Totuș părerile lor variau mult, între șapte și patrusprezece mii de zloți. Fără ca să știe unii de alții, se asocieră câte cinci, mai mulți chiar, ca să cumpere piatra din curtea lui Iosif Rodean.

Dintre cei bănoși puțini erau acum cari să se mai gândească la nenorocirea ce dase peste directorul „Arhanghelilor“. Cei mai mulți plănuiau cum ar putea scoate venit mai mult din bogăția ce zăcea încă în curtea lui. Erău destui cari, după ce se sfătuiau cu alții, după ce le auziau părerile, se gândiau în taină cum să pună ei mâna pe toată piatra. Dar se gândeau fără de folos, pentru că nu aveau atâția bani gata.

Cei cari voiau să se informeze dela primărie trebuiau să se mulțumească cu deslușirile ce le dădea scriitorul, pentru că nici notarul nici primarul substitut nu erau acasă: des de dimineață călătoriseră în oraș.

Primar substitut eră Gheorghe Pruncul.

După ce notarul Popescu descoperise lipsa banilor din casa de fier a comunei, el voi ca numai decât să facă denunț împotriva lui Cornean. Când ieși în uliță, cu surâsul acela de satisfacție pe față, Pruncul îl așteptă ca pe spini, cu răsuflarea oprită. Îndată ce-l zări pe notar înțelese că bănuiala lui se adevărase. „Ai vedere ageră, domnule Pruncul, zise notarul Popescu înfiorat de privirile de pisică

ale fostului tovarăș dela „Arhanghelii“. Satul are să-ți fie recunoscător, continuă notarul, încă astăzi am să-l denunț.“

Pruncul i se alătură, îl luă de braț și-i zise găfâind:

„Să n'o faci asta!“

Notarul se opri, îl privi uimit și-i zise:

„Aș putea să nu-mi împlinesc datorința?“ El se teme de țaran și bănuia că acesta urzește un plan ascuns împotriva sa.

„Am vrut să zic: să nu-l denunți acum“, rânji Pruncul, bucurat de teama ce se putea ceti din fața lui Popescu.

„Să nu-l denunț acum? Dar când? Dumneata se vede că vrei să vină o controlă să descopere să cad și eu în năcaz“. Notarul ar fi voit să zică: „se vede că dumneata vrei să ceri un control“, dar fu fericit că se exprimase așa; nu eră bine să se pună rău cu omul acesta.

Pruncul îl pricepu totuș, răsă încrețindu-și sbârciturile de pe față, și zise apoi:

„Vezi așa-mi placi: să nu te încrezi nici în cămașa de pe tine. Însă eu, nu pentru asta aș dori să nu-l denunți azi.

— Și pentru ce?“ întrebă Popescu spionându-l mereu cu privirea.

„E mare lipsa?“ întrebă băieșul fixându-l.

„Șapte sute“, răspunse notarul.

„Bănuiam eu!“ zise c'un fel de părere de rău Pruncul. „Pentru atâția bani nu se plătește să-l denunți. Azi, mâne poate să-i pună la loc, numai să se desghețe piulele.“

Ei mergeau alătura pe drum. O vreme tăcură, apoi Pruncul se opri, îl sfredeli cu privirea pe Popescu și zise:

„Domnule notar, cred că am mers prea departe ca să ne mai tănuim planurile noastre. Amândoi voim să ne scăpăm de Cornean, să ni-l ferim din cale. În lucrările noastre viitoare el ar putea să ne fie o piedecă: e cel mai deștept în sat și ar fi de ajuns să se lase de Dochia și de beutură ca să ne pună bețe 'n roate. Ei bine, ce nu ți-am spus pân' acum, îți mărturisesc astăzi: vreau să fiu eu primar în locul lui.“

Notarul presimțise de mult că Pruncul vânează după postul acesta, și nu s'ar putea spune că se bucură gândindu-se că-l va avea mereu lângă sine. Dar planul cu banca eră așa de ademenitor, încât eră gata să-i ajute în orice lucrare lui Pruncul. El se convinsese că băieșul acesta uscat de pismă și de răutate e indispensabil la banca ce se va înființa în Văleni.

„Bine, domnule Pruncul“, zise el, „eu n'am nimic împotriva.“

— Dacă n'ai atunci trebuie să mă ajuti, te asigur că n'are să-ți pară rău. Trebuie deci să nu-l denunți azi, să mai așteptăm!

— Crezi că va mai lua și alți bani?“ întrebă notarul fulgerându-i prin cap înțelesul spunerii lui Pruncul.

„Nu cred, sunt sigur!“ răspunse băieșul fără să se uite la el.

Astfel mai așteptară două săptămâni, în care vreme se adevără ceace zise Pruncul. Cornean împrumută și alți bani din cassa comunei, pentru că Dochia începuse să fie mai cheluitoare ca niciodată și Cornean nu mai putea să-i spună că n'are bani. Nu l-ar fi crezut.

La două săptămâni veniră doi slujbași superiori, descoperiră lipsa, îl destituiră pe Cornean și porniră împotriva lui proces criminal.

Lovitura dată lui Cornean fu mai puternică decât o așteptase Pruncul. Fostul primar ologi de partea dreaptă, îndată ce auzi vestea de spaimă. Trupul lui eră mâncat de beuturi, de rachiuri, deși după înfățișare părea omul cel mai sănătos și mai bine hrănit.

Astfel în ziua de 25 Faur în Văleni eră primar substituit Gheorghe Pruncul. Și el cu notarul Popescu călătoriră des de dimineață la oraș, fiindcă vânzarea celor două case noi eră pusă pe ceasurile zece înainte de prânz.

N'aveau de gând să cumpere cele două case, ci numai să se convingă la fața locului cu ce sumă se vând. Ei știau suma datoriilor lui Rodean, socotiră cu aproximație și cheltuelile de proces, și voiau să știe a câta parte se acopere din cele două case. Mai ales notarul se temeă că datoria întregă se va putea plăti cu cele două clădiri și că astfel în Văleni, la ceasurile trei după prânz, nu se va mai ține vânzarea celeilalte averi a directorului, după cum se fixase de lege. În zadar îi spuneă primarul substituit că asta nu se poate, că nu va acoperi nici pe departe datoriile suma ce va rezultă din vânzarea caselor. Notarul Popescu auzise vorbindu-se prin oraș că doi mari comercianți sunt hotărâți să se bată până 'n pânzele albe pentru noile clădiri.

Nu avură însă nici unul pace în Văleni și astfel plecară de cu vreme în oras.

Mare le fu mirarea când între cei cari făceau oferte zăriră și pe doctorul Vraciu, ginerele directorului dela „Arhanghelii“, și pe inginerul Gheorghe Rodean. Un fior de spaimă le trecu prin inimă, dar Pruncul se reculese în grabă și-i zise:

„Mi se pare că n'avem de ce ne teme.“

Și într'adevăr inginerul și cu doctorul făcură oferte până la un loc, apoi văzând privirile întrebătoare ce și le aruncau cei doi comercianți, conteniră de teama să nu rămână asupra lor cele două case. Ei voiră, în sfârșit, numai să ridice prețul caselor, nu

să le cumpere, căci n'aveau nici un interes să treacă în proprietatea lor. Și cutezanța lor ajută binișor la urcarea sumei; îndată ce ei se retraseră, cei doi comercianți încheiară în grabă licitarea. Pierderea celor două bănci mai eră încă de peste treizeci de mii.

„Dup'amiazi e rândul nostru“, șopti cu veselie Pruncul la urechea notarului Popescu și repede se strecurară printre oameni, urcără în trăsură și porniră fericiți spre Văleni. Ei mergeau acum liniștiți la câștig sigur, deși lui Pruncul nu-i prea plăcea că s'a muiat frigul. Își ziceă mereu că, pornindu-se pielele vor avea concurenți la licitarea pietrei, deși el, cât puțin, hotărîse pe creditori ca piatra și baia „Arhanghelii“ să se vîndă ca un singur obiect nu ca două, sub un singur titlu. Pe creditorii îi convinsese repede spunându-le că baia singură nu are nici un preț, nu dă nimeni nimic pe ea, dar cu piatra laolaltă pot să scoată bani frumoși.

Durere, trebuî să-l facă pe notarul părtaş și la piatră. Înainte cu o săptămână fusese un schimb aspru de vorbe între ei, căci până atunci Pruncul nici nu se gândi să-l încălzească și pe notarul din piatra aceea. Simțî o adîncă satisfacție că Popescu nici nu pomeniă de piatră.

Dar, înainte c'o săptămână, Popescu îi zise cu o voce foarte rece:

„Mi se pare că dumneata cauți tovarășia mea numai la pierderi nu și la câștig.

— Eu?“ făcu Pruncul înțelegînd deodată de ce e vorba.

„Da, dumneata. „Arhanghelii“ îi cumpărăm amîndoi și poate ne rămîn în spinare pentru totdeauna, fără să ne mai scoatem vreodată banii din ei; pe cînd piatra dela piue o s'o cumperi singur dumneata, avînd să scoți din ea de trei, de patru ori banii.

— Ba gîndesc că și de mai multe ori“ răspunde zîmbind batjocoritor Pruncul.

„Dumneata nu ești deci un om care...

— Dar, pentru Dumnezeu, domnule notar, ce ți-am greșit eu?“ îl întrerupse repede Pruncul. „Dumneata ești om mare, eu să-ți arăt ce trebuie să faci?

— Eu îmi uitasem de piatra aceea“, începî notarul rușinat par'că de el însuș.

„Și așteptai să-ți aduc eu aminte!“ zise cu mânie Pruncul. „Aș fi fost prost destul! Dumneata crezi că de-acî înainte dacă voi află un bulgăr de aur îl voi împărți cu dumneata? Eu am copii, domnule notar.“

Popescu, de uimire, nu putu zice un singur cuvînt. Părea că nici nu de uimire, ci izbit de sinceritatea monstruoasă a băieșului. Simțî că de omul acesta va trebui să se teamă, pentrucă e foarte primejdios.

„Acum, după ce-mi arunci în ochi lucrul ăsta, n'am nimic împotriva!“ zise Pruncul mai domolit. „Vom fi tovarăși și la piatră, dar în schimb dumneata va trebui să miști toate pietrele nu cumva să se amîne ziua licitării. Dacă se desgheață odată bine și pornesc pielele îți spun că dăm și de cincî și de șase ori mai mult.“

Deși schimbul acesta de vorbe se petrecu între ei numai cu o săptămână înainte, ei îl uitaseră, părea chiar că izbucnirea de atunci îi legase și mai strîns.

Ei povesteau veseli în trăsură în drum spre Văleni, se mîngăiau că puține piue umblă încă și că poate nu vor avea concurenți temuți. Chiar pomeniră vreo câteva nume și cercau să socotească de vor avea aceștia mulți bani gata, cînd o sanie trecu repede pe lângă ei. Drumul de sanie nu se mai putea numi chiar minunat, prin multe locuri înnegreau colțuri de piatră, bruși mari înghețați, de aceea notarul și primarul substituit veniră cu căruța. Se vedeă că cei doi domni erau străini și nu știau cum e drumul spre Văleni. Ei trecură repede pe lângă trăsură, erau și înfundați în blăni grele, și câteva clipe cei doi Vălenăreni nu putură ști cine-s străinii din sanie.

Dar se vede că sluga se uită mai bine, căci își întoarse capul spre Pruncul și zise:

„Domnișoru Ghiță!

— Aha!“ făcură deodată cei doi tovarăși.

„Puteam ști îndată“, zise cu răutate Pruncul.

„Să vezi numai că ne vor da și nouă de lucru“, zise notarul indispus. „Vor licită și în Văleni.

— Ei vin pentru casă“, răspunde cu răceală Pruncul.

„Și pentru casă și pentru „Arhanghelii“, zise notarul.

— Pentru baie, n'aș crede. Inginerul de foarte multă vreme nu mai are nici o nădejde în „Arhanghelii“. El a stăruit mult ca tatăl său să nu mai lucreze gangul cel nou.“ Pruncul tăcu, un nor întunecos i se așeză pe frunte. „Nu cred să aibă gîndul să-și mîntuiască pentru familie „Arhanghelii“. Inginerul nici nu poate avea încă bani, iar doctorul Vraciu, ginerele, nu-i omul care să arunce banii. Ei vreau să mîntuiască casa, să nu ajungă de răsul Vălenarilor.

— Asta n'ar fi nimic“, zise notarul. Apoi tăcură amîndoi până acasă, cufundați în gînduri.

Pentru casă, lor într'adevăr nu le prea păsă. Dacă se ridică peste cincî mii se hotărîseră de mult să nu o cumpere. Totuș le eră ciudă greu pe cei doi, căci, dacă nu ar fi venit, ar fi putut cumpără aproape pe ni-

mica frumoasa locuință a lui Rodean. Casele la sate n'au nici un preț când ajung odată la vânzare.

Înainte de-a pleca dela oraș ei mai primiră odată asigurarea dela slujbașul încredințat cu vânzarea, că piatra și „Arhanghelii“ se vor vinde sub un singur titlu. Astfel cei doi tovarăși sperau că auzind prețul mare, nu vor face mulți oferte, cine știe, poate să rămână Pruncul singur. Căci el avea să facă totul. Notarul Popescu se hotărî bucuros să rămână de-o parte, să rămână în umbră. Îi părea că i-ar scărița cîntea și i-ar întuneca numele bun faptul dacă el însuș ar susține ofertele. În schimb îi câștigă lui Pruncul o bucurie, o satisfacție nemărginită. Băieșul se gândia acum de săptămâni întregi cum îi va crește inima când, în fața tuturor, în fața satului întreg îi va putea da lui Rodean cea din urmă lovitură.

Și, când ajunse în sat, simția o bucurie adâncă văzând pâcurile dese de oameni pe ulițe, înaintea primăriei, înaintea birturilor. În inima lui mulțumiă lui Dumnezeu că ziua de 25 Faur căzû pe Dumineca.

XVI.

În dimineața zilei de 25 Faur directorul dela „Arhanghelii“ se sculă cu noaptea n cap. Toată noaptea nu putu dormi: planurile pentru viitoarele lucrări dela „Arhanghelii“ îl ținură treaz, aproape uimit. Planurile acestea veneau multe, părea că nu se mai gata: izvorau din infinit, defilau pe dinainte așa de clare încât fiecare i se întipăriă în minte, apoi pieriau în noapte dând loc tot altora. Nu erau gânduri, nu erau calcule încopciate cu prevedere, erau mai ales imagini, păreau desene pe luminoase plăci de sticlă. De cu seară, când se puse în pat, își zise:

„Trec peste asta, mă pun din nou pe lucru și steaua „Arhanghelilor“ iarăș strălucește.“

În sfârșit eră aici, mâne eră aici, și ziua pe care o dorise cu sete bolnavă! Mâne se scutură de povara ce-o poartă, ca pe-o stâncă uriașă, în spinare. Mâne vor râde de el, îl vor batjocori, mâne îl vor îngropă! Prohedească-l, puțin îi păsă. Dar de mâne se va începe și reînvierea lui, și reînvierea aceasta va fi groaznică! Când veniă din oraș cu capul gol, după ce hocmanul Ilarie îi spusese vestea cea plină de spaimă, el se gândia cum are să-și răsbune pe toată lumea dacă nu va fi adevărat. Astfel și acum reînvierea lui o vedeă groaznică, avea adânci dureri fizice întrezărind cum va fi după reînviere, dureri de plăcere, de deliciu neînchipuit. Da, directorul dela „Arhanghelii“ va fi de-aici înainte un Dumnezeu răsbunător! Pe cine se va

răsbună? Pe toată lumea! Cine l-a părăsit acum pe el? Dar cine nu l-a părăsit? Și atunci să cuteze cineva să se mai apropie de el! În genunchi, târându-se înaintea lui, și nici atunci nu-și va întoarce capul să-i vadă!

La fiecare placă luminoasă ce-i trecea pe dinainte cu noui planuri pentru lucrările dela „Arhanghelii“ întrezăriă tot mai limpede și cum se va răsbună el pe viitor! Dar, ciudat, mânia asta eră liniștită, nu-i încordă un singur mușchiu, nu-l neliniștia, nu-l obosiă, nu-l umpleă de fericire, ci dimpotrivă părea că-l cuprinde o mușenie și o pace tot mai adâncă.

Noaptea întregă văzû defilând placele luminoase pline de desene, noaptea întregă întrezări mânia lui cumplită în viitor. și totuș se sculă din pat fără să simtă cea mai mică oboseală. Eră mai recreat decât după somnul cel mai adânc. Ba încă-i părea că hotărîrea, puterea lui de voință pe care o porni pe un drum hotărît acum, se schimbă în ceva greu, adânc, se solidificase par'că. În brațe, în picioare, pe frunte, în priviri, în tot trupul simția greutatea acestei puteri de voință, greutatea acestei hotărîri.

El se duse la fereastră, feri perdelele, ridică roleta, deschise o aripă a ferestrei și privi afară. În loc de aer el văzû o ceață mohorită, groasă, prin ce cerneau rari firicele mai luminoase. Înghețul de afară el îl simți numai ca o adiere răcoritoare pe frunte, pe ochi, pe mării lui obraji. Dar, prin bura asta, ochiul lui luă la țintă sigură direcția în care cădea oca „Arhanghelii“. Rămase multă vreme nemișcat privind spre corăbioara, apoi închise fereașta, deschise încet ușa și ieși în curte. Eră liniște deplină, abiă începeă să se lumineze, mijind încet, sărac.

Iosif Rodean începû să se plimbe prin curte. Curtea lui eră pietruită și zăpada mai albiă numai pe lângă zidul ce încunjură larga lui ogradă.

Când se sculă sluga să deie de mâncare la vitele din grajd, îl zări pe directorul plimbându-se. Nu cuteză să-i deie bună dimineața, ci voi să se strecoare în grajd, ca și când nu l-ar fi văzut. Dar Iosif Rodean îl simți, se 'ntoarse și-i zise c'o voce adâncă: „Ce-i Nicolae, dai la vite? Bine faci. Lui Murgu dă-i otavă!“

Sluga îi dădû acum bunădimineața și intră în grajd. Îl cuprinse o teamă ciudată: pe stăpân nu-l mai văzû așa de timpuriu prin curte din vremile cele bune.

Directorul treseri puțin auzindu-și glasul: greutatea pe care o simția în tot trupul i se coborîse par'că și în voce. El continuă să se plimbe mai departe. Deodată se opri, se întoarse și se apropie de grajd. Sluga țesela boii.

„Măi Niculae“ zise directorul cu aceeași voce grea.

„La poruncă, stăpâne“ răspuse feciorul tresărind și oprindu-se din țeselat.

„Măi Niculae! Par'că ficiorilor harnici le stă bine să trăgăneze un cântec când își plimbă așa, domol, mâna pe spatele vitelor.“ Iosif se oprise în ușa grajdului și de-acolo vorbea.

„Hm!“ făcu sluga având o sguuire de spaimă.

„Ia să te-aud, ia să vedem cum trăgănezi un cântec, măi Nicolae“ zise iarăș Rodean. Apoi se îndepărtă.

Sluga nici de țeselat nu se apucă, uimit mereu de dorința stăpânului, când Iosif se întoarse din nou și se oprî în ușa grajdului.

„Ei, mă, tu nu 'nțelegi ce-ți spun?“ îl întrebă acum aproape mînios.

Niculae puse mâna pe țasală, începî să pieptene spatele unui bou. Dar părea că i se închisese glasul, nimic nu putea zice.

Rodean se depărtă, începî să se plimbe și-și uită de slugă. Dimineața, sfiicioasă și tristă, răzbea puțin câte puțin din ceață. Cârțai ușa dela bucătărie și se arătă capul buhos al slujnicei. Fata auzise pași streini, pași grei prin curte și crăpase ușa să vadă cine-i. Când recunoscî pe stăpân, o închise repede, și în câteva clipe se găti, luă șuștarul, alergă în grajd și începî să mulgă. De câteori ieșea Rodan de cu noapte prin curte ea știă că bea câte-o jumătat' de șuștar de lapte. Dar acum, olio! acuși s'apropie anul de când stăpânul nu mai ieșise pe vremea asta afară. ori că nu eră acasă, ori că nu mai avuse chef.

Ea veniă cu șuștarul plin; spuma, deasupra, fierbea mistuindu-se, când directorul, văzând-o, îi făcu semn cu mâna să se oprească. El se apropie, luă șuștarul, îl ridică, trase o înghițitură, apoi îl înapoie repede, făcînd o strămbătură din toată fața.

„Miroase laptele acesta!“ zise el cu scârbă.

Fata înlemnî, ridică șuștarul, mirosi și ea, dar nu simți nimic.

„Nu poate să aibă nimic, stăpâne, vasul a fost curat“, cuteză să zică servitoarea.

„Îți spun că miroase a ceva!“ se întărită Rodean. „E dela Păuna?“

— Dela!“ răspuse năcăjită fata.

„Pe Păuna să n'o mai mulgi! i s'a stricat laptele“ zise directorul și, scuipînd cu greață în laturi, începî să se plimbe din nou.

Eră destul de subțire îmbrăcat și se plimbă de mult acum în gerul neguros; el însă nu simțîa nici un frig, dimpotrivă, cu cât se lumină mai tare, îl treceau par'că tot mai mari călduri.

Notărășița Marina când intră în camera bărbatului și văzî că acesta lipsește îngheț

îndată de spaimă. Ea se gîndeă la o nenorocire. Alergă apoi prin camerele vecine, cercetă prin ganguri, când, de pe-o fereastră îl văzî plimbându-se prin curte. Abiă acum se mai liniști.

Doamna Marina, dela căderea „Arhanghelilor“ nu mai avî zi bună. Chiar schimbarea ce se putea vedeă de-o vreme încoace în Iosif Rodean pe ea nu o îmbucură, ci o înspăimîntă tot mai mult. Și erau destule ceasuri când Iosif părea așa de liniștit, așa de mulțumit, ca în vremile cele mai bune. Ea însă nu se mai putea însenina, fie că presimțirea de rău îi stătea statornică în suflet, fie că nu-și putea explică schimbarea bărbatului decât tot în rău. Ea nu putî niciodată să înțeleagă că Iosif zice cu mintea trează:

„Să trec peste asta, să trec mai iute și să m'apuc de lucru“.

Cum să s'apuce de lucru? Cu ce? Unde? Când vor fi ajuns la sapă de lemn de unde să mai ia bani să lucreze? Uneori își făcea iluzii, își zicea: „trebuie că are puși deoparte bani, aur, de care nu știe nimeni.“ Dar iluziile acestea cădeau numaidecât neputincioase: dac'ar fi avut bani bărbatul său n'ar fi încetat nici pe-o zi lucrările la „Arhanghelii“.

Nu putî să înțeleagă asemenea bucuria lui când cele două neveste veniră acasă dela soții lor. Cum s'a putut el bucură, când inima ei a fost înveninată de desnădejde? Credea el că va putea învinge toată nenorocirea, va face altă zestre fetelor? Se credea tot așa de tare ca înainte cu atâția ani, când a început lucrările la băi? Ea își făcea din nou iluzii și-și zicea: „are putere mare și ce-și pune în gînd duce la îndeplinire“. Dar, ca niște frunze arse de brumă așa cădeau de neputincioase iluziile acestea. Ea se uită la el și vedeă deosebirea prăpăstioasă între omul gras și greu de acum, între omul pornit pe povârnișul bătrînețelor și între neînduplecatul bărbat de atunci. Iosif eră acum de șasezeci de ani, când va mai face o avere?

Ceeace o puneă mai ales pe gînduri eră faptul, că Iosif, deși se arătă mai vesel, deși începuse să nu se sfiască de nimeni, îmbătrânise în lunile acestea cu ani de zile. Erău mai ales câteva crețe în colțul gurei lui pe cari niciodată nu le putea vedeă Marina fără ca să se cutremure de spaimă. Ea nu putea cetî în carte, dar din crețele acelea adânci cetea o adîncă desnădejde.

Și ea credea că voia bună de-acum a notarului nu-i firească, ci-i pricinuită de cea din urmă desnădejde. Oricât spuneă el în zilele din urmă că nu-i pasă de fel de ziua în care i se va vinde averea, el o pomeniă foarte des ziua asta, și Marina băgă de seamă

că-i tot mai distras, că nu mai auzia toate întrebările ce i se puneau, că rămânea de multe ori cu limba în mână, ori cu furculița, uitându-și să mănânce.

Și se pare că femeia, nenorocită și ea, simțise adevărul. Nădejdea lui Iosif Rodean în „Arhanghelii“ eră pricinuită de cea din urmă desnădejde. Pentru aceea tot ce zicea, însuflețit de nădejdea asta, o strângea de gât pe Marina. Eră o floare care nu crescuse din pământul cel bun, ci dintr'un putregai. Dar eră o floare adevărată, atâta numai că aveă o mireasmă ciudată. Speranța lui Iosif în strălucirea viitoare a „Arhanghelilor“ eră o speranță tot așa de adevărată, numai cât se născuse din desnădejde. Dar în sfârșit o astfel de speranță nu e deajuns oare pentru învingere, dacă e sprijinită de o voință neîndurată?

Astfel Marina gâcise că nădejdea lui Rodean izvoreă din desnădejdea cea din urmă, dar se înșelă crezând că veseliea lui e nefirească. Eră nefirească numai întru cât eră haina nădejdiilor sale, dar nu întru cât o simția însuși bărbatul.

Tot astfel și directorul nu se înșelă simțind cum se bucură de viitorul strălucit al „Arhanghelilor“, dar se înșelă părându-i că bucuria lui are baze reale. La bazele acestea el nici nu se gândia, se îngrozeă chiar de ele; și se îngrozeă fiindcă inconștiu simția poate că nu sunt. Căci dacă va rămânea sărac lipit cu ce va lucra? El însă la asta nu se gândea, ci eră fericit văzând planurile strălucitoare ale viitorului. Se mai poate iarăș că desnădejdea îi învârtoșă neînchipuit de tare puterea de voință, care-l ajută într'atâtea rânduri, și că el la adăpostul acestei voințe vedeă orice posibil.

Starea sufletească a directorului eră deci destul de ciudată. După impresia ce-o făcea vocea și înfățișarea lui asupra altora, asupra Marinei mai ales dar și asupra celor doi slugi, s'ar fi putut proroci ceva neobișnuit, foarte trist pentru directorul. Aceste două femei și sluga Niculae simțiau cum li se răcește inima de câteori îl vedeau ori îl auziau vorbind pe directorul. Pentru ei, hotărît, Iosif Rodean aveă ceva ciudat, ceva nou în voce și purtare. Dar după veseliea lui, după cuvintele hotărîte și cumpănite ce le spuneă de multe ori s'ar fi putut crede că omul acesta are să învingă odată.

Doamna Marina după ce-l văzû pe Iosif plimbându-se prin curte se mai liniști, însă trebui să-și adune toate puterile ca să se poată hotărî să facă ordine în casă. Îi părea că tot ce face de-acum, face în zadar. Învalișul ăsta de pat, de pildă, ar puteă rămânea și nepus, lavoarul ar puteă sta plin cu apă

fără să-l mai scoată afară. Și așa pe rând, ori pe ce puneă mâna, îi părea că o pune în zadar. Conștiința că azi vor veni domni streini și le vor vinde tot ce au, poate și casa, o îngenuchiă în toată clipa, eră o povară pe care, iată, n'o mai puteă purtă! Se lăsă des pe-un scaun și sta așa frântă. Apoi prin ochi îi treceau umbre mari de spaimă, ea își făcea cruce și zicea tare, să-și audă vocea: „Doamne nu mă lăsă!“ Se ridică, mai puneă câte ceva la loc, și iar ședeă.

Elenuța o află mai palidă și mai sfârșită, decât dacă s'ar fi sculat acum din sicriu.

„Doamne, mamă, cât ești de palidă“, zise fata neputându-și stăpâni lacrimile.

Marina începû să plângă, plângeă sguindu-se, părând că vrea să moară. Toate mângăerile Elenuței fură zadarnice. Mamă-sa plânse o lungă vreme, se boci ca la înmormântare, și abiă se puteau înțelege din gemătele ei câte-un cuvânt:

„Copiii mei!... Fetele mele!... Doamne-Doamne!“

Elenuța eră și ea foarte abătută. Cearcane mari de oboseală îi innegreau sub ochi. Groaza zilei de azi n'o lăsă nici pe ea să doarmă. Oricât își spusese că nu-i pasă de toată afacerea asta, monstrul ce se apropiă o înspăimântase și pe ea.

La dejun fură numai trei: directorul, Marina și Elenuța. Cele două surori încă nu se sculaseră, deși tocă de mult de liturghie.

Iosif Rodean mănca foarte liniștit și nu părû de fel distras ca în zilele trecute. Întrebă de Eugenia și Octavia, povestî de ceața ce se pusese de cu dimineață și, aprinzându-și țigara, se coborî iar în curte și începû să se plimbe din nou prin acelaș loc, părea că-l îndrăgise.

Vremea trecea chinuitor de greu pentru cele două femei. În fiecare clipă priveau ceasul.

Pe la zece directorul veni iar în casă și zise cu aceeaș liniște:

„Pe vremea asta la oraș vor fi isprăvit“, apoi, fără să mai aștepte vr'un răspuns, coborî iar în curte și se plimbă până ce auzi poarta cârțând în țâțânile neunse, și în curte intră sania cu Ghiță și cu doctorul Vraciu.

Iosif Rodean gândi întâi că-s slujbașii însărcinați cu vânzarea și un adânc suspin de ușurare îi scăpă din piept. Dar când își recunoscû feciorul și ginerele, el nu fû de fel bucuros, și numai forțându-se putû să se apropie de ei.

Cei doi, după ce-i strânseră mâna, îi spusera în scurte cuvinte cum s'a isprăvit cu licitarea la oraș. Îi povestiră în curte și urcând scările.

„Bine-bine!“ făcu nemulțumit Rodean, nu pentru că ar fi înțeles ceva din ce auzia, ci pentru că nu-i plăcea că-i venira pe cap oamenii aceștia.

Marina cât ce-i văzu izbucni într'un plâns sfâșietor. Dar nu plânse mult căci directorul îi strigă îndată, cu o voce înfiorătoare:

„Ce plângi? N'ai de ce plânge, femeie nebună ce ești!“ El se sculă și trecu într-o cameră vecină.

Marina se stăpâneă cu mare silă. În fiecare clipă plânsul voia să izbucnească din nou.

După ce se mai liniști, încurajată puțin de prezența celor doi bărbați, Ghiță începă să-i spună și ei, mai cu deamănuntul ce se petrecuse în oraș.

Elenuța când îl văzu pe Ghiță se simți liniștită, aproape fericită. Ei îi părea că dacă a venit odată frate-său și rămâne aici nu se poate întâmpla nici o nenorocire. Încă povesteă Ghiță când apărură și cele două surori, veștede, înspăimântate, îmbătrânite. Ghiță eră aproape să nu le mai cunoască. Ele încă nu durmiseră peste noapte, nu ațipiră nici dimineața, dar nu cutezau să se scoale. Se temeau să se miște din pat. Acum, recunoscând vocea fratelui și a cumnatului prinseră și ele puțină inimă și se iviră.

Inginerul Gheorghe Rodean știu delă un membru din direcțiunea celor două bănci tot ce-l așteptă pe tatăl său. Îl rugase într'o epistolă și membrul acela îi dădu toate deslușirile de lipsă. El știă, deci, că situația tatălui său e desnădăjduită. Se puse numai decât în corespondență cu doctorul Vraciu și se hotărîră ca în ziua de 25 Faur să fie amândoi la licitare, din cât vor puteă să urce prețurile, iar casa din Văleni să o cumpere ei cu ori și ce jertfe.

Acum ei vedeau că femeile-s destul de înspăimântate, nu le dădură deci nici o deslușire cu privire la mărimea datoriilor. Doctorul Vraciu le spuse numai atâta:

„Nu va fi așa de rău pe cât se crede! În urmă nu sunteți singure, aici suntem și noi. O să mai fie încă bine.

— Și nu suntem numai noi, adause Ghiță c'o voce foarte serioasă, cu noi n'ar fi mare sprijin. Dar aici e Dumnezeu. Pe cei cari vreau să trăiască cu adevărat, Dumnezeu nu-i părăsește niciodată!“

Tăcu un răstimp, tăcere grea se puse în jurul său, numai respirările, adânci sau pripite, se auziau. Ghiță zise iar:

„Ce folos de atâta avuție, dacă nime n'a știut ce-i liniștea adevărată în casa asta? Să-mi spui dumneata, mamă: a fost o mare fericire vieața care ai avut-o până acum? Nu va fi cu mult mai bine dacă grijile cele

multe se vor împuțina? Căci, în sfârșit, ca să trăim nu ne trebuie decât o bucată de pâne, și o bucată de pâne o are și cel din urmă cerșitor. Și tot ce-i peste această bucată de pâne n'are un preț așa de mare ca, pierzându-l, să fim desnădăjduți. În urmă și așa, ori vrem ori ba, avem să pierdem totul. Dincolo de moarte nu ducem nimic, decât suflelele noastre.“

Un lung oftat scăpă din pieptul Marinei. „Vai, dar eu nu mă gândesc la mine“, suspină ea apoi și ochii i se umplură de lacrimi.

„Știu, continuă cu vocea scăzută Ghiță, te gândești la fete și te gândești la tata. Dar surorile sunt încă destul de tinere ca să-și poată afla în vieață o țintă pentru care să lupte și să trăiască. Vorbesc de Eugenia și de Octavia, pentru că Elenuța nu mai are lipsă de nimic.“

Elenuța se roși, își plecă capul, cele două surori nu se putură răbdă să nu-și arunce priviri pline de înțeles, mama începă:

„Elenuța...“

— Da, o întrerupse repede Ghiță, Elenuța se va mărită după clericul Vasile Murășanu. El își și are parohia.“ Apoi, întorcându-se spre cele două surori, continuă: „E rău destul că voi și acum vă mai puteți miră, și mai puteți disprețul o astfel de căsătorie, după ceeace ați pățimit. E rău destul că tata, atunci, s'a purtat așa de rău cu acest brav tânăr. Deci, de Elenuța să nu mai porți dumneata nici o grije. E cu mult mai prețios un tânăr ca Vasile decât o mie de advocați ca Albescu și Târnavean, cari îndată ce simt că nu mai este avere, cearcă să se scape de nevestele lor. Aceștia nu sunt oameni în cari să te poți încrede vreodată.“

Doctorul Vraciu începă să spună noutăți de pe-acasă, dar repede la masă nu mai rămaseră decât Marina și cei doi bărbați. Elenuța se duse să guste pe-o clipă în tăcere fericirea de care-i vorbi Ghiță, iar cele două surori se ascunseră iarăș în camera lor, pentru că le veneă să sgârie și să țipe.

Doctorul povesteă mereu, cercă să-i aducă un surâs pe buzele Marinei; amândoi bărbații o priveau cu adâncă suferință. Deodată Marina întorcându-se spre Ghiță îl întrebă:

„Și stăm chiar așa de rău?”

— Mai rău nu se poate, dar îți spun că nu-i de desperat. Casele o să le cumpărăm eu și cu doctorul.

— Casele? Cari case?“ întrebă uimită Marina.

„Trebuie să știți că se va vinde tot ce aveți, și datoriile nu se acopăr. A fost o nebulie ce-a făcut tata, dar acum înzadar ne-am da cu capul de păreți. Apoi dumneavoastră

aveți noroc că nu sunteți singuri. II aveți pe doctorul, mă aveți pe mine și în curând îl veți avea și pe Vasile Murășanu preotul din Teleguța. Casele vă rămân. Le cumpăr eu și cu doctorul. Pe urmă Eugenia și Octavia pot veni la mine...

— Ori la noi“, întrerupse doctorul.

„Și chiar și dumneavoastră. O să putem trăi încă în pace, nu-i de desperat“, sfârși Ghiță.

Dar Marina nu mai răspunse. Se ridică, coborî în bucătărie, și repede înfiripă ceva de mâncare. Prânz nici nu mai putea fi, căci erau trecute ceasurile două după amiazi.

Iosif Rodean veni și el la mâncare. Părea și acum foarte liniștit.

„Ei, v'ați gătat poveștile? Ați isprăvit cu plânsul?“ întrebă el, apoi neputându-și stăpâni o întrebare care-l munciă mereu îi întrebă:

„Dar voi cum ați ajuns chiar azi aici?“

— Ne-am informat, tată, zise Ghiță, și am crezut că poate n'ar fi rău să venim și noi.

— Ba ați făcut foarte rău c'ați venit. Foarte rău ați făcut!“ zise tatăl, și un nor greu îi întunecă fruntea. Cei doi nu aflară cu cale să-i spună mai amănunțit ce se va întâmpla, deși Ghiță era convins că tatăl său nu s'a interesat de fel de toată afacerea.

Cu puțin înainte de trei oamenii legii sosiră, intrară în curtea notarului, cu o ceată întreagă de băieși după ei. Nu peste mult ograda directorului era aproape a treia parte plină cu lume. Veni toată mulțimea curioșilor și, mergând în urma oamenilor legii, nime nu se temeă să intre în curtea lui Iosif Rodean. Băieșii erau în port de sărbătoare, cu mânecările albe, cu cismele lăcuite, cu pălăriuțele negre, moi, pe cari le încunjurau de câte trei ori pui subțiri de șerpi aurii. Ei povesteau agitați, se aplecau unul spre altul, pe alocuri câte cinci, mai mulți chiar, se sfătuiau pentru cea din urmă oară. Toți se îmbulziau, întinzându-și capetele spre punctul unde erau oamenii legii și primarul substituit Pruncul.

Soarele încă nu scăpătase după munții înalți și, în curte, era o lumină vie.

Sus în casă era tăcere de mormânt. Iosif Rodean se retrăsese de cu bună vreme în camera cea mai depărtată. El nu voiă să audă, nu voiă să vadă nimic. Le spusese chiar, c'o voce seacă, și lui Ghiță și lui Vraciu:

„Vreau să trec cât mai în grabă peste prostia asta și să m'apuc de lucru.“

Lui îi păru că spune un adevăr care nu mai poate fi discutat, pe care, acum, ar trebui să-l știe toată lumea. Dar cei doi bărbați îl priviră cu teamă, schimbară fețe și se coborîră în curte. Marina și fetele erau astrânse în jurul unei mese.

Cât ce se coborîră, cât ce ajunseră cei doi lângă oamenii legii începă licitarea. Un murmur surd de uimire trecu prin șirurile băieșilor când auziră că se vinde casa, casa directorului dela „Arhanghelii“. Unii scuipară cu scârbă în laturi, ca și când ar fi vrut să-și arete convingerea lor, că în felul acesta întreaga vieață e o prostie! Dacă directorului dela „Arhanghelii“ i se vinde casa, atunci toată vieața e mare prostie!

Pruncul făcu cel dintâiu ofertă, dar Ghiță îl bătă, ș'a doua, ș'a treia oară. Dintre cei de față nime altul nu mai făcu oferte. Pruncul simți numai decât că casa nu vor lăsa-o din mână, se hotărî deci să-i urce mereu prețul, cel puțin să simtă Ghiță și cu doctorul ce cumpără. Oferi până la opt mii cinci sute. Aici Ghiță se oprî, se gândi serios dacă se plătește să deie atâția bani pe-o casă, care adevărat că într'un oraș ar fi fost vrednică și de cinci ori atâta, dar din care la sat nu mai putea să scoată niciodată banii ăștia. El șopti ceva și cu doctorul Vraciu. Apoi lăsă pe slujbaș să strâge:

„Opt mii cinci sute... întâia oară.“

— Opt mii cinci sute... a doua oară.“ Aici Pruncul începă să schimbe la fețe; se temeă să nu-i rămână lui.

„Opt mii cinci sute și unul“, zise acum Ghiță.

Așteptarea asta avu efect. Pruncul nu mai făcu nici un ofertă și casa rămase lui Ghiță.

Un suspin de ușurare trecu prin mulțime. Nime n'ar fi dorit să ajungă în mâna lui Pruncul casa asta frumoasă, și cei mai mulți îl huleau că și intrase în licitare. Dar nu avură multă vreme de vorbit, căci îndată se începă licitarea „pietrii aurifere dela piue laolaltă cu zece părți dela baia „Arhanghelii“. Băieșii se mlără că aceste două sunt puse laolaltă; nime nu se așteptă la așa ceva. Cei cari se sfătuiră încă de dimineața să se întovărășească și așa să liciteze, rămaseră pe-o clipă uluiți, dar repede se reculeseră, din câteva șoapte se înțeleseră și erau gata de-a oferă.

Prețul strigării fu zece mii de zloți. Pruncul dădu numai decât suta peste mie, dar, spre marea lui mirare, se află în față deodată cu șapte oferenți. Sutele se ridicau din minut în minut. Doctorul voi să ofere și el, dar văzu că deocamdată e de prisos. Se strecură deci prin mulțimea mereu agitată și, urcând scările, intră în casă.

În vremea asta jos în curte agitația creștea din ce în ce. Cei opt băieși urcau vertiginos prețul, ajunseră la treisprezece — la cinci-sprezece mii.

Doctorul intrând în casă păru foarte vesel de felul cum se suie prețul băii și al pietrii;

speră astfel că aproape se vor putea acoperi datoriile. Le și spuse această convingere femeilor, dar ele nu părură de fel impresionate. Mereu agitat intră în camera unde era Iosif Rodean și-i spuse și lui vestea cea îmbucurătoare. Directorul, când intră Vraciu, era liniștit dar fața lui nu mai avea nici o culoare și ochii lui erau măriți peste măsură. Însă când îi spuse vestea, el sări ca mușcat de șarpe și-l întrebă, cu vocea înfiorătoare, bătându-l în spaima morții pe ginere:

„Ce spui? „Arhanghelii“? Ai zis „Arhanghelii“?”

— Da, cu piatra laolaltă o să meargă scump. Imi pare că-i va plăti scump Pruncul.

— Ce? Pruncul? „Arhanghelii“? răgni din nou directorul c'un glas care nu mai era omenesc. Doctorul ar fi voit să fugă, să scape: Rodean era înspăimântător. Dar înlemnise de spaimă. Nici un pas nu putu face. Ar fi fost și înzadar, căci în clipa următoare Iosif Rodean începui să râdă cu hohote, alergă la perete, luă pușca, râzând mereu de părea că vrea

să răstoarne păreții și strigând: „N'am eu aur? Cine-a zis că n'am aur? Am și gloanțe de aur“ și iar râdea. În câteva clipe fu la fereastra care da spre curte, o deschise și răsul lui turbat năvăli în curte. O liniște de moarte se făcu, o clipă ca un veac, apoi vocea înspăimântătoare a directorului se auzi, în vreme ce își puse pușca la ochiu trăgând cocoșul al cărui țăcănit se auzi: „N'am aur? Cine zice că n'am aur? Eu am și gloanțe de aur“.

O strașină de brațe se ridicară înaintea ochilor, pușca bubui, în aceeași clipă din obrazul lui Pruncul țîșni sângele, el căzu într'un cot; dar de jos, tot mai avu putere să strige:

„Douăzeci de mii!“

Cuvintele lui fură cele din urmă clare ce se mai auziră în curtea directorului. Nime nu mai avu chef de licitare și omul legii însemnă piatra și zece părți din „Arhanghelii“, pe numele lui Gheorghe Pruncul.

Pe Iosif Rodean abiă-l putură lega opt bărbați voinici. Devenise furios.

(Va urmă).

Cronici.

Literatură.

Sălbătăcie decadentă.

Un prietin din România ne trimite acest articol al d-lui Emil Isac. Îl publicăm, ca o dovadă înspăimântătoare a sălbătăciei de care e capabil un decadent fără talent. Cât a fost Chendi în viață, decadentul n'a îndrăznit nici să crâșnească. Acum vine și-i batjocorește memoria scumpă nouă tuturor. Ce suflete lașe și josnice sunt decadențiiăștia! Și ce inconștientă anarhică dovedese directorul pamfletului „Facla“, când publică asemenea grosolăniile bestiale. Se vede că „Facla“ e un azil de oameni iresponsabili.

Cetiți articolul și compătimiți pe dușmanii postumi ai temutului și regretatului critic.

Ilarie Chendi.

Ecou întârziat.

Chendi doarme pentru totdeauna.

Condeii lui — ciomagul acesta subțire — este lăsat în seama epigonilor: Lovinești... Spiritul decepționist, temperamentul combativ, iscusința fraseologiei lui Chendi — vor fi toate uitate... Și din toată activitatea marelui polemist va rămâne doar numai un nume cules cu cursiv în cartea literaturii românești.

Ecou întârziat...

Când leul a fost greu rănit — n'am vrut să râd de falca lui știrbă — de măselele căzute, de ghiarele nepuțințioase, dar acuma, când leul este mort, simt că leul

a fost de carton — în panorama demagogiei naționale care a făcut apostol din Iorga, poet din Goga, prozator din Agârbiceanu, Sandu-Aldea, pictor din Smighelschi, leul acesta de carton, a figurat ca să sperie pe filistinii — și înzadar caut în urma loviturilor masive — ale labelor împărătești cadavre literare... Leul este mort, nu pentru că nu a fost leu — ci pentru că a fost de carton.

Ilarie Chendi. Scriind acest nume — care de-atâtea ori mă făcea să zâmbesc — scriind acest nume, simt durere... Mă gândesc cu durere — că timp de zece ani, aroganța inculturei, tupeul extraordinar de cutezător, lipsa de intelectualitate s'a comprimat într'un nume, care, tipărit la coadele foiletoanelor, săvârșia munca unui măcelar literar... Timp de zece ani numele acesta a fost tribuna liberă a așa zisei „conștiințe naționale“ — și loviturile ciobănești ale acestui luptător din cercul naționalist au fost magnetetele intelectualității românești.

Făr' de vederi europene — făr' de calități intelectuale superioare, făr' de suflet de artist... Ilarie Chendi a izbutit timp de zece ani să fie un Ximenes al literaturii românești, gata să arunce pe rug pe oricare artist, care nu s'a lăsat disciplinat de insuficiența culturală a domnului Iorga — timp de zece ani, Ilarie Chendi a fost în stare să improaște cu noroiu în fața fiecărui artist, care nu cântă de pipa lui moș Toader, care nu adoră baliga, opincile, părul cărunt al popii Irimie și alte utensilii poetice, din care fierb și astăzi corbele lor inconsumabile poezii naționaliști. Timp de

zece ani, Ilarie Chendi a fost insinuator — adesea calomniator și linguşitor afemeiat — timp de zece ani, Ilarie Chendi a putut să susțină cu energie supraomenească lupta pentru tradiționalism — lupta în contra progresului psihicului românesc...

Răsfoiți „Tribuna“ veche, „Sămănătorul“, „Vieța literară“, „Țara noastră“ — de zece ani încoace — și veți ceti „execuțiile“ radicale ce le făcea Chendi — truc-urile, jeu d'esprit-urile, bon-mot-urile naive, care amuzau publicul cetitor... Și veți vedea, că timp de zece ani, Ilarie Chendi a fost în plină vigoare de-a brutaliza sentimentele rafinate, de-a molipsi credința cu trivialități ascunse în câteva cuvinte cu spirit spuse — veți vedea, că timp de zece ani Ilarie Chendi a fost o stavilă a progresului nostru literar — o stavilă legalizată prin intoleranța patriotică și prin naționalismul ridicol al d-lui Iorga.

*

Și după zece ani, când efectul muncii lui Chendi ar trebui să se vadă — tragedia adevărată a acestui mare clevețitor începe abia acuma... Toată opera critică a lui este uitată — dar cu opera aceasta moare însuși sistemul.

Sistemul iorgaist, de-a batjocori, de-a ponegri, de-a mistifica pentru efecte efemere — sistemul acesta începe să dispară din literatura română. „Sămănătorul“ a ajuns în podul librăriilor — și cuvintele sămănate de iorgaism produc ilaritate generală — astăzi, dacă ar trăi Ilarie Chendi, loviturile sale ar fi de prisos și de tolba odinioară temută a poporanismului nu se mai teme nici cel mai mucalit modernist... „Iorgaismul literar“ care a făcut din Chendi critic, din Goga poet etc., astăzi trece prin discernământul serios — al societății noastre — și mahalagisme, țeranismele puturoase care odinioară se numeau literatură, astăzi nu mai au intrare în coloanele primitoare ale revistelor literare căci conștiința națională, la care făcea de atâtea ori apel Ilarie Chendi, se sbate în agonie... Versurile stereotipe, anoste, ciurmuitoare de banale ale d-lui Goga nu se mai ceteșc — și înzadar sunt toate sforțările — de-a „lansa în public“ romanele somnoroase ale lui Agârbiceanu — publicul nu mai cetește suferințele lui Moș Toader, chiuiturile demagogice ale țărănismului — publicul nu mai ia în serios pe d-l Iorga, care cu toate blufurile sale n'a devenit un Wilhelm Tell al Românilor, ci numai un Nicolae Iorga...

Căci vremea — vremea este femeia necredincioasă, care înșală pe acel ce crede în ea — și prea mult s'au încrezut naționaliștii în învingerile lor de panoramă... domnul Iorga, pornind „Sămănătorul“ a crezut că „curentul“ d-sale va supraviețui „modei“ — și iată... „moda“ supraviețuește „curentul“ d-sale — „Sămănătorul“ zace în nenumărate mii de volume în podurile librăriilor — și doctorii acestui curent: Chendi, Bogdan-Duică etc., sunt morți înainte de-a fi putut trăi.

Este tristă tragedia aceasta — când nu numai artistul moare ein om ci și arta lui se spulberă în vânt, când din toată activitatea gălăgioasă a unui om nu rămâne decât un nume çules cu cursiv,

Societatea, cultura, intelectualitatea română desigur că nu deplânge dispariția sistemului, cu care-și purtă luptele Ilarie Chendi — cum nu cred că și-ar aduce aminte cu bucurie cineva de Ximenes, Cesare Borgie, Napoleon ori Petru cel Mare...

Eră o vreme, când în împărăția literelor românești își trăia vieța de orgie huliganismul... când în „numele“ artei se gătuiau opere frumoase, când în numele conștiinței naționale se surgiuneau din templul culturii celei mai luminoase figuri ale intelectualității române... Pe vremea aceasta, li eră îngăduit lui Ilarie Chendi, ca într'o oră de elan patriotic să arunce săgeata veninoasă chiar și în trupul curat al unui Caragiale — și tot pe vremea aceasta domnului Nicolae Iorga îi eră îngăduit să aducă pe arenă „marile d-sale talente“ ca: Sandu-Aldea, Goga, Vâlsan, A. Mândru, I. Ciocărlan etc.

Din „marile talente“ ale d-lui Iorga — din tot iorgaismul n'a rămas decât o decepție generală, ca după o beție imorală — curentul așazis „naționalist“, care a făcut mare pe Ilarie Chendi, astăzi nu mai trăește decât în inima unor băieți înflăcărați de fraze goale... de ce să deplâng prin urmare — eu, artistul nou — pe acel ce duce un epilog al întunecimei, care a fost un ultim adio al sentimentalismului național?

De ce să deplâng o tristă eră a literaturii românești — în care demagogia și lipsa de cultură erau atotputernice?... De ce să deplâng polițatismul, patriotismul speculant al lui Ilarie Chendi — care n'a întregit cu nimic cultura noastră specifică? Ar fi un semn de lașitate — dacă n'aș cuteză să-mi arăt bucuria, că nu regret dispariția sistemului iorgaist în literatură, reprezentat cu atâta vervă și talent de un suflet naiv, cum eră Ilarie Chendi... A murit căci a trebuit să moară — cum răul curge căci trebuie să curgă — și înzadar a vrut să oprească d-l Iorga izbucnirea sentimentelor adevărate ale poeziei românești — lacrimile d-sale vărsate atât de des, nu ne mai trebuiesc, căci nu conțin... sare attică.

Bietul Chendi.

Domnul Iorga ar putea să-i ridice o statuie din „Sămănătoarele“ vechi aflătoare în podurile librăriilor. Ar fi o statuie înaltă cât turnul Eiffel.

Emil Isac.

Istorie.

Sașii și Români.

Azi a apărut în Sibiiu răspunsul voluminos la atacurile unui istoric sas, îndreptate împotriva drepturilor Românilor de pe pământul crăesc. Este neîndoelnic, că lucrarea d-lui arhivar al universității sășești G. Müller — așa se chiamă autorul — intitulată „Starea primordială de drept a Românilor pe pământul crăesc“, care aveă să fie retorta de estropiare a unor străvechi drepturi de-ale noastre, și-a primit cel mai energic răspuns, scris cu placiditatea

omului de știință, din condeiele cunoscuților noștri istorici ardeleni. Răspunsul acesta nu-i o diatribă garnisită cu explozii de spirit, nici un atac violent al infirmităților atât de multiple ale d-lui arhivar, poate cum s'ar fi așteptat de pildă, ci o operă remarcabilă, sprijinită pe un puternic aparat științific, și pe a cărei copertă largă se cetesc numele următoare: Arhim. Dr. H. Pușcariu, Dr. I. Lupaș, Ioan de Preda, Dr. L. Borcia, Dr. I. Matei și Dr. Silviu Dragomir. Faptul acesta ne servește de garanție pentru coeziunea conținutului ei. Sașii ne-au simțit de multă vreme puterea erozivă, încercând întotdeauna, ca împotriva ori și căror tendințe juste de expansiune, să aplice cu iscusință surdina pervertirii celor mai elementare adevăruri. Compatrioții sași și-au luat de multiori ca problemă, cu o asiduitate chinuitoare, disputarea nizuințelor noastre de redeșteptare pe toate terenele. Avem nenorocul să-i surprindem așa de adeseori, pe nepregătite, în situații echivoce, când este vorba de revendicări de drepturi, încât dacă am fi mai irascibili, ar trebui să le plătim atacurile cu o monetă mai puțin strălucitoare, decât le-o facem. Sunt prea cunoscute nizuințele lor de-a paraliza complexul manifestațiunilor românești, fie pe teren economic sau cultural, decât să insist mai pe larg asupra lor...

Făcând o reprivire critică asupra exhibițiunilor d-lui Müller, făcute cu scopul de-a reduce la minimum posibil drepturile istorice ale Românilor de pe pământul crăesc, nu ne va cuprinde nici decum mirarea, că între aceste două popoare, cari au muncit atâtea veacuri împreună pe aceeași brazdă, nu s'a încheșat până azi nici o legătură sufletească.

Părăsindu-și patria lor străveche, unde ani de-a rândul au îndurat chinurile cumplite ale foametei precum se exprimă însuși Dr. G. A. Schuller, Sașii au găsit în fine adăpost în patria noastră. Regii maghiari au primit bucuros pe acești „oaspeți“, cari luaseră lumea în cap, spre a-și câștiga un codru de pâine. Pe lângă „lipsa lor materială“ (vezi „Archiv des Vereins für siebenbürg. Landeskunde N. F. XXXIX“, p. 49), ei aduceau însă și elementele unei culturi, pe care au știut-o păstră și desvoltă, cu multă sagacitate, și din care — recunoaștem — am împrumutat și noi multe. Noi oaspeți, aceasta trebuie s'o concedă și d-l Müller — au găsit aici nu numai niște „oarde nomade de Valahi“ (vezi „Archiv des Vereins für sieb. Landeskunde XXXIX“), ci un popor românesc, care își avea obiceiurile, pământul și proprietatea sa, și era stăpân peste păduri întinse! Oaspeții au luat în primire gratuit cele mai roditoare văi ale Ardealului, și-au câștigat licența de-a procedă și la intrarea în pădurile Românilor. Poate că în momentul acela va fi încolțit cea dintâi sămânță de dușmănie, în sufletul nostru, față de invidioșii noi veniți. Această dușmănie a fost alimentată mai departe în cursul timpului printr'un lanț întreg de samavolnicii și exacțiuni săvârșite de Sași. Ne-au restrâns drepturile de proprietate, au făurit pentru noi legi și statute draconice (vezi „Geschichte der Siebenb. Sachsen“ von G. D. Teutsch, II. Aufl., II. Bd., p. 44—45), ne au despoiat, rând pe

rând, de toate drepturile cari le aveam, deși se știe că fără de brațul muncitor al Românilor nici Sașii nu ar fi putut să-și creieze starea bună materială, de care se bucură ei astăzi. Pe funcționarii lor înalți îi plăteau în cea mai mare parte Români, iar într'o epocă oarecare de tristă amintire contribuiau chiar și la leafa preotului și rectorului sășesc, dând „gloabă“ banul nostru muncit, pentru promovarea culturii unui popor, care nici măcar drepturile elementare și omenești nu ni le-a recunoscut niciodată. Nu este acesta însă punctul inhibitiv al unei acțiuni jignitoare. Cu sudoarea și munca Românilor și-au clădit Sașii orașele lor, fără ca în schimb să ne fi dat vreodată altceva ca răsplată, decât disprețul lor... Cercetările mai nouă, ce se fac prin arhive, și istoricii imparțiali confirmă pe deplin punctul nostru de vedere. Mai ales în veacul al XVIII, tendințele Sașilor de-a reduce importanța Românilor n'au cunoscut nici o margine. De atunci s'a schimbat în ochii lor „numărul“ nostru într'o adevărată primejdie, și de atunci s'au silit din răsuputeri să ne înfrângă. Eră însă prea târziu. Procesul purtat de Români din Șcheii Brașovului împotriva Sașilor, apoi lupta frumoasă a țărănilor români din Rășinari și din cele două scaune filiale, precum și împotrivirea Românilor din Valea-Rodnei și din alte multe sate, în fața abuzurilor și ilegalităților sășesti, ne dovedesc limpede că și Români recunoscără primejdia, și căutară să se apere.

De câte ori vorbesc Sașii despre noi, nu uită niciodată să ne aducă aminte de împrejurarea, că Români de pe pământul crăesc sunt atât sub raport material cât și cultural mai progresați decât frații lor din alte părți ale Ardealului. Aceasta ni-o spun ca un reproș, pentru ostilitatea și atitudinea agresivă, ce-o manifestăm uneori față de ei.

În împrejurările actuale însă, dacă Români nu ar întâmpină la Sași anumite porniri dușmănoase, ce se arată pe toate terenele vieții publice, noi, desigur, că am trăi cu ei în cea mai perfectă armonie! Vechea dușmănie dintre noi a trecut deja în împărăția amintirilor istorice, unde am închis și pecetluit toate asupririle, năcazurile și suferințele din trecut.

Cât privește obiecțiunea, ce ni se face cu privire la situația materială și culturală a Românilor de pe pământul crăesc, trebuie să răspundem, că pentru aceasta nu avem nici un motiv să mulțumim Sașilor. Singură munca și hărnicia Românilor de pe pământul crăesc i-a făcut să-și creieze o situație materială înfloritoare, chiar și în ciuda Sașilor, cari puneau piedeci în calea desvoltării noastre. Un scriitor maghiar luminat, cu numele Hetény (la Acsády I. „A magyar jobbágyság története“, p. 478), scriă în veacul trecut următoarele: „Dacă vreun călător se uită peste pământul crăesc, îl surprind mai întâi comunele sășesti, cari mărturisesc despre o stare bună; pe urmă vede satele mizerabile și sărăcia stridentă a comunelor românești de-aici. Pământul crăesc, liber, nu mai corăspunde numelui său glorios, ci încât îi privește pe Sași, e pământ domnesc, iar pentru Români e un pământ de servi.“ Așa eră înainte de mijirca

zorilor libertății pentru toate popoarele. De atunci ne-am ridicat și noi, dar fără de sprijinul nimănui, numai prin forțele proprii!

Cultura și civilizația sunt o fântână comună, întocmai ca și razele soarelui, cari pe toți îi luminează, și pe cari nu le poți ascunde dinaintea ochilor omenești. Astfel, nici Sașii nu și-au putut ascunde cultura și civilizația lor dinaintea noastră. Trăind împreună, am profitat și noi ceva dela ei, împrumutând firește într-o anumită măsură elementele vastei culturi germane. Pentru aceasta însă, Sașii nu-și pot atribui nici un merit, decât doar acela, cu totul întâmplător, că fac parte dintr'un popor puternic și foarte civilizată, și că soarta i-a așezat aici, ca să trăiască alături de noi. În mod activ însă, ei n'au promovat niciodată interesele culturii noastre, ci dimpotrivă s'au silit totdeauna să ne stânjenească și să ne oprească în dezvoltarea noastră naturală. Așa de exemplu la petiția episcopilor Lemenyi și Moga, un ziar săsesc afirmă, clar și sincer, că „Sașii trebuie să protesteze împotriva Românilor, cari voesc a rămâne Români, păzind interese străine; căci Românii ar sta în calea culturii, a omenității și a moralității; apoi nici că e bine să fie doi bucătari la o vatră”. (Vezi „Transilvania” pe 1899, pag. 128).

Aceasta a fost în fine mentalitatea lor în timpurile trecute. De sine se înțelege, că noi nu putem cere unui popor așa de puțin numeros, și pus în fața primejdiei de-a fi înghițit de Români, să ne sprijinească cultura și aspirațiile noastre! În vremurile trecute eră însă cu totul altfel. Atunci, Sașii erau puternicii zilei, iar noi jucam rolul umil al lui Cenușcă... Tot ce ceream, eră numai restituirea drepturilor noastre, cari ni s'au luat, călcându-se în picioare și legile și obiceiurile țării. Ei însă nu ne-au cedat nimic de bună voie. Iosif II, care a judecat drept și omenește, e zurgăvit de ei ca un tiran, și nimeni nu s'a bucurat mai mult decât Sașii de moartea prea timpurie al acestui adevărat prieten al poporului.

Era constituțională le-a adus însă un șir întreg de decepții. Le-a dărâmat forturile vechi ale implacabilului lor exclusivism național și le-a deschis pentru viitor o perspectivă nu prea luminoasă. De aceea ei se îndreaptă adeseori spre trecut, la care se uită de pe acelaș piedestal ca și străbunii lor din veacul XVII și XVIII.

Cât privește această carte remarcabilă, ea constă din trei părți, având în frunte o prefață scrisă de venerabilul arhimandrit Dr. Ilarion Pușcariu, care și de astădată n'a pregetat a prinde condeiul în mână, cu vechea sa iscusință și competență, când este vorba de recăștigarea drepturilor noastre românești. Ar trebui să reproduc pasagi întregi din frumoasa predoslovie, pentru ca cetitorul imparțial să-și facă o idee exactă despre valoarea ei! Partea întâi cuprinde apoi un vast studiu de critică istorică, datorit cercetărilor minuțioase ale profesorului Dr. Silviu Dragomir. D-sa dispută punct de punct, cu o dialectică vie, tezele d-lui Georg Müller, sprijinindu-și întotdeauna afirmațiile pe mărturiile istorice trecute în parte cu vederea, sau eliminate intenționat de autorul sas. Aparatul științific al d-lui Müller este

în general de multeori defectuos, și mai cu seamă atunci când interpretează documentele, prin cari se înzestrează și Românii cu o seamă de drepturi. D-l Dragomir a rezolvit frumos problema ce i s'a încredințat, scoțând în relief cu multă claritate aserțiunile eronate ale istoricului sas. Pe lângă aceste calități amintite, lucrarea tânărului profesor se impune și prin faptul, că aruncă o lumină nouă asupra câtorva părți umbroase din istoria dreptului românesc. Lămuririle, ce ni le dă d-sa asupra „cincizecimii” precum și „dijmelor” plătite de Români, cad în categoria cercetărilor celor mai interesante, ce s'au făcut în istoriografia noastră mai nouă, din Ardeal. Metoda strict științifică pe care a observat-o d-sa, și mai cu seamă erudiția depusă la examinarea celor mai minuțioase chestiuni, ne dau îndreptățirea să credem, că dânsul ne va da în fine și acea lucrare, prin care va stabili definitiv măsura de judecată a situației Românilor de pe pământul crăesc.

În partea a doua se reproduc două memorii înaintate de „scaunele filiale” Tâlmăci și Săliște către dieta țării și către ministrul de justiție, drept mărturii ale luptelor noastre din trecut. În multe părți, ele își păstrează și astăzi încă nota lor de actualitate, tradând priceperea și pătrunderea autorilor, cari au făcut parte din șirul generației distinse a bătrânilor noștri, și cari au fost I. cav. de Pușcariu și avocatul Dr. Ioan Borcea.

În partea a treia se publică câteva documente scoase din arhiva curții din Viena, importante mai ales prin împrejurarea, că ne păstrează până astăzi felul de-a judeca al consilierilor înalți de odinioară, când eră vorba de procese între Sași și Români.

Credem că această carte trebuie să fie studiată de toți aceia, cari se interesează de luptele noastre politice naționale. Cartea interesează în special pe Românii de pe fostul pământ crăesc, cărora le-o recomandăm cu toată căldura.

Dr. I. B.

Științe.

Progrese în cinematografie.

Francisc Uchatius este numele celui general din artileria austriacă, din al cărui creier s'au desprins în veacul trecut atâtea invenții, între altele și aliagiul tunurilor folosite odinioară. O natură de inventator foarte ciudată, care — zice-se — se jucă cu iscodirile și care după ce își creiase un renume și-a curmat însuș firul vieții la vârsta de 70 de ani. Din puterea de combinație a acestui soldat s'a născut între altele și cinematograful, în mijlocul unei lumi însă, cu care nu se potrivea, fiindcă nu eră indeajuns pregătită. Fătul născut înainte de vreme a ajuns mai la urmă pe mâna unui scamator așteptând răbdurii sosirea vremii de astăzi, a unei lumi înțelegătoare, în fața căreia să-și desfășoare rolul important. Mărimea neglijabilă, ce fusese la început, astăzi e reclamată

de gustul publicului mare pe deoparte, pe de altă parte străbate ca ceva indispensabil în toate științele, contribuind cu partea leului la progresele ce le înregistrează acestea și le vor înregistra. Nimeni n'ar fi crezut la început în însemnătatea acestei nevinovate iluzii optice și nimeni nu întrezărea perspectivele, ce avea să le deschidă unei generații viitoare.

Adevărat că pentru dramele de senzație, cari alcătuiesc punctul de forță și de atracție al oricărui „Chino“ de astăzi, n'ar fi fost nevoie să se depună atâtea silinți, căci judecat sub acest raport cinematograful păcătuiește amar. Viitorul adevărat al cinematografului e abia pe cale. Astăzi deja a ajuns să fie indispensabil în cercetările științifice și cari nu s'ar putea mândri cu atâtea succese frumoase, dacă nu le-ar fi stat întru ajutor cinematograful. Natural că trebuie să distingem experiențele făcute cu cinematograful de negoț obișnuit de cele aranjate cu un aparat construit anume pentru cercetări științifice. Partea cea mai interesantă în tot lucrul e, că cinematograful ne poate redă nu numai mișcări de o iuțeală aproape arbitrară, ci și mișcări cari se execută atât de încet, încât ochiul omului nici nu e în stare să le prindă, de exemplu creșterea plantelor, înflorirea florilor, încolțirea ierburilor ș. a. m. d.

Un rol de o deosebită importanță îl au însă mișcările infinit de încete ale proceselor de dezvoltare în biologie. Să ne gândim de ex. la formarea diferitelor culturi de baccili. O observare directă a singuraticelor stadii, prin cari trec astfel de culturi, ar reclama o atențiune neîntreruptă și încordată de zile întregi, o prestațiune imposibilă chiar și numai din punct de vedere fizic. În astfel de cazuri serviciul adus de cinematografie e de neprețuit, căci prin seria de imagini succesive proiectate pe pânză ne dă posibilitatea de a studia ulterior și ori de câte ori vrem fiecare fază a procesului de dezvoltare. Și fiindcă în biologie avem de-a face în rândul întâi cu observări microscopice, în astfel de cazuri aparatul de proiecție trebuie unit cu microscopul. Reprezentantul științific al firmei Zeiss din Jena, — Siedentopf — a împreunat nu de mult cu aparatul-chino chiar și ultramicroscopul, cel mai nou record în microscopie, și a atins prin aceasta rezultate de o adevărată surpriză. Cu modul acesta am ajuns acolo, încât astăzi putem zări și particulele mici dintr'o soluție oarecare, lucru ce nu se putea atinge până acum cu ajutorul unui microscop obișnuit. Firește că scrutații în ale biologiei n'au rămas indiferenți față de înnoirile acestea, ci le-au prins, le-au folosit în ale lor cât și în chipul acesta au ajuns să descopere pe pricinuitorul sifilisului, necunoscut până mai ieri.

Cele dintâi fotografii de felul acesta le-a făcut Comandon la Paris. Aparatul său proiectează 32 imagini pe secundă, așadar cu puțin mai mult decât cinematografele obișnuite. Comandon a fotografiat corpuri în mărime de $\frac{1}{2}$ micron (0.0005 mm.), al căror diametru se proiectează pe pânză mărit de 20.000 de ori. Toate mișcările acestor ființe disparent de mici le putem urmări în cele mai mici amănunte. Tot așa

a examinat Comandon și trypanozomii boalei somnului, cari aruncați pe pânză se văd ca niște râme mari dând ochuri repezi în jurul globulelelor de sânge. Un alt film ne înfățișează interesanta luptă pe vieață și moarte dată de bacterii și de globulelele albe ale sângelui, luptă care în cele mai multe cazuri se termină cu aceea, că globulelele amintite atrag bacteriile, le înghit și le disolvă în conținutul lor lichid. În sfârșit i-a succes lui Comandon să prindă cinematografice toate mișcările pricinuitului sifilisului, care — cum spusese și înainte — abia dacă se poate zări cu un microscop obișnuit. Sunt niște formațiuni gingașe de formă spiralică, cari se mișcă încolo și încoace în interiorul câmpului de vedere. Unele chiar par preocupate de anumite lucrări de sfredelire. Filmizările acestea ale lui Comandon, repetate mai apoi și de alți savanți, sunt cât se poate de interesante și au darul de a trezi în mintea laicilor și a tuturor cari vreau să învețe idei destul de clare asupra microcosmosului. Faptul, că una dintre cele mai mari și mai cunoscute societăți de filmuri — Pathé — din Paris și-a luat angajamentul de-a prezenta publicului mare astfel de filmuri științifice, îl putem privi ca un semn îmbucurător al timpului.

Un alt domeniu de aplicațiune a cinematografiei pe cât de interesant pe atât de promițător este fiziologia mișcărilor. S'a lucrat mult și în direcția aceasta mai cu seamă în institutul fotofiziologic al profesorului Marey din Paris. În institutul acesta aparatele cinematografice trec prin fel și fel de îmbunătățiri, iar rezultatele câștigate sunt într'adevăr epocale.

N'au rămas străine de filmul cinematografic nici mișcările organelor interne ale unui organism viu, firește că cu ajutorul fotografiilor — Röntgen. Atențiunea eră îndreptată mai cu seamă asupra stomacului, a intestinelor și a plumănilor, și aici cu rezultat surprinzător.

Descompunerea în singuraticele ei faze a unei mișcări repezi nu se poate obține cu un aparat de proiecțiune obișnuit, fiindcă astfel de aparate nu dispun decât de o frecvență de imagini minimală, 20—30 pro secundă, număr insuficient spre scopul amintit. Problema însă a rezolvit-o chiar amintitul profesor Marey, care a construit un aparat cu o frecvență de imagini de 110 pro secundă. Cu ajutorul unui astfel de aparat s'au făcut apoi analize asupra sborului paserilor. În sfârșit americanul Jenkins a urcat prin anumite îmbunătățiri frecvența imaginilor la 260 pro secundă. Recordul cel mai nou în frecvența imaginilor e astăzi de mii. Cu astfel de aparate din ce în ce mai perfecte din punctul de vedere al tehnicii a studiat Bull sborul diferitelor insecte. Rezultatele câștigate nu numai că sunt de mare interes, ci foarte probabil că vor stârni păreri noi în aviatica modernă. Tot cu modul acesta s'a putut demonstra și perforarea unei beșici de săpun cu un glonte de pistol, încercare care și ea a dat descoperiri surprinzătoare. Astfel progresează cu ajutorul cinematografiei și tainele balisticii apropiindu-se încetul cu încetul de soluție. În curând nu va mai exista nici un domeniu din fenomenele miș-

cărilor, în care să nu pătrundă cu folos această minunată invenție.

Incontestabil, — astăzi trăim într'o epocă din seamă afară interesantă și productivă; fiecare zi ne aduce surprize noi și îmbogățește cronică minunilor tehnice. Succesele înregistrate de aviație în cei din urmă trei ani au obișnuit spiritul omului modern cu lucrurile cele mai de necrezut, încât încetul pe încetul ne înfrățim cu gândul, că nimic nu e imposibil.

T. L. Blaga.

Însemnări.

„Domnul notar“. Piesa d-lui Goga cu acest titlu a fost primită de comitetul Teatrului Național din București și se va reprezenta în cursul lunii Ianuarie 1914. Stagiunea Teatrului Național din iarna aceasta e cam săracă în piese noi originale, așa că drama d-lui Goga e așteptată cu o curiozitate încordată de publicul bucureștean. Reprezentarea acestei piese are o deosebită importanță și pentru noi, întrucât e prima piesă cu subiect ardelenesc ce se va juca pe scena Teatrului Național. E primul pas spre unitatea culturală și în literatura dramatică. O bună parte din publicul dela noi se pregătește să asiste la primele reprezentații.

Românii și Ovreeii. Acesta este titlul unei cărți publicate, de curând, de distinsul nostru colaborator G. Bogdan-Duică. Se știe că, după campania din Bulgaria, în România s'a pus din nou la ordinea zilei chestiunea ovreiască. Unii, cei interesați, vorbeau de împământarea Ovreeilor în masă. Împotriva acestei împământări s'a ridicat întreaga opinie publică românească din Țară. Liga Culturală a ținut întruniri de protestare în toată țara. D-l Bogdan-Duică a adunat un material foarte interesant despre organizațiile secrete ale Ovreeilor și informații despre munca lor de soboli, cari aruncă o lumină nouă asupra primejdiei ovreești din Țară. Recomandăm cartea d-lui Duică celor ce se ocupă cu probleme sociale și celor ce vreau să cunoască temeinic problema ovreiască din România. Cartea d-lui Duică are un capitol întreg despre „Ovreeii din Ungaria și Ardeal“. Asupra acestei importante lucrări vom reveni pe larg.

Sculptorul Cornel Medrea. D-l Dr. Al. Bogdan ne atrage atențiunea („Românul“ Nr. 257/913) asupra sculptorului ardelen Cornel Medrea, de origine din Mercurea Sibiiului, care a trebuit să urce aceeași Golgotă a mizeriilor, ca și pictorul despre care vorbim în acest număr, până s'ajungă artist. Ce tristă e cariera acestor fii ai muzelor! E tristă, dar plină de-un bărbătesc avânt al voinței. Acești artiști sunt adevărații oameni ai biruințelor. În lumea de egoiști înguști, de materialism burghez brutal, în care trăim, apariția acestor eroi ai muncii flămânde apar ca niște raze de soare într'un arbore mucegăit. Sunt vrednici nu numai de sprijinul nostru ci și de admirația noastră.

D-l Cornel Medrea, după cum ni se spune în foiletonul din „Românul“, a lucrat o schiță a viitorului monument ce-l va ridica poporul nostru lui Aurel Vlaicu. Să nădăjduim că monumentul conceput de sculptorul ardelen se va și putea executa.

Ne-ar părea bine, dacă d-l Medrea ne-ar trimite câteva din lucrările lui spre publicare.

⊗

Apărarea Ardealului. Semne vrednice de luare aminte și vrednice de reținut. Opoziția ungurească în frunte cu Iusth și Apponyi, a ținut Duminecă, în 7 Decembrie n., în Cluj o mare întrunire, la care au participat fruntașii unguri din Ardeal. După discursuri înflăcărâte, în cari s'a vorbit de „drepturile popoarelor“, de constituție, de libertate și de democrație, s'a adus următoarea hotărâre:

1) Partidele de opoziție din Ardeal declară înființarea unei ligi ardelenene cu scop de a apăra Ardealul!

2) Scopul ligii ardelenene e, a rezolvă, în cadrele statului ungar, probleme de ordin economic, administrativ, cultural și social, a căror rezolvare e reclamată de împrejurările speciale din Ardeal.

3) În vederea acestui scop organizează și utilizează, după un plan unitar, toate forțele ardelenene, fără deosebire de naționalitate și confesiune.

4) Liga ardelenă alege un comitet de inițiativă, care își va ține adunările alternativ, după trebuință, în Cluj, Murășoșorheiu și Brașov. Comitetul de inițiativă își alege singur prezidentul și și stabilește organizația. Liga își ține adunările generale de două ori pe an, în Maiu și Octomvrie, tot în alt oraș al Ardealului, pentru a-și stabili programul de activitate.

5) Liga ardelenă nu are lipsă de alte mijloace, decât de puterea cuvântului și a pildei, de puterea intelectuală și morală a membrilor ei și de jertfa lor patriotică.

6) Liga ardelenă își va ține prima adunare generală în Maiu 1914, în Murășoșorheiu, care înainte de toate va alege comitetul de inițiativă.

7) Pentru pregătirea lucrărilor adunării generale și pentru pregătirea proiectelor de organizare a ligii, adunarea de astăzi alege o comisiune, dându-i mandat și pentru alte dispoziții cerute de interesele ligii.

Tisza declară în parlament că e în tratative cu fruntașii Românilor pentru crearea unei înțelegeri între Unguri și noi. Opoziția parlamentară, în același timp, înființează o ligă de apărare a Ungurilor din Ardeal împotriva Românilor. Nu vedeți în această coincidență politica de duplicitate perfidă a feudaților demagogi? Trebuie să fie cineva orb, să nu observe, că elementul unguresc din această țară e cuprins de spasmiile morții. C'o mână vrea să se împace, iar cu cealaltă să se apere.

Înființarea ligii ardelenene are un caracter de ofensivă, căreia trebuie să i se răspundă tot cu ofensivă. Elementul românesc din Ardeal, prin înființarea acestei ligi, e declarat de trădător de patrie, de element iridentist. Împotriva acestui element românesc autohton vreau să apere Unguria patria. Foarte bine! Să o apere, căci fără aceste lozince de demagogie revolu-

ționară, feudații compromiși nu mai au nici un rost în această țară.

Noi să primim provocarea și să ne pregătim de ofensivă. Stăpânii Ardealului suntem noi, să ne organizăm deci și noi într'o ligă de atac. Altfel comedia n'are haz.

✽

Lăsământul pictorului Smighelschi. Prin cronica noastră publicată într'un număr trecut am reușit să trezim atențiunea publicului asupra prețiosului lăsământ artistic al pictorului Smighelschi. Publicul dela noi și din Țară știe că acest lăsământ există și că e o datorie națională a-l adăposti în una din instituțiunile noastre românești. Locul lui ar fi Muzeul Asociațiunii. În numărul trecut am făcut apel către cetitorii noștri să binevoiască a jertfi fiecare după puterile sale câte o sumă, ca să se poată cumpăra. În special rugăm pe arhierii noștri să-și dovedească inalta înțelegere ce o au pentru pictura bisericească a lui Smighelschi. Între arhierii sunt oameni bogați, cari pot jertfi pentru asemenea scopuri. Cei ce vor contribui pentru cumpărarea acestui lăsământ, vor face un deosebit serviciu și Muzeului nostru național, înzestrându-l cu opere de arte, cari sunt o mândrie a noastră.

✽

Palatul coloniei austro-ungare din București. Există și această minune. S'a inaugurat mai zilele trecute. Ce credeți, cine a fost maiordomul serbărilor de inaugurare? Nu a fost nici Neamț, nici Ungur și nici vreun slav. A fost un Român. Îl chiamă Dr. Cornel Diaconovich. Tot noi Românii a trebuit să săvârșim și această ispravă, să-i zicem pe nume, inconștientă și tocmai în momentul, când România a întors spatele Austro-Ungariei.

Asupra rostului ce-l are acel palat, rugăm pe cetitori să nu ne întrebe, căci nu-l știm. Probabil că noi Romanii totuș îi vom lua odată folosul... mai curând sau mai târziu. Cine știe ce aduc vremurile? Credeți că degeaba se pregătesc Ungurii să apere Ardealul?

✽

Un nou mormânt la Bellu. Aproape de mormintele lui Iosif și Chendi, în cimitirul Bellu din București, s'a deschis un nou mormânt ca să cuprindă rămășițele pământești ale poetului P. Cerna, mort azi primăvară în străinătate.

Înmormântarea a fost însoțită de obișnuitele discursuri Induoșătoare, ce se rostesc cu astfel de prilejuri. Apoi... prietenii repausatului și lumea literară vor avea acum din nou prilej să dea uitării un mort preamărit și să lase neingrijit un mormânt.

Cu al lui Cerna vor fi trei...

✽

Spicuirii... Într'un prim articol cetim: „Opoziția de drept public întreprinde tocmai în delegațiuni asaltul contra politice de acasă a guvernului. Aceasta nu mai e chestie de tactică, ci pornirea unei direcțiuni noi în dezvoltarea de drept public a monarhiei.”

Pornirea unei direcțiuni noi în dezvoltarea de drept public a monarhiei... Autorul prim-articolului a voit să

lămurească situația din delegații. Urmează acum să vie cineva care să lămurească înțelesul lămuririlor d-lui autor.

Un ziar, înregistrând un caz de moarte, scrie:

„A murit astfel în cea mai fragedă floare a vârstei...”

Această „cea mai fragedă floare“ a vârstei eră 42 de ani.

Premiile revistei „Luceafărul“.

Cu numărul dela 1 Ianuarie 1914 deschidem un nou abonament la revista „Luceafărul“. Ca în trecut, administrația revistei ofere și de data aceasta însemnate favoruri celor cari plătesc abonamentul pe 1 an sau 6 luni de zile — *până la 1 Februarie 1914.*

Premiile-favoruri ce le oferim sunt pentru cei ce ne vor trimite abonamentul pe 1 an întreg:

1. Octavian Goga: „Insemnările unui trecător“ (sau G. Murnu: „Iliada“, sau I. Agârbiceanu: „Arhanghelii“, roman).
2. Oct. C. Tăslăuanu: „Informații literare“.
3. O. Goga: „Poezii“ (prem. de Academia română).
4. Elena Farago: „Versuri“.

5. 7 tablouri-stampe în colori, de pictori italieni (sau 8 tablouri-stampe de N. Grigorescu).

În afară de aceste premii vor primi scoarțele pe 1913 cu prețul de 1 cor. 50 bani în loc de 2 cor. 40 bani (trimitând prețul lor deodată cu abonamentul).

Cei ce ne vor trimite, până la 1 Februarie, abonamentul pe 6 luni au dreptul la 1 dintre premiile înșirate. Pentru expediția premiilor să se trimită 60 bani (România 1 leu).

Cei ce ne vor face 4 abonamente pe 1 an sau 8 abonamente pe 6 luni (*plătite înainte*) vor primi în afară de premiile înșirate (ce li se cuvin și abonaților dacă trimit abonamentul până la 1 Februarie) — și colecția revistei noastre pe 1912 gratuit.

Abonamentul:

Ediția simplă	Ediția de lux
În Austro-Ungaria: 1 an 20 cor., 6 luni 10 cor.	În Austro-Ungaria: 1 an 26 cor., 6 luni 13 cor.
Pentru preoți, învățători și studenți: 1 an 16 cor., 6 luni 8 cor.	În România și străinătate: 1 an 32 cor., 6 luni 16 cor.
În România și străinătate: 1 an 26 cor., 6 luni 13 cor.	

Revista „Luceafărul“ va introduce pentru anul 1914 însemnate imbunătățiri, cari se vor anunța în numerele viitoare.

Administrația revistei „Luceafărul“
Sibiu (Nagyszeben).